Otewru w podobenstwj usta swá, wyprawowati budu prjpowjdky starobylé. Co sme slýchali, y poznali, a co nám otcowé náši wyprawowali; Nezatagme toho pred syny gegich, kterj budaucým potomkum wyprawowati budau chwály Hospodinowy, ano y moc geho, a diwné skutky geho.

Aby to poznal wék potomnj, synowé, kterj se zroditi méli, a ti powstanauce aby to wyprawowali djtkám swým; Aby pokládali w Bohu nadegi swau, a nezapomjnali se na skutky Boha sylného, ale ostrjhali prikázanj geho...

Bölcs mondásra nyitom számat, elmondom a régi idők titkait. Amiket hallottunk és megismertünk, és atyáink elbeszéltek nekünk, nem titkoljuk fiaik elől, elbeszéljük a jövendő nemzedéknek. Hirdetjük az Úr dicséretét, hatalmát és csodáit, amelyeket végbevitt.

Megtanulja a következő nemzedék, a születendő gyermekek, hogy keljenek fel, és hirdessék fiaiknak, hogy Istenbe vessék bizalmukat, ne feledjék el az Isten műveit, és parancsait teljesítsék!

78. zsoltár

Volter Domonkos

ISASZEGI CÉRNAKÖNYV

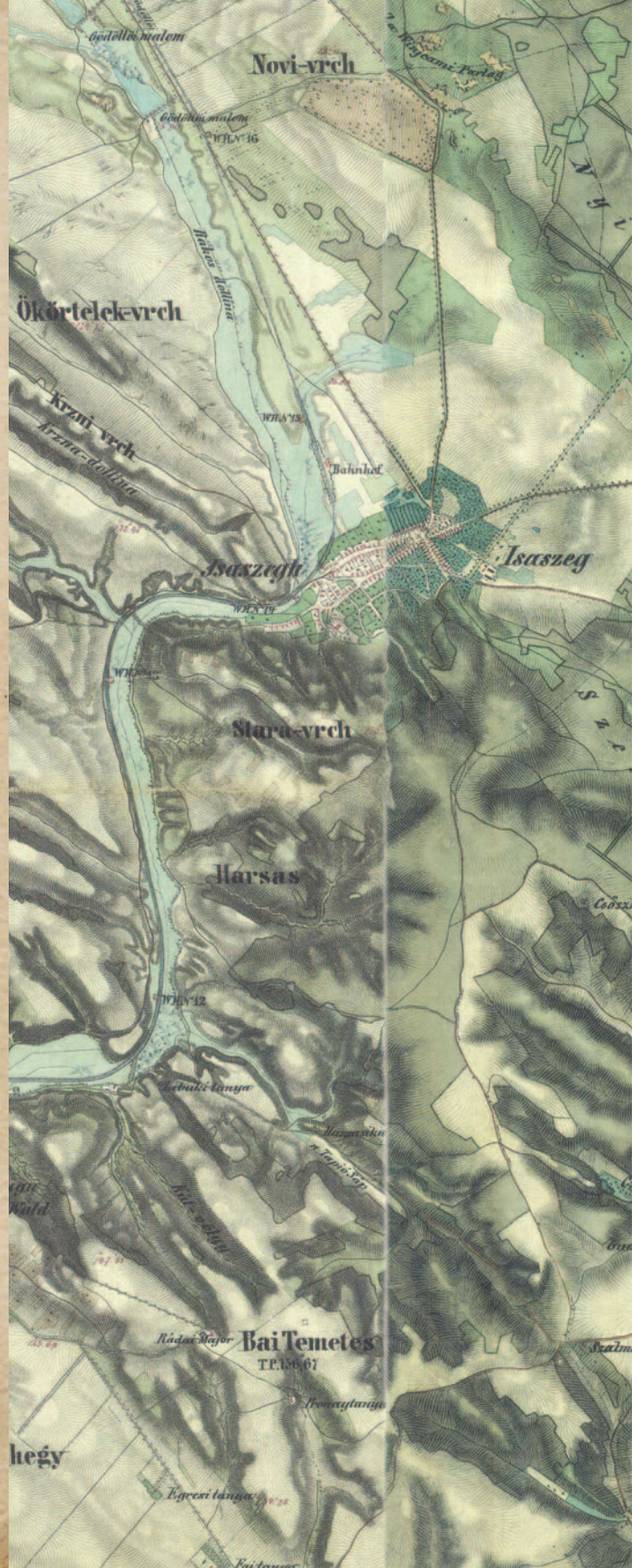
A 19. SZÁZADI NÉPI VALLÁSOSSÁG ÖRÖKSÉGE

Milostiwý Obraz
Marye z Besnyö.

Az *Isaszegi Helytörténeti Füzetek* sorozat harmadik része a 19. századi Isaszegre kalauzolja az olvasót. Kiindulópontja egy kisméretű, kemény papírba kötött, nyomtatott és kéziratos vallásos szövegeket tartalmazó könyvecske, amelybe több generáción át családtörténeti adatokat is bejegyeztek. Egy-egy bejegyzés mögött sorsok rajzolódnak ki, amelyek az egész faluközösségben meg-jelenő normákról is tanúskodnak. Az isaszegi *cérnakönyv* tartalma, összevetve a korabeli egyházi dokumentumokkal, közvetlenül utal családi eseményekre, közvetve pedig arra az imádságos-énekes gyakorlatra, amely a népi kultúrában alakult ki a 19. században. Az illusztrációk az *isaszegi öreghímzés* motí-vumainak és helyi imakönyvek képeinek felhasználásával idézik meg a korszak hangulatát.

ISASZEGI HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK III.

Volter Domonkos

ISASZEGI CÉRNAKÖNYV

A 19. SZÁZADI NÉPI VALLÁSOSSÁG ÖRÖKSÉGE

Isaszeg Népi Hagyományai Alapítvány

2025

Szerző: Volter Domonkos
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Intézet

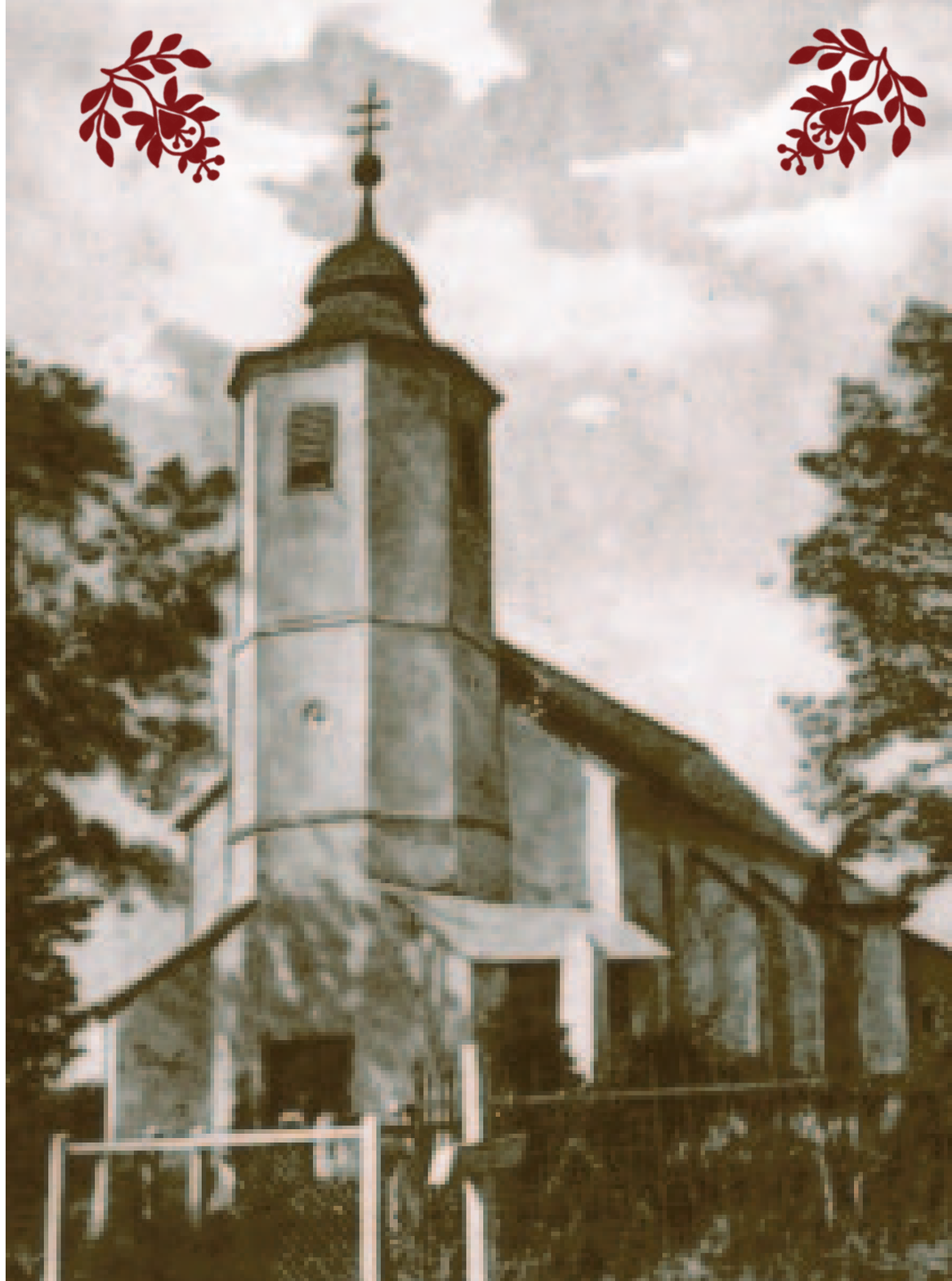
A kiadvány a Kulturális és Innovációs Minisztérium
EKÖP-24 kódszámú Egyetemi Kiválósági Ösztöndíj
Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs
Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Szakmai recenzensek: Medgyesy S. Norbert, Zsilák Mária
Sorozatszerkesztő: Eto-Papp Beáta
Kiadványszerkesztés, illusztrációk: Kiss Maja
Nyomdai munka: Prime Rate Kft.

A kiadvány támogatói:
Budapest Főváros XVII. kerületi Szlovák Nemzetiségi
Önkormányzat
Garasanin Auto, Isaszeg
Isaszeg Város Önkormányzat
Isaszegi Asszonykórus
Isaszegi Szent Rita Alapítvány
Országos Szlovák Önkormányzat
Pesterzsébet Szlovák Önkormányzata
Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat Isaszeg
Terézvárosi Szlovák Önkormányzat
Zuglói Szlovákok Önkormányzata

ISBN 978-615-82129-4-6

© Isaszeg Népi Hagyományai Alapítvány
Isaszeg, 2025

Tartalom

I.

Relikvia a 19. századból 6
A 19. századi Isaszeg: katolikus és szlovák 8
A magyarosodás útján 11

II.

Hernyes János első házassága 16
Hernyes János második házassága 18
Hernyes János harmadik házassága 19
Hernyes János negyedik és ötödik házassága 22
A cérnakönyv a Ragács család birtokában 24

III.

Ima- és énekeskönyv - a cérnakönyv első része 28
Imádságos- énekeskönyvek Isaszegen a 19. században 36

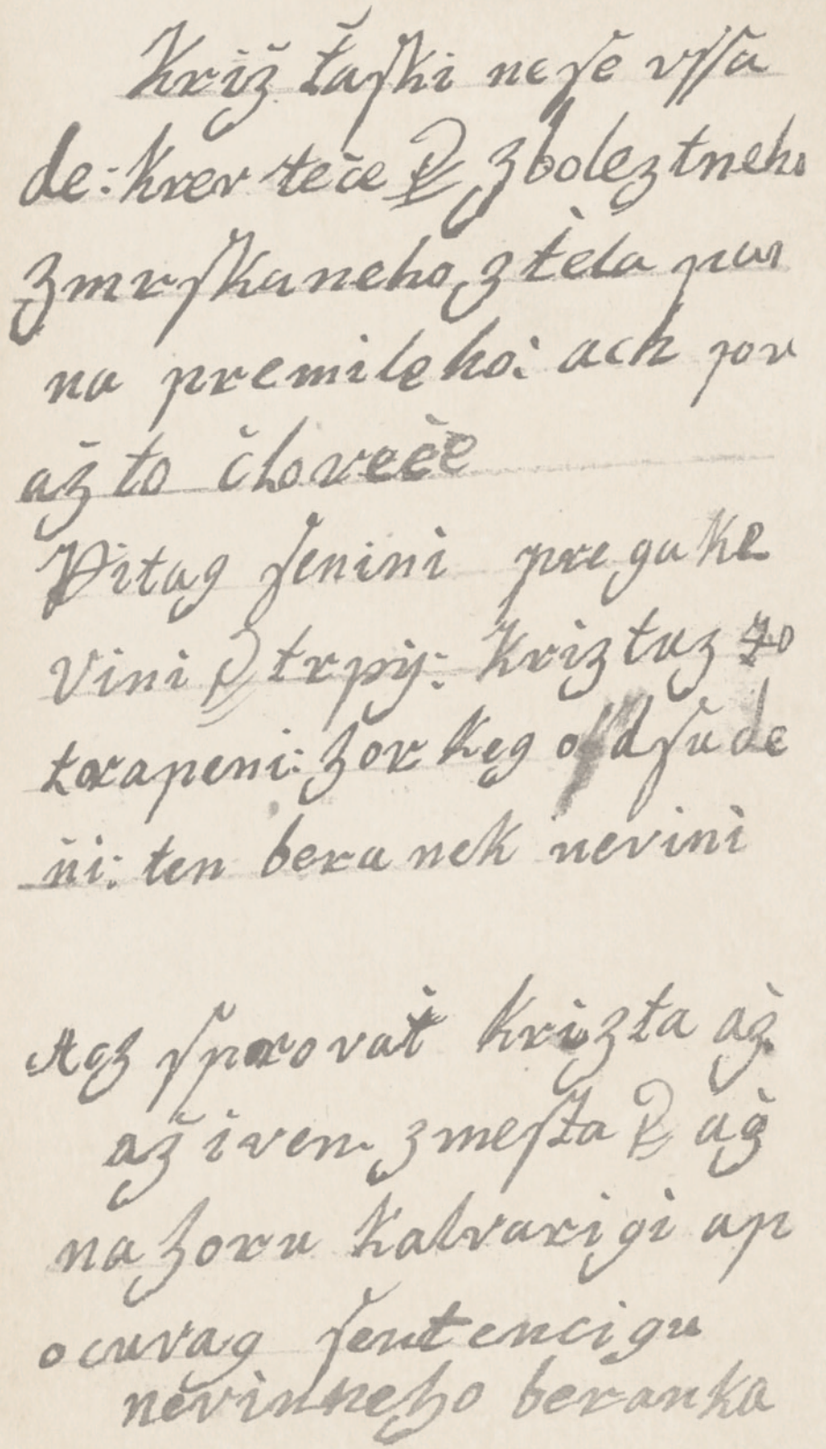
IV.

Kegyhelytörténet - a cérnakönyv második része 44
Az isaszegiek búcsújáróhelyei 48

V.

Kéziratok - a cérnakönyv harmadik része 54
A Hernyes családhoz köthető kéziratok 56
A Ragács családhoz köthető kéziratok 76
További isaszegi kéziratos népénekek a korszakból 79
Az énekek újratanulásáról 90

Jegyzetek 92
Mellékletek 96
Levéltári források 102
Felhasznált irodalom 104
Képjegyzék 108
Szlovák rezümé / Slovenské rezumé 110

Relikvia a 19. századból

Az Isaszegi Helytörténeti Füzetek sorozat köteteinek egységes belső borítóján a község térképe látható a második katonai felmérés időszakából (1819–1869). A térképen alapvetően a magyar nyelvet használták, de nemzetiségi nyelvhasználatra utaló elemek is előfordulnak a földrajzi nevek esetében. Megállapítható, hogy míg a környező, Rákos menti települések ábrázolásánál a magyar és német nyelv, Isaszeg esetében a szlovák nyelv használatát részesítették előnyben, még a magyar tulajdonnevek mellett is: *Novi-vrch* (Új-hegy), *Za Winjacami* (Szőlős), *Rákos-dolina* (Rákos-völgy), *Kerepesská-dolina* (Kerepesi-völgy), *Ökörtelek-vrch* (Ökörtelek-hegy), *Krzni vrch*, *Krizna dolina* (Kereszt-hegy és völgy), *Pikastoi-vrch*, *Pikastoa dolina* (Bikás-tó-hegy és völgy), *Guboi vrch*, *Guboa dolina* (Gubó-hegy és völgy), *Stara-vrch* (Öreg-hegy). A jelenségre magyarázatként szolgál, hogy a térképet a helyi lakosság által használt megnevezések szerint készítették el.[1] A község lakói a 19. század ezen időszakában szlovák ajkúak voltak. Ebbe a korszakba tekint vissza az Isaszegi Helytörténeti Füzetek sorozat 3. kötete.

Az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely gyűjteményében található egy kis méretű (10,5x17 cm-es), keménypapírba kötött kolligátum, amely különböző nyomtatott és kézírásos szövegeket tartalmaz. Népies neve ***cérnakönyv***. A megnevezést Erdélyi Zsuzsannától átvéve használom, aki a házilag összevarrott, -fűzött, -ragasztott népi kéziratos és nyomatott szövegekből álló énekeskönyvekre alkalmazta ezt a fogalmat.[2] A megnevezést szlovák nyelvű anyagra Zsilák Mária is applikálta.[3]

Az isaszegi cérnakönyv rögzítéséhez kenderzsineget alkalmaztak. Borítója keménypapírból készült, gerincére pedig bőrt erősítettek az összekötés érdekében. Szintén bőrt varrtak a borító széleihez, amely már többnyire elkopott, levált. A rögzítés célja feltehetően az iratok megóvása és könnyebb kezelhetősége volt. A kolligátum néhány oldala hiányzik, kiszakadt.

Tartalmát tekintve vallásos szövegeket tartalmaz. Három nagyobb egységre tagolható: két nyomtatványra, valamint egy kéziratos részre. A nyomtatott szövegek számozottak, a kéziratos egység nem, így annak oldalait a kezelhetőség miatt beszámoztam.

A nyomtatványok közül az első datálatlan, a másodikat 1848-ban adták ki. A relikvia időben való elhelyezését segítik a benne található kéziratos bejegyzések, amelyek családtörténeti eseményekről számolnak be a 19. századból. Az adatokat a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárban található, Isaszeg Római Katolikus Plébánia anyakönyveivel vetettem össze. Megállapítható, hogy Isaszegen élő zsellér-, illetve jobbágycsaládokhoz köthető az iratköteg. Az évszámokkal ellátott bejegyzések több korszakból származnak, ezek alapján nyomon követhető a cérnakönyv családok közötti használata.

Erdélyi Zsuzsanna szavaival élve sajátságos világ rejtőzik ezekben a népi kéziratos énekeskönyvekben.[4] Az isaszegi cérnakönyv tartalma közvetlen utal családi sorsokra és eseményekre, közvetve pedig a népi vallásosság liturgikus keretein kívül kialakított imádságos és énekes szokásokra. Különleges néprajzi és történeti forrás a 19. századi Isaszegről.

A cérnakönyv borítója

A 19. századi Isaszeg: katolikus és szlovák

A forrás elemzése és megfelelő kontextusba helyezése révén fontos röviden áttekinteni a 19. századi Isaszeg etnikai és vallási viszonyait. Ehhez elsősorban az Isaszegről készíttet kánoni látogatás (*visitatio canonica*) jegyzőkönyvét, valamint a helyi plébánia háztörténetét (*historia domus*) használtam fel.

1823 és 1845 között a váci megyéspüspöki címet Nádasdy Ferenc töltötte be.[5] Nagy hangsúlyt fektetett egyházmegyéje látogatására, és az erről szóló jegyzőkönyvek készítésére. Isaszeg az 1838. évi gödöllői esperesi kerület vizitációs iratában szerepel, ekkor a település plébánosa Agler Ferenc volt.

AGLER FERENC
plébános

1788. január 8. – 1855. március 27.

A Bars vármegyei Oszlányban (Oslany), egy szlovákok által lakott mezővárosban született. 1807-től volt plébános, először Irsán, majd 1811-től Isaszegen. Az 1849. április 6-ai isaszegi csatáról, mint szemtanú beszámolt a historia domusban, valamint végrendeletében is, amelyben meghagyta, hogy koporsóját isaszegi ácsok készítsék el a padlásán lévő deszkákból. Sírkövét az isaszegi temetőből Szmolicza József mentette meg.[6]

A jegyzőkönyv szerint Isaszeg lakói római katolikusok és mind szlovák nyelvűek[7] voltak. 1390 plébániához tartozó hívőt tartottak számon, ebből a magyar nyelvet 362-en értették. 1028-an csak szlovákul értettek. A plébános a prédikációkat a hívek számára a helyi nép nyelvén, szlovákul tartotta.[8]

A hívek főként mezőgazdaságból éltek, emellett bevételük volt dohányból és fából. A mezőgazdasági munkákkal áll összefüggésben, hogy a gyerekek télen nagy számban jártak iskolába, de egyébként a szülők visszatartották őket.[9] Noha Agler Ferenc plébános még iskolaépítésen is fáradozott. 1837-ben kérvényt nyújtott be Grassalkovich III. Antal urasághoz az isaszegi gyerekek nevében is, amelyben a diákok *szegény meg vetett tót ajkú, de jóakaratú és igyekezesü* tanulóként szerepelnek.[10]

A hívek vasárnapokon és ünnepnapokon mindig részt vettek a szentmisén.[11] Saját ünnepnapjuk, amely az egyházi év ünnepeibe nem tartozott: július 11. Ezen a napon 1816-ban jégeső sújtotta a települést, amely nagy károkat okozott. Feltehetően elverte az aratást, ami a mezőgazdaságból élők számára hatalmas csapás volt. Ezért minden évben megemlékeztek erről a napról, kérve Istent, hogy ilyen többé ne fordulhasson elő. A jegyzőkönyv szerint nem fogadalmi nap, csupán vallási buzgalomból tartották. Nem dolgoztak ezen a napon, szentmisén vettek részt, ugyanúgy, mint vasárnap.[12] A teljes vizitációs dokumentum elemzése nem célom, de hivatkozási alapnak tekintem a kutatás során.[13]

Agler Ferenc sírköve

A 19. századi honismertető leírásokban Isaszeg vallási és nemzetiségi megoszlása a következőképpen szerepelt:[14]

Fényes Elek	1837	*tót falu*	*1446 kath., 9 evang., 6 ref., 12 zsidó*
Örkényi Ferenczy Jósef	1844	*lakosai most mind tótok*	*tiszta Róm. K. hitűek*
Fényes Elek	1851	*magyarosodni kezdő tót falu*	*1467 r. kath., 2 ref., 9 zsidó*
Galgóczy Károly	1877	*magyarral vegyes tót község*	*1661: 27 ág., 39 zsid, 3 ref., többi r. kat.*
Borovszky Samu	1910	*nagyközség, tótajkú*	*róm. kath.*

A 19. században a történelmi Magyarországon a *tót* kifejezést főként a szlovák és szlovén népesség megnevezésére használták, mind a köznyelvben, mind a hivatalos iratokban. A szlovákság a magyarosodás során önmagára is alkalmazta ezt a jelzőt. Így történt Isaszegen is; önmagukat magyarul *tótnak* nevezték, de anyanyelvükön ennek a szónak a megfelelője a *Slovák* [szlovák] volt, nyelvüknek pedig a *slovenský* [szlovenszki] kifejezés. Isaszegen hasonló módon szlovákok éltek, mint a történelmi Magyarország számos más területén. Nyelvük a közép-szlovák nyelvjárási típus egy dialektusához tartozott. Azonban a szórványban való lét és a magyarosodás miatt anyanyelvük nem fejlődhetett olyan mértékben, mint például a Felvidéken. Megőrzött archaizmusokat, magyar nyelvi elemekkel vegyült.[15] Ezért érezhettek különbséget a ma élő generáció szülei, nagyszülei az Isaszegen használt nyelv és a szlovák/csehszlovák területen használt standard nyelv között a 20. században.

2020 óta több alkalommal részt vettem a város rendezvényein. A helyi lakosokkal való kötetlen beszélgetések alapján megállapítható, hogy nem szívesen veszik, ha őket vagy őseiket szlovákként azonosítják, hanem a *tót* jelzőt preferálják. Ez a népnév számukra nem negatív vagy degradáló. Két esetben találkoztam azzal a jelenséggel, hogy szlovák családnevüket a helyi lakosok lengyelnek azonosítják. Erre a jelenségre Asztalos István is kitért a város történetét feldolgozó monográfiájában; az ő megállapítását tudom megerősíteni, miszerint ezek a lengyelnek vélt családnevek ugyanúgy szlovák eredetűek, a történeti források pedig nem támasztják alá a lakosság lengyel eredetét.[16]

A magyarosodás útján

A 19. század második felében a fővároshoz való közelség, valamint a községen áthaladó Budapest-Losonc vasútvonal miatt egyre több lakos telepedett le Isaszegen az ország számos pontjáról. 1880 és 1910 között a község lakossága megkétszereződött.[17] Mindez elősegítette a magyarosodást is.

A római katolikus hívek korabeli nyelvhasználatára a plébánián vezetett historia domus szövegeiből lehet következtetni. 1899-ben konfliktus alakult ki az állam és az egyház között az iskola birtoklása kérdésében. Az esetről a historia domus öt év távlatában számolt be. Ebben a forrásban az isaszegi hívekről a következők derülnek ki: *a lakosság anyanyelve tót* volt, ezért az ideérkező váci püspöki megbízott, Podhorányi József is szlovákul beszélt hozzájuk a szószékről. Azonban a forrás azt is hangsúlyozza, hogy *mindenki magyarnak érezte és vallotta magát*. Mindez pedig annak tudható be, hogy *20 év óta tisztán magyar nyelven folyt a tanitás és az iskolás gyermekeknél halad a magyarosítás, de a felnött lakosságot nem lehetet máról holnapra megmagyarositani.*[18]

1879. évi XVIII. törvénycikk hangsúlyosabbá tette a magyar nyelvhasználatot az oktatásban,[19] valószínűleg ezzel hozható összefüggésbe a forrásrészlet, amely szerint húsz éve magyar nyelven folyt az oktatás Isaszegen. Ennek hatására kialakult a lakosság magyar identitása, magyar önmeghatározása, de mindez még nem járt együtt a szlovák nyelv elhagyásával. Ez a jelenség nem egyedi, a történelmi Magyarország felbomlása előtti években milliók éltek az országban a kettős identitás állapotában.[20]

A plébánosi szerepkört Isaszegen 1904-től Sztrizs József[21] töltötte be. Kinevezéséről a következőképpen számolt be:
Amikor Isaszegre érkeztem, bemůtatkozás után Kálix Zsigmond lůteránus főjegyző és Boda Jenő luteránus intéző tiszteletüket tették nálam s egyszersmint a katholikus község nevében deputacióba jöttek hozzám, azon kéréssel hogy mint uj pap könnyen megtehetem, hogy az itt szokásos Istentisztelet alatt használt nyelvet megváltoztassam. Eddig egy vasárnap volt magyar 2 vasárnap és minden főbb ünnepen tót Istentisztelet. Azt válaszoltam nekik, hogy ezt csak a Püspök úr változtathatja meg, de azon leszek, hogy ez megváltozzék. A kijelentésemet nem vették szivesen, s azt látták ebben, hogy a magyarosítást nem pártolom és ellenséges indulattal viseltettek irántam.[22]

Az esetről a plébános a püspöknek is beszámolt 1910-ben írt levelében. Ebben leírta, hogy az elmúlt években folyamatos támadás érte a község vezetői részéről, hogy nem szorgalmazza eléggé a magyarosítást. E vádakat cáfolta és megerősítette, hogy szeretné, ha az isaszegiek megtanulnának magyarul, de ahogy írta *híveim lelki üdvét előbbre valónak tartottam, mint háborítatlan nyugalmamat (…) s oktattam híveimet azon a nyelven amelyen megértenek, ha ez talán valakinek nem is tetszik.*[23] Ugyanakkor a magyarosítás céljából énekkart alapított, amelyen keresztül sikerült rávennie a híveket arra, hogy önként mondjanak le a szlovák nyelv használatáról:

Fiatal vallásos férfiakból templomi dalárdát alakítottam, minden héten kétszer esténkint összejöttünk és uj magyar énekeket tanultunk. Magyar Istentisztelet alatt a dalárda szépen énekeltek, s ez mindenkinek tetszett is, a Jóistennek is. Két hónap alatt sok új éneket tanultunk, de feltűnt, hogy ezeket nem volt alkalmunk énekelni, mert csak minden harmadik vasárnap volt magyar Istentisztelet. A templom gondokot, aki szintin énekes volt, kioktattam, hogy ők kérjenek változtatást az Istentisztelet nyelvében. Egy vasárnap délután mindnyájan jöttek hozzám az összes hívek nevében, hogy változtassam meg úgy az Istentisztelet nyelvet, hogy két magyar, egy tót Istentisztelet legyen. Megmagyaráztam nekik, hogy nekem erre hatalmam nincsen de kérésüket pártolólag felterjesztem a Püspök úrhoz. Nagy örömmel megengedte s levelét a következő vasárnap a szószéken, szórul szóra felolvastam s megmagyaráztam, hogy ez a község ohaja volt, és a Püspök úr hozzájárult. Mivel az óhaj a néptől származott, megnyugodtak, csak az öregek fájlalták, de a délutáni Istentisztelet előtt és után megengedtem az anyanyelvük használatát.[24]

Sztrizs József 1910. február 1-én levélben kérte a püspököt, *hogy az ünnep és vasárnapokon felváltva, egyszer magyarul s egyszer tót nyelven végeztessék az istentisztelet.*[25] Döntését azzal indokolta, hogy mintegy 400 isaszegi férfi dolgozik a vasútnál, ahol megtanultak jól magyarul és egyre többet kezdtek ezen a nyelven beszélni. Az énekkarban magyar énekeket tanultak, ezért saját maguk kérték, hogy gyakrabban legyen magyar nyelven szentmise. Kérését a boldogi esperes, Králik László is megerősítette és 1910. február 16-án kelt levelében szintén kérte a püspököt, hogy segítse a magyarosodást Isaszegen.[26] A püspök engedélyezte a váltakozó nyelvhasználatot a szentmiséken *azon megnyugtató reményben, hogy az istentisztelet nyelvezetének eme módosítása a hívek hitéletének előnyére fog szolgálni.*

SZTRIZS JÓZSEF
plébános

1869. február 7. – 1960. szeptember 25.

Egy szlovákok által lakott faluban, Alsókorompán (Dolná Krupa) született, Pozsony vármegyében. 1904-ben letette a zsinati vizsgát és isaszegi plébános lett egészen 1947-ig. Szolgálta alatt épült meg az új templom és megújult a plébánia. A Magyar társadalom lexikonja 1930-ban bemutatta őt is, ami elismerésnek számított. Fő érdemei közé sorolták, hogy Isaszegen *a tótajkú lakosság körében bevezette a magyarnyelvű istentiszteletet.*[27]

Bár a hívek önként döntöttek emellett, valójában a döntésükre jelentős hatással volt az elmúlt évtizedek magyar identitásra és nyelvre való nevelése. Az alsóbb társadalmi rétegbe tartozó szlovákok nem ragaszkodtak az anyanyelvükhöz annyira, hogy a tiszteletnek örvendő papok, jegyzők és tanítók által képviselt magyarságra való ösztönzés ellenállást váltson ki belőlük.

A 20. században, az első világháborút követően a szlovák nyelv teljesen kiszorult a vallásos életből, de búvópatakként végigkísérte a századot. A felnőttek még emlékeznek rá, hogy nagyszüleik generációja, az isaszegi hagyományos népi kultúra leszármazottjai a templomból kijövet vasárnap szlovákul beszélgettek egymással. Mára Isaszegen a szlovák nyelv megszűnt mint kommunikációs eszköz, azonban mint két évszázad kulturális öröksége megmaradt. Ennek az örökségnek reprezentálója a 19. századi szlovák nyelvű cérnakönyv is.

Sztrizs József plébános 1923-ban

Herines Jano ža
povi vug
Ženev ... 20 Listo prahm 1838: ro
Dvarjüi prianderski Jahanü
Druchi: Krat ža ženev brwsi
ponebohem mrno: gogezovi
dovica
menom Kutarinu [redacted]
aro ku 1849 ... [redacted]
20 lisžo-puchu
Dveti Krat ža Ženev 18
56
Ssasecke gazi sDuž ku
menom Sovinu anne
Dvarji zamalzenku

Hernyes János első házassága

A cérnakönyv utolsó három lapján (90–92. oldal) tollal lejegyzett családtörténeti krónika szerepel, amely Hernyes János házasságkötéseinek, valamint a családjában történt halálozásoknak időpontjait tartalmazza. A sorrendiség időbeli eltéréseket mutat, valószínűleg nem évenként vetette papírra ezeket az eseményeket, hanem summázva írta, esetleg másolta őket. A szöveg elemzése során az adatokat időrendbe állítottam.

1838

Herňes Jano sa prvi raž Ženev: 20 listopaden 1838: ro Bravsi: prandovski Juhanu / ***Hernyes Jano először november 20-án 1838. évben nősült meg, elvette Prandovszki Johannát.***

Az anyakönyvek alapján a forrásban szereplő Hernyes János zsellér (*inquilinus*) családból származott. Mindez azt jelentette, hogy családjának nem volt saját földje, vagy csak nagyon csekély mennyiségű, ezért a zsellérek más földjén vállaltak munkát.[28] 1811. augusztus 23-án keresztelték meg Isaszegen.[29] Az anyakönyv szerint a házasságkötéskor 25 éves volt János, azonban valójában már 27, feleségét Prandovszki Johannát az anyakönyv 19 évesnek jegyzi, valójában az év májusában töltötte be a 18. életévét.[30] Mindketten isaszegi születésűek voltak.

Házasságukra 1838. november 21-én került sor, egy nappal tér el a szlovák kézirat az anyakönyvi adattól.[31] A november több szempontból is ideális időpont volt a mezőgazdaságból élő szlovákok számára. Az év gazdasági munkái ekkorra véget értek, lezárult már a szüret időszaka is. A termésből származó bevételek rendelkezésre álltak, az új bor elkészült, ezek mind hozzájárulhattak az esküvő lebonyolításához. Bár az időjárás ekkor már hűvösebb volt, még nem köszöntött be a zord tél, az utcák járhatók voltak. Az 1838-as vizitációs jegyzőkönyv is beszámol arról, hogy az isaszegi hívek különösen Szent Márton ünnepe (november 11.) körül szoktak házasságot kötni, ekkor plébánosi útmutatáshoz, tanításhoz folyamodtak.[32]

November végén, december elején kezdetét veszi az adventi időszak. A karácsonyt megelőző készületi időben tilos volt mulatozást tartani. Hernyes János első esküvője 1838-ban egy szerdai napon volt. Ez volt az utolsó lakodalom a faluban abban az esztendőben a tél és az adventi időszak kezdete előtt, amelyet mind gazdasági, mind vallási szempontból visszafogottabb társadalmi élet jellemzett.

A házaspár elsőszülött lányát, Rozáliát 1840. augusztus 23-án keresztelték meg, éppen ugyanazon a napon, amelyen édesapját is. Második gyermeküket, Franciskát 1843-ban keresztelte meg az isaszegi plébános.[33] Az 1838-as kánoni látogatás szerint Isaszegen a bábák Zostyák Anna és Csingér Anna katolikus hívők voltak, mindkét családnév gyakori volt a községben. A vizitációs jegyzőkönyv szerint képzett bábák voltak, akik szükség esetén keresztelhettek is.[34]

1845

Herness franciska zomrela 27 dubna 1845 ro / ***Hernyes Franciska meghalt április 27-én 1845. évben.***

Az anyakönyv megegyező adatot tartalmaz Hernyes Franciska halálról,[35] másfél éves korában vesztették el őt szülei.

1846

Herness tomass zomrev 25 zari 1846 roku / ***Hernyes Tamás meghalt szeptember 25-én 1846. évben.***

Az anyakönyv nem tartalmazza Hernyes Tamás halálának időpontját. Ő a házaspár harmadik gyermeke, elsőszülött fiuk, akit 1846. szeptember 10-én kereszteltek.[36] Tamás tehát csecsemőként hunyt el 15 napos korában, erről azonban csak a szlovák kézirat tanúskodik. A temetés nem került lejegyzésre a plébános által az anyakönyvbe, elképzelhető, hogy egyszerűen adminisztratív mulasztás miatt.

1849

Hernes rožalija zomrela 24 maga 1849 roku Hernes ganova zena Prva prandovsski guhana zomrela 27 maga v 1849 roku / ***Hernyes Rozália meghalt május 24-én 1849. évben. Hernyes Jano első felesége Prandovszki Johanna meghalt május 27-én 1849. évben.***

Hernyes János elsőszülött gyermekének Rozáliának a halálát 1849. május 23-án jegyzi be az anyakönyv. Végszentségekkel megerősítve, azaz szentgyónással és szentáldozással együtt hunyt el a kilencéves kislány. Mindez a katolikusok számára kardinális kérdés volt az üdvösség elnyerése szempontjából. Hasonlóan szentségekkel hunyt el édesanyja négy nappal később, május 27-én.[37]

1849. május–június hónapokban 69-en haltak meg az anyakönyvi adatok szerint Isaszegen. Ez kiugró adat, ugyanebben a két hónapban 1848-ban mindössze 6-an, 1850-ben 13-an hunytak el.[38] Nincs adat arról, hogy Isaszegen járvány pusztított volna az április 6-ai csata után, de az anyakönyvekből erre lehet következtetni. A szabadságharc alatt könnyebben terjedtek a betegségek. 1849-ben hatalmas kolerajárvány tombolt az egész országban, a halálozások száma jóval meghaladta az előző évekét.[39] Ennek eshettek áldozatul a Hernyes család tagjai is, utolsóként az egyéves Hernyes Veronika.

Herness veronika zomrela 22 červena: 1849 roku. / ***Hernyes Veronika meghalt június 22-én 1849. évben.***

Prandovszki Johanna alig egy évvel a halála előtt még egy gyermeknek, Veronikának adott életet.[40] Egy éves korában azonban ő is elhunyt a kézirat szerint. Ez az adat a halotti anyakönyvekből szintén hiányzik. Hernyes János 1849 nyarára már mind a négy gyermekét és feleségét is eltemette.

A második házasság

A cérnakönyv szerint napra pontosan az első házassága után 11 évvel újra megnősült Hernyes János. Második feleségét az anyakönyv Tilinszky Kata néven említi.[41]

1849
druchi: krat sažeňev bravsi ponebohem. mrno: gožefovi. dovicu menom katarinu: roku 1849 … 20 listopadu / ***Másodjára nősült 1849. évben november 20-án, elvette megboldogult Mrno József Katalin nevű özvegyét.***

Tilinszky Kata első házasságát özvegy Mrnyo Józseffel kötötte.[42] A Tilinszky vezetéknév nem gyakori Isaszegen, az anyakönyvek nem tartalmazzák Katalin keresztelését sem, így feltehetően Mrnyo József feleségeként került a községbe. Első férje szintén 1849 májusában hunyt el,[43] pontosan egy nappal Hernyes János első feleségének halála után. Tehát mind Katalin, mind János félévet töltött özvegységben házasságkötésük előtt.

1850
oddruhe ženi chlápec Herness gano sa narodev 1 zari 185 roku / ***Második feleségétől fia, Hernyes Jano, szeptember 1-jén született 1850. évben.***

Az anyakönyvek tanúsága szerint Tilinszky Katalin és Hernyes János egyetlen gyermeke volt János.[44] A gyermek öt éves korában félárva lett. Bár a kézirat nem tartalmazza ezt az adatot, anyja 1855-ben elhunyt, halálát tüdőbaj (*phthisis*) okozta.[45] E bejegyzésből derül ki az is, hogy a Hernyes család Isaszegen a 177. számú portán lakott.

A harmadik házasság

János második feleségét 1855. december 1-jén temették el, ő pedig 1856. január 8-án ismét megnősült.

1856
Treťi krat sa ženev 1856 zssaseckeg fari službu menom dovinu annu. Bravsi zamalzenku / ***Harmadszor megnősült 1856-ban. Az isaszegi plébánia Dovina Anna nevezetű szolgálólányát vette el feleségül.***

1856-ban ez volt az első házasság Isaszegen.[46] Január 6-án, vízkeresztkor kezdetét vette a farsang, amikor ismét lehetőség nyílt házasságkötésre. A 19. század közepén megszokott volt az özvegyek újraházasodása Isaszegen. Míg a fiatal házasodók főként novemberben, az idősebb özvegyek gyakran az év más hónapjaiban kötöttek házasságot.

KÁLNY JÁNOS
plébános

1817. március 1. – 1877. május 15.

Morva területről, Kunovicéből származott. 1852-től volt plébános Csömörön, majd 1855-től Isaszegen; itt halt meg tüdőgyulladásban, 60 éves korában. Az egyházmegyében csendes, visszahúzódó, de igen jószívű papnak ismerték, aki már fiatal kora óta sokat betegeskedett. A források azt is megemlítik, hogy nem tudott jól magyarul.[47]

A harmadik feleség a kéziratban *Dovina Anna*, az anyakönyvekben azonban *Gdovin Anna* néven szerepel. A házassági iratok szerint szolgáló (*servilis*) volt, a kéziratból az is kiderül, hogy a helyi plébánián szolgált.

1838-ban két plébániai szolgálólányt említ a kánoni vizitáció: Pálinkás Terézia és Szlovák Katalin mindketten Ecserről származtak.[48] 1855 áprilisától Isaszegen a plébánosi szerepkört Kálny János töltötte be. Sajnos a lelkipásztor nem vezetett historia domust, így az ő plébánosi időszakából nincs adatunk szolgálóról sem.

A Kálny János által vezetett anyakönyveknél elsők között szerepel két, a Felvidékről származó – szlovák vezetéknevű – szolgálólány (*servilis*) házassága. Hlavna Franciska, a Turóc vármegyei Valcsáról származott, 25 esztendős volt, amikor a 36 éves Farkas Péter isaszegi lakossal házasságot kötött.[49] A 28 éves Gdovin Anna, aki a Sáros vármegyei Bártfán született, a 45 éves Hernyes Jánossal házasodott össze. Mind a megjelölt foglalkozás, mind a származási hely egyedi anyakönyvi adatnak számít ezekben az évtizedekben, amelyek arra engednek következtetni, hogy Hlavna Franciska és Gdovin Anna lehettek az új plébániai szolgálók Kálny János mellett.

Gdovin Anna a Hernyes család korábbi házába, a 177. számú portára költözött férjéhez és annak öt éves fiához.

1856
[Herness gano] zomrev 1856 25 decembra / ***Hernyes Jano meghalt 1856. december 25-én.***

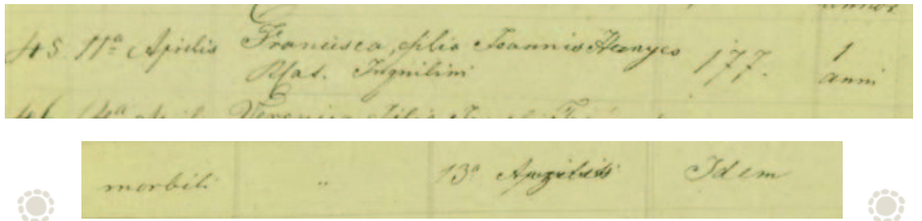
Ifjabb Hernyes János hatéves korában, december 23-án halt meg. Agyi gyulladás (*inflamatis cerebri*) végzett vele. Karácsony napján, 25-én temették el.[50] Apja egyetlen gyermekét vesztette el, azonban harmadik felesége ekkor már várandós volt.

1857
Od treťeg ženi deti tgeto Herness Franciska sa narodila ťisicosemstopedesaťehosedmeho 12 Brežna. / ***A harmadik feleségétől gyermekei a következők: Hernyes Franciska született ezernyolcszázötvenhét március 12-én.***

Hernyes Franciska az anyakönyv szerint március 6-án született és másnap keresztelték meg.[51] A kézirat lejegyzője 1857-ben a harmadik házasságból még több gyermekre számíthatott, hiszen többesszámban ír, mintha egy felsorolást kezdett volna írni.

1858
ot treteg roženi deta Herness franciska zomrela 1858 roku / ***A harmadik feleségétől a gyermek, Hernyes Franciska 1858. évben meghalt.***

1858. április 11-én kanyaróban (*morbili*) elhunyt az egy éves Franciska. Isaszegen ebben az esztendőben is kanyarójárvány volt a gyermekek körében. Március 23. és május 21. között 29 hat éven aluli gyermek vesztette életét a faluban ebben a betegségben.[52]

Anyakönyvi bejegyzés Hernyes Franciska haláláról

A kézirat nem tartalmaz több adatot a Hernyes családról. A vizsgált családtörténeti lejegyzések az 1850-es években keletkezhettek, erre utalnak a harmadik feleségtől született gyerekek utáni üres sorok, ahol azonban csak egy gyermek szerepel, Franciska.

Ebben az időszakban Gdovin Anna volt Hernyes János felesége. A kézirat készítését azért nem tulajdonítom neki, mivel a szöveget isaszegi nyelvjárásban írták, ő pedig kelet-szlovák nyelvjárási régióból származott. A vezetékneve, mint Dovina szerepel a kéziratban, míg az anyakönyvekben mindenütt Gdovin, feltehetően a saját nevét nem rontotta volna el.

A szövegek egyes szám harmadik személyben íródtak, ez általános jelenség. A 19–20. században az imakönyvi kéziratokban is így hivatkoztak magukra a tulajdonosok. A kézirat készítője Hernyes János lehetett, bár mindezt teljes kétség nélkül nem lehet megállapítani, de mellette szól, hogy közvetlen az ő életéhez köthetőek a lejegyzett események, amelyeket az anyakönyvekkel összevetve pontossággal tüntetett fel.

1869-ben Magyarországon a hat éven felüliek 68,7%-a analfabéta volt.[53] Magasabb volt az írástudatlanok aránya a zsellérek és jobbágyok körében, viszont az ország központi területén – amelyhez Isaszeg is tartozott – volt a legalacsonyabb az analfabetizmus.[54] Amennyiben elfogadjuk azt a feltételezést, hogy Hernyes János saját kezűleg másolta az imakönyvi szövegeket, majd ezek után családi adatokat is lejegyzett, mindenképpen becsülendő, hogy egy szlovák származású zsellér ilyen írásos tevékenységbe kezdett a század közepén.

Hasonló cérnakönyveket főként előénekesek használtak, akik közösségi, otthoni áhítatok vezetése során támaszkodtak efféle anyagra. Egy-egy faluban több imádkozó és éneklő közösség is kialakulhatott, általában egymás közelében lakókból. Ezek a közösségek rendszeresen tartottak pap nélküli vallásos áhítatokat.[55] Hernyes János esetében nincs arra utaló adat, hogy népi kegyességi alkalmak vezetésére vállalkozott volna. Cérnakönyve lehetett a népi magánáhítat velejárója, a vallásos buzgalom egyéni megnyilvánulása is.

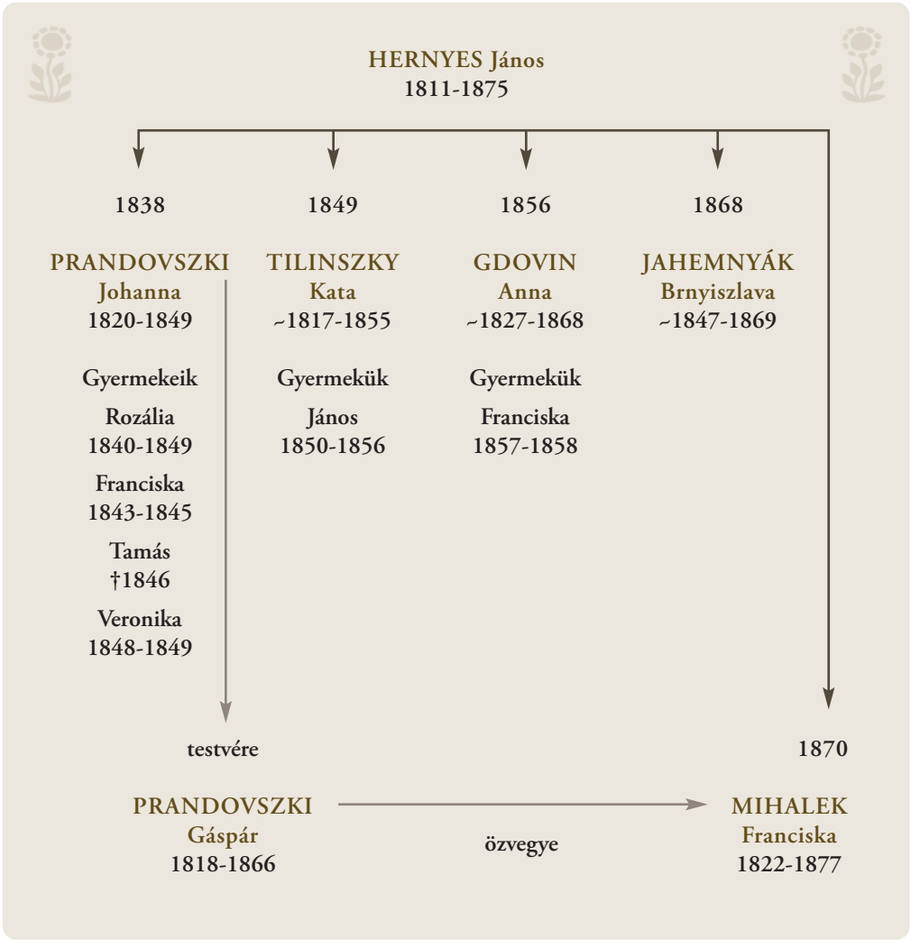
A negyedik és ötödik házasság

Mind az anyakönyvek, mind a kézirat alapján arra lehet következtetni, hogy Hernyes Jánosnak és Gdovin Annának nem született több gyermeke. Házasságuk 1868-ban ért véget: Anna szentségekkel megerősítve, 42 évesen, tüdőgyulladásban (*inflamatio pulmonum*) hunyt el április 7-én.[56] Egy hónappal később, május 12-én Hernyes János újra megnősült, immár negyedik alkalommal. Életének 58. esztendejében feleségül vett egy 21 éves hajadont, Jahemnyák Brnyiszlavát. Új feleségével továbbra is a 177. számú isaszegi portán lakott.[57]

Brnyiszlava édesapja, Jahemnyák Albert a plébános lejegyzése szerint *Cserni Dunaj*-ban született,[58] ez az egykori magyar-lengyel határon található Czarny Dunajec lengyel település szlovák elnevezése. Felesége Molnár Veronika volt. Czarny Dunajec sosem tartozott Magyarországhoz, Galícia részeként viszont osztrák terület is volt.

Egy év múlva a negyedik feleség, Brnyiszlava is elhunyt. Hernyes János ezután volt életében leghosszabb ideig özvegy: hét hónapig. 1870-ben újra megnősült.[59] Ötödik felesége első felesége bátyjának, Prandovszki Gáspárnak[60] az özvegye, Mihalek Franciska lett.

Hernyes János élete végén elhagyta a 177. számú portát Isaszegen. Felesége családjához, a Prandovszki család 174. számú portájára[61] költözött. Itt hunyt el vízkórban 1875. január 13-án, 64 évesen.[62] Utódok nélkül halt meg, így minden bizonnyal hamar feledésbe merült volna neve a neki tulajdonított cérnakönyv nélkül.

Hernyes János házasságai és gyermekei

A cérnakönyv a Ragács család birtokában

A cérnakönyvben a későbbi évtizedekből is megmaradt néhány kéziratos adat, ami segít beazonosítani további használóit. A Hernyes család utolsó bejegyzése 1858-ból, a Ragács család első bejegyzése pedig 1877-ből származik. A két időpont között eltelt 19 év. A források alapján nem lehet pontosan megállapítani, miként került a cérnakönyv egy másik családhoz.

1877
Ragáčž Gozef zomrev 1877 roku Brežna 2. / ***Ragács József 1877. évben március 2-án meghalt.***

Az adatot az anyakönyvek is megerősítik: 1877. március 2-án hunyt el József, Ragács Mihály földműves és Lehoczki Johanna egy esztendős gyermeke. A halál oka sorvadás volt.[63] A szlovák kézirat készítője az édesanya lehetett. A cérnakönyvben négy helyen szerepel a Lehoczki vezetéknév – pontosan nem olvasható ki minden esetben a hozzátartozó keresztnév vagy más szó.

Lehoczki Johanna és Ragács Mihály 1867. november 12-én házasodtak össze Isaszegen. A vőlegény édesanyja a házassági anyakönyv szerint Mihalek Katalin volt, aki Mihalek Franciska, Hernyes János ötödik feleségének nővére.[64]

A teória, amely szerint a cérnakönyv ezen a rokoni szálon öröklődött volna tovább erősen megkérdőjelezhető, de elképzelhető, hogy miután Mihalek Franciska 1877 januárjában elhunyt,[65] a cérnakönyv az unokaöccséhez került, amelyben 1877 márciusában már Ragács József halála olvasható.

Lehoczki Johanna házassága alatt összesen kilenc gyermeknek adott életet, ebből heten csecsemőként vagy kisgyermekként elhunytak.[66] Johanna a két életben maradt fiával sem tudott sokáig együtt élni, 1892-ben 44 éves korában szentségekben részesülve hunyt el.[67] A halál oka sorvadás volt. Idősebb fia, Mihály, ekkor tízéves, a kisebbik, Vince, négyéves volt.

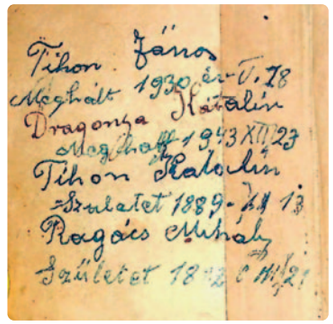
Ifjabb Ragács Mihály, 11 évvel anyja halála után, 1903-ban nősült meg. Hamar megözvegyült, első felesége 1906-ban tüdővészben életét vesztette.[68] Mihály 1908. november 25-én másodjára Tihon Katalint vette feleségül. Az anyakönyvbe a következő megjegyzést tüntette fel a plébános házasságukról: *Harmadizi másoddal vegyes vérrokonság akadálya alól 5606. szám alatt püspöki fölmentvényt nyertek.*[69] Tihon Katalin anyai nagyanyja ugyanis Lehoczki Mária, Lehoczki Johanna nővére volt.[70] A vőlegény, Ragács Mihály édesanyja és a menyasszony, Tihon Katalin nagyanyja testvérek voltak.

1931
Tihon Janoš zomrel. 1931 červenjec mesjaci / ***Tihon János meghalt 1931 július hónapban.***

A cérnakönyv utolsó oldalán szerepel – egy korábbi *Lechoczki Tamás* bejegyzésre ráírva – a Tihon János haláláról szóló feljegyzés. Ez utóbbi Ragács Mihályné Tihon Katalin édesapjára vonatkozhat, azonban ő a halotti anyakönyv szerint 1930. május 12-én hunyt el *szervi bajban*. Ezen kívül Tihon János 1930-1931-ben nem szerepel az isaszegi halotti anyakönyvekben.[71]

A cérnakönyv nem önállóan, hanem három másik imakönyvvel együtt, ugyanabból a hagyatékból került a múzeum gyűjteményébe 2016-ban. Az imádságos és énekeskönyvekben található bejegyzések leginkább Ragács Mihályné Tihon Katalinhoz kötik a hagyatékot.

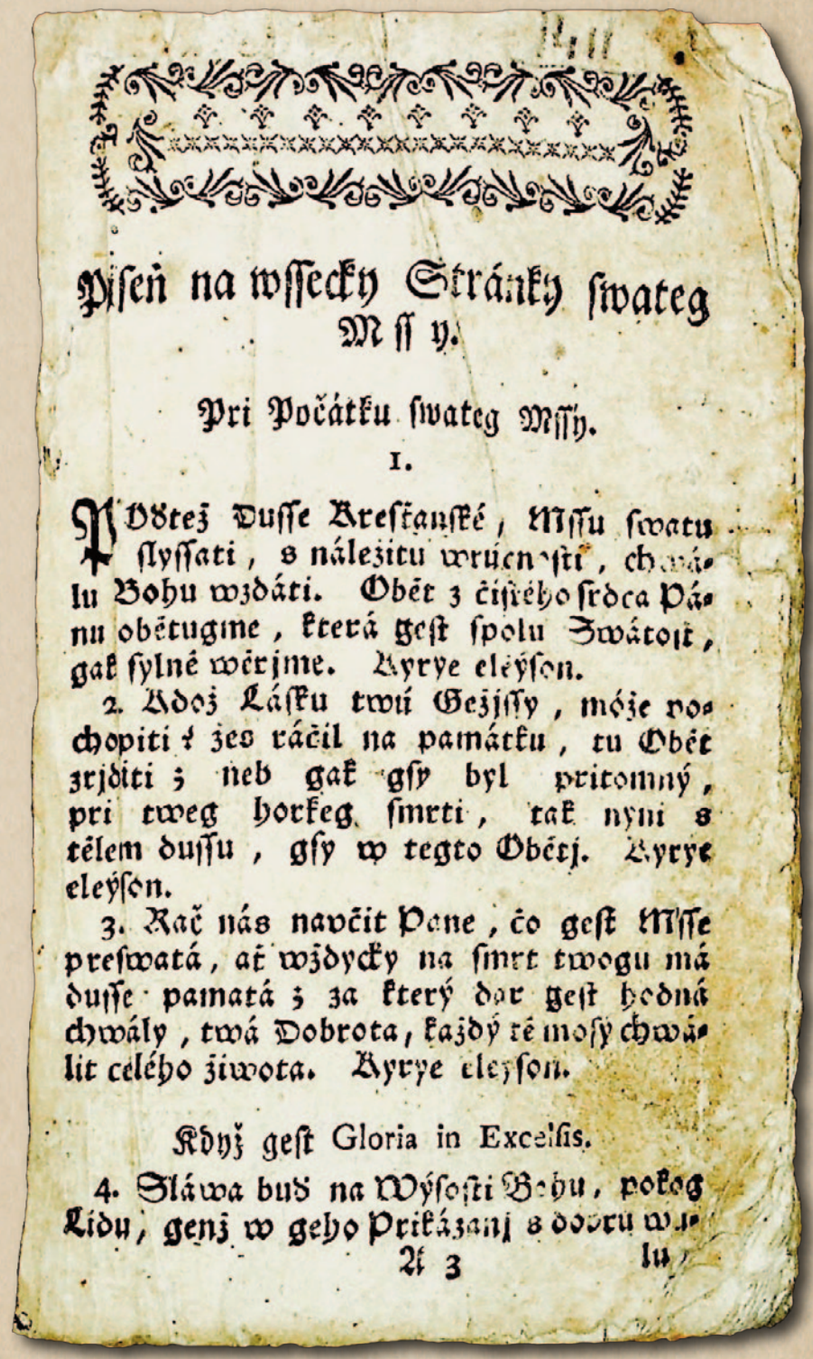
A *Polowičnj Nebe-Kljč* [Egy fél mennyei kulcs] imakönyvben feltehetően nagyanyja, Lehoczki Mária szlovák kéziratai olvashatók. A *Prawý Zlatý Nebe-klič* [Igaz arany mennyei kulcs] imakönyvben édesanyja, Dragonya Katalin neve szerepel. A *Štepná Záhradka* [Nemesített kertecske] imakönyv több feljegyzést is tartalmaz a Tihon és Ragács családról szlovák és magyar nyelven egyaránt. Itt szintén feltüntették Tihon János halálát pontosabb dátummal: *Tihon János Meghalt 1930 év V. 18.*

20. századi bejegyzések a *Štepná Záhradka* [Nemesített kertecske] imakönyvben

A kéziratok alapján a cérnakönyv használói a 19. század végén és a 20. század elején a Ragács családba beházasodott fiatalasszonyok voltak.

Az ereklye a 21. századig a családnál maradt. Ragács Lajos isaszegi lakos, nagyapja, Ragács Mihály hagyatékából örökölte meg és adományozta 2016. július 28-án az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhelynek.

Pisen na wssecky Stránky swateg
Mſſy.

Pri Počátku swateg Mſſy.
I.

Powstež Dusſe Kreſtanſké, Mſſu swatu ſlyſſati, s nálezitu wrúcnoſtí, chwálu Bohu wzdáti. Obět z čiſtého srdca Pánu obětugme, která geſt spolu Swátoſt, gak ſylné wěrjme. Kyrye eleýſon.

2. Vdoj Láſku twú Gežiſſy, móže wſchopiti: žes ráčil na památku, tu Obět zrjditi; neb gak gſy byl pritomný, pri tweg horkeg ſmrti, tak nyni s tělem duſſu, gſy w tegto Obětj. Kyrye eleýſon.

3. Rač nás navčit Pane, čo geſt Mſſe preſwatá, ať wždycky na ſmrt twogu má duſſe pamatá; za který dar geſt hodná chwály, twá Dobrota, každěmoſy chwálit celého žiwota. Kyrye eleyſon.

Když geſt Gloria in Excelſis.

4. Sláwa buď na Wýſoſti Bohu, pokog Lidu, genž w geho Prikázanj s dobru wů-

Ima- és énekeskönyv a cérnakönyv első része

A cérnakönyv első egysége egy nyomtatvány, amelynek eleje hiányzik, ezért címe és kiadási adatai nem ismertek. Struktúrája alapján egy imakönyv lapjai lehetnek, amelyek az 5. oldaltól a 26. oldalig, valamint a 33. oldaltól a 84. oldalig maradtak meg.

A benne található szövegek a cseh nyelv egy archaikus változatán olvashatók. A történelmi Magyarországon élő katolikus szlovákság a vallásos életben több nyelvváltozatot használt a 16. század óta. A hívek értették és használták a cseh nyelvnek bizonyos változatait, sőt nem jelentett nekik problémát azok reprodukálása sem.[72] A kiadványaik szövegei, ha meg is őrizték a cseh archaikus nyelvi alapot, a 17–19. században szlovakizálódtak.[73]

Az isaszegiek is elkülönítettek egy, a vallásos életben, szentmiséken használandó nyelvet a magánélet kommunikációs nyelvtől. Nincs adat arról, hogy a szövegek használata során mennyire tartották meg a leírt kiejtési formákat. A néprajzi gyűjtések alapján arra lehet következtetni, hogy több esetben is érvényesültek a helyi nyelvjárási sajátosságok.[74]

A továbbiakban bemutatom a nyomtatvány vázlatos felépítését. A fejezetek címét vastagon szedve, az énekek kezdősorát pedig kurzívval jelöltem. A kiadvány gót betűs. A forrás átírásakor a szövegrészleteket eredeti formájukban közlöm, megtartva a kis- és nagybetűk használatát, azonban a gót betűk helyett értelemszerűen a latin ábécé megfelelő grafémáit használtam.

A cérnakönyv elején szentmisék során használható énekek szerepelnek, majd általános imádságok, a 10 parancsolat és az egyház öt parancsa (4–15. oldal).

Piseň na wssecky Stránky swateg Mssy.	**Ének a szentmise minden részére**
POdtež Dusse Krestanske...	*Jöjjetek, keresztény lelkek...*
Píseň pred Kázňu	Ének a prédikáció előtt
POchváleno ať gest wždycky...	*Mindenkor áldott légy...*
Po Kázni	Prédikáció után
Modlitba Páňe	Az Úr imája
Pozdrawenj Angelské	Angyali üdvözlet
Znessenj Aposstolské	Apostoli hitvallás
Desatero Božj Prikázanj	Isten tíz parancsa
Patero Cyrkwenj Prijázanj	Az egyház öt parancsa

Ezt követően az egyházi év ünnepeihez kapcsolódó szövegeket tartalmaz a nyomtatvány. Minden ünnephez, illetve időszakhoz közöl egy vagy két éneket, majd egy imádságot (16–27. oldal). A 27. és 32. közötti oldalak hiányoznak, az imakönyvből három lapot kiszakíthattak. Ezeken az oldalakon a nagyheti és húsvéti szertartások énekei szerepelhettek. Véleményem szerint ezeket a lapokat az ünnep fontossága miatt tépték ki, a rajtuk szereplő szövegeket külön használhatták, esetleg egy másik imakönyvbe helyezve magukkal vitték a nagyhét közösségi vallásgyakorlataira.

Píseň Adwentnj.	**Adventi ének**
ZDráwas Marya krásná...	*Üdvözlégy gyönyörű Mária...*
MOc BOži diwná, a newymluwná...	*Isten különleges és kimondhatatlan hatalma…*
Písne na BOžj Narozenj.	**Ének az Úr születésére**
DEn ten, den gest weselý...	*Ez a nap, az öröm napja...*
KRystus Syn Božj, narodil sa nyni...	*Krisztus Isten fia most született...*
CŽas radosti weselosti, swětu nastal nyni...	*Az öröm és vidámság ideje most eljött a világ számára…*
EY Pannenka, mileneho Synka, nám porodila...	*Szűz Mária, kedves fiát, nekünk megszülte...*
Giná k nowému Roku.	Más az új évre
1. Wesel se lidské Stworenj...	*Örvendj, emberi teremtmény...*

Píseň kagicý na čas Postnj.
ROzmysslegmež dnes my Krestiane wěrni...
POděkugmež Pánu Bohu a zdawagmež čest...

Ach smilůg se, ach litug se...

Bűnbánati ének a böjt idejére
Gondoljuk meg ma, mi, hű keresztények...
Köszönjük meg Úristennek és adjunk neki tiszteletet...
Ó, könyörülj meg, ó, szánakozzál...

Az énekek pünkösdhöz köthető szövegekkel folytatódnak. Úrnapjához kötődően az Oltáriszentségről több éneket tartalmaz a nyomtatvány, majd Szűz Máriáról és Nepomuki Szent Jánosról szóló részek következnek (33–47. oldal).

Piseň na Swatódussne Swátcý,
aneb pred Kázňu
PRigď o Bože dusse Swatý...
Piseň pred každým Požehnánjim
s Oltárnj Swátosti.
Ctjme tebe, Angelský žiwí Chlebe...
Pri swatém Požehnánji.
Spjevagme, Svátý, Svátý, Svátý...
Po swatém Požehnánji.
Neopusť nás nikdý Gežissy...
Piseň na Processyu Božjho Těla,
aneb když gest wyložená
Welebná Swátost Oltárnj.
Sem sem Stworenj wssecka pospichagte..
BUdiž pozdrawená Swatá Hostýe....
Giná na Týden Božjho Těla.
RAdugte se wý dusse...
Pjseň ke ctj Neyswetěgssý Trogicý.
O Swatá Trogice geden Bože...

Ének a Szentlélek ünnepére
vagy prédikáció előtt
Jöjj el, ó, Szentlélek Isten...
Ének minden ájtatosság elejére
az Oltáriszentség előtt
Áldunk téged, angyali élő kenyér...
Az ájtatosság közben
Énekeljük: szent, szent, szent...
Az ájtatosság után
Ne hagyj el soha minket Jézus...
Ének úrnapi körmenetre
avagy amikor ki van helyezve
a fölséges Oltáriszentség
Ide, ide siessetek minden teremtmények...
Üdvözlégy, drága ostya...
Más Úrnapjának hetében
Örvendjetek, ti lelkek...
Ének a legfenségesebb Háromsághoz
Ó, Szentháromság egy Isten...

Pjseň ke ctj Rodjčký Božj.
SEm rychle pospisste Dusse mocnostj...
O Panno wssech Pannen, Ty swetlo mé...
Marýa! Marýa! nad Slunce gásněgssy..
Pjseň ke ctj Swateho Jána
Nepomuckeho.
BOha meho wzýwam, pišen sy zaspiwám...

Ének az Istenszülő tiszteletére
Gyorsan ide siessetek, hatalmasok lelkei...
Ó, szüzek szüze, Te vagy a világosságom...
Mária, Mária, a holdnál fényesebb...
Ének Szent János tiszteletére
Nepomuki
Uramnak vallak, énekem zengem...

A nyomtatvány tartalmazza a *Prigď o Bože dusse Swatý* [Jöjj el, ó, Szentlélek Isten] kezdetű hét versszakos népéneket, amelyet pünkösdi vagy prédikáció előtti énekként határoz meg. Isaszegi használatáról az 1838-as kánoni látogatás jegyzőkönyve is említését tesz, amely szerint vasárnaponként a szentbeszéd előtt a *Príď o Bože Duše Svatí* [Jöjj el, ó, Szentlélek Isten] szlovák éneket énekelték a hívek:[75]

1. PRigď o Bože dusse Swatý,
w darech Nebeských bohatý;
sedem daruw rač udělit,
a srdca nasse naplňit.
Prigď o Bože dusse milý,
tě prosíme w tuto chwjli.

Jöjj, ó, Szentlélek Isten,
Mennyei ajándékokkal gazdagon.
Hét ajándékodat áraszd ki,
Töltsd be a szíveinket!
Jöjj, Isten, kedves lélek,
Téged óhajtunk most!

2. Prigď o dusse z Wysokostj,
Kazatele s twú gásnosti
oswjť, sprawug jazýk geho
zapál w srdcý ohňe twého,
aby sprawedlnosti mluwil,
Wulú Božskú wssem wýgewil.

Jöjj, ó, lélek a magasságból,
A te fényességed a prédikátort
Világosítsa meg, irányítsa nyelvét,
Gyulladjon a szívében a te tüzed,
Hogy az igazságot hirdesse,
Isten akaratát mindenkinek közvetítse.

3. Prigď o Bože Swatý Dusse,
rač potěssyt dusse nasse,
oswjt pritomne Krestany
uzdraw wssecky dusse rany;
rozmnož w srdcach Swate ctnosti,
zachraň w dobrem s swu milosti.

Jöjj, ó, Szentlélek Isten,
Örvendeztesd meg a lelkünk,
Világosítsd meg e kereszténveket,
Gyógyítsd meg a lelkek sebeit,
Növeld a szívekben a tisztességet,
Őrizd meg jóban kegyelmeddel.

4. Prigď o dusse s swým učenjm,
predlož prawdu swogim Wěrným;
rozmnož Wjru, Náděg, Lásku,
a wsseliku ctnost krestiansku.
Ukáž nám cestu k spasenj
slowa twého wyplněnj.

Jöjj, ó, lélek, a te tanításoddal,
Mutasd meg az igazságot híveidnek,
Növeld a hitet, reményt, szeretetet,
Minden keresztény jámborságot,
Mutass nekünk utat az üdvösségre,
Szavaid beteljesedésére.

5. Prigď ó Dusse swatý BOže!
bez tweg mocy kdož čo može?
ráč nám rozum, mudrost dáti,
Kacýrstwa se wystrihati;
aby gsme blúdy poznali,
a w prawdě wždy trwali.

Jöjj, ó, Szentlélek Isten,
A te erőd nélkül, ki és mit tehet?
Adj nekünk értelmet, bölcsességet!
Védj meg az eretnekségtől,
Hogy mi esztelenek felismerjük azt,
És az igazságban mindig megmaradjunk.

6. Prigď o Bože dusse Swatý!
degž hrjchu se warowatj.
Degž Bázeň, sýlu kresťansku,
k Bohu, y k Bližnimú lasku;
dobrem wždycký strwáwatj,
a Lásce tweg dokonáti.

Jöjj, ó, Szentlélek Isten,
Add, hogy a bűntől óvakodjunk,
Adj istenfélelmet, keresztény erőt,
Istenhez és egymáshoz szeretetet,
Add, hogy a jóban mindig kitartsunk,
És a te szeretetedet vigyük végbe.

7. Slawá Otcý Nebeskemu,
y Sýnu geho milemu,
tebe tež k Duchu swatemu,
k nám z wýsostj zeslánemu.
Buď od nás wždy hodně chwálén,
až na wekýwekuw, Amen.

Dicsőség a mennyei Atyának,
És az ő kedves Fiának,
Úgy, mint neked Szentlélek,
Akit nekünk a magaságból küldtek.
Légy általunk mindig áldva,
Egyre jobban, örökkön-örökké. Amen

Megtartva a korábbi felépítését, a kiadvány különböző élethelyzetekhez is nyújt szövegeket, valamennyihez egy éneket és egy imát. A forrásanyag végén a Te Deum, a Lorettói litánia, a Mindenszentek litánia, a Dávid királynak tulajdonított bűnbánati zsoltár és könyörgések szerepelnek (47–84. oldal).

Pjseň za užitečný desst.
Otče náss Nebeský k tebe wolame...
Piseň za wygasnênj, neb pekný čás.
Pane GEzu Krýste, Utočisstě giste...
Pjseň w čas Wogný
PAne pro nasse zlostj...
Pjseň za odwrácenj Božskeho Hněwu,
w obecneg uskostj.
O Pane! nás sa dotkla twoga ťážká Ruka...
Pjseň za odwrácenj hladu.
Bože! wselike Stworenj uznáwa...
Pjseň Kagicý o smrtedlnem Hrjichu.
O Nesstastnj, Lide hrissnj...
Pjseň o Poslednjch wecách Cžloweka.
POmnj Cžloweče genž Hressýs...
Pjseň Chwály.
Welký Bože na Wysosti...
Na Nessporý
Otče wtčný nerozený...
Pjseň ke ctj Rodjčký Božj.
Která sa spiwat može po Letanýgi.
POd twug Plasst se utjkagme...
Pjseň pred Učenjm Krestanským.
Radugte se me djtky wespolek spiwagte...

Ének hasznos esőkért
Mennyei Atyánk, hozzád kiáltunk...
Ének naposabb, vagy jó időért
Úr Jézus Krisztus, igaz vigasztaló...
Ének háború idején
Az Úr, a mi vétkeinkért...
Ének az Isten haragjának elmúlásáért,
minden szorongattatásban
Ó, Uram, elért minket a te súlytó kezed…
Ének az éhezés elmúlásáért
Uram, minden teremtményed tisztel...
Könyörgő ének a halálos bűnről
Ó, szerencsétlen, bűnös emberség...
Ének az ember utolsó dolgairól
Gondolod meg ember, ki vétkezel...
Hálaének
Nagy Isten a magasságban...
Vesperáshoz
Örökkévaló Atya...
Ének az Istenszülő tiszteletére
Amit énekelni lehet litánia után
Palástod alá sietünk...
Ének a keresztény tanítás előtt
Örvendjetek, gyermekeim, örömöt énekeljetek...

Letanýe o Gmenu Gežjssý.
Litánia Jézus nevéről
Letanya Loretánska.
Lorettói Litánia
Letanye ke wssem Swatým.
Litánia minden szenthez
Žalm 69.
69. zsoltár

A nyomtatványt összevetettem a gyűjtés során talált kiadványokkal, valamint a Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára és a Szlovák Nemzeti Könyvtár digitalizált 19. századi imakönyveivel. A nyomdai jellegzetességek, a betűhasználat, a nyelvezet, valamint a szöveg felépítése és tagolása alapján valószínűsíthető, hogy a nyomtatvány a 19. század elejéről származik, és egy cseh nyomda produktuma lehet.

A nyomtatvány egy nagyobb imakönyv függeléke vagy kivonata, erre utal az is, hogy az oldalszámok csak zárójelben szerepelnek a lap tetején. Elképzelhető, hogy imakönyvhöz tartozó függelék, amelyet különállóan vagy hozzákötve adtak ki. Az isaszegi tulajdonos pedig állagmegóvás céljából belefűzte házi készítésű imádságos könyvébe.

Imádságos-énekeskönyvek Isaszegen a 19. században

A kutatás során megvizsgáltam, hogy a cérnakönyvhöz köthető korszakban milyen imakönyveket használtak az isaszegi hívek. Az elemzett időszak a 19. századra terjed ki, de az időintervallumot 1918-ig kiterjesztettem. Ez az év nemcsak az első világháború vége, hanem ekkor lépett hatályba a katolikus egyház kánonjogi kódexe, amely az egyházi cenzúrát is szigorította.

A vizsgálódás alapját az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely (IMK), illetve a Szlovák Tájház (SZT) gyűjteményében található isaszegi hagyatékokból származó könyvek képezték. Összesen 22 imádságos- énekeskönyvet illesztettem a megadott szempontok szerint a kutatásba. Azonosítás céljából a könyvek múzeumi leltáriszámát alkalmazom, a tájház könyveit én láttam el leltáriszámmal. A pontos kiadási adatokat a kötet végén mellékletben közlöm. Kísérletet tettem felhívásokkal a gyűjtés kiterjesztésére is a községben, azonban a jelzett korszakból nem jutott hozzám olyan imakönyv, amely Isaszegen használatban lett volna. Hat isaszegi lakos küldött fotódokumentációkat a családi hagyatékban szereplő imakönyveikről, viszont ezek tulajdonosai nem isaszegi katolikusok voltak, hanem leszármazottaik települtek be Isaszegre, illetve egy esetben a kiadványok a 20. század későbbi évtizedeiből származtak.
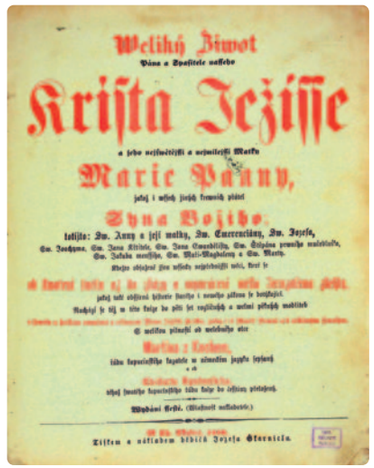
A 19. századból fennmaradt imádságos- és énekeskönyvek többnyire a cseh nyelv valamely korabeli szlovakizált változatán, illetve szlovák nyelven íródtak. A 20. századtól kezdődően a gyűjteményben már kétnyelvű (szlovák–magyar), valamint kizárólag magyar nyelvű kiadványok is megjelennek.

A ***Nebe-klíč*** [Mennyei kulcs] imakönyvek eredete a 17. századra vezethető vissza.[76] Címük a mennyország kulcsaként azonosítja a könyvet, ezzel a közreadó az üdvösség elnyeréséhez hasznos olvasmányként jelölte meg művét. Az imakönyv sokáig népszerű maradt, a 19. században hasonló címmel és tartalommal jelentek meg átdolgozások Csehországban. Ezekből maradt meg három példány Isaszegen.[77]

A ***Prawý Zlatý Nebe-klič*** [Igaz arany mennyei kulcs] című imakönyv kiadási helye Jindřichův Hradec, Csehország. Az isaszegi példány pontos megjelenési éve nem ismert; ez a mű az imakönyv 237. kiadása, egyben egy bővített változat 20. kiadása. Az első oldalakon lévő, az egyházi év ünnepeit mutató táblázat 1888-as dátummal kezdődik. Az imakönyv a benne szerepelő bejegyzés alapján *Dragonya Katalin* tulajdona volt.

Bár a borítólapja hiányzik, sikerült azonosítani ennek a kiadványnak egy másik, régebbi átdolgozását a ***Polowičnj Nebe-Kljč*** [Egy fél mennyei kulcs] imakönyvet. Terjedelme, ahogy azt a címe is jelzi, rövidebb, mint a ***Prawý Zlatý Nebe-klič*** [Igaz arany mennyei kulcs] imakönyvnek, ugyanakkor több átfedés van a két példány között. A két mennyei kulcs más módon is kapcsolódik egymáshoz, szintén szerepel ebben is Dragonya Katalin, valamint édesanyja neve: *Lehoczki Maria Dala Robity tuto knyisku Roku 1875* [Lehoczki Mária 1875. évben csináltatta ezt a könyvecskét].

Egy német kapucinus szerzetes, Martin von Kochem írása a ***Weliký žiwot Pána a Spasitele nasseho Ježísse Krista a jeho nejswětějssí a nejmilejssí Matky Marie Panny*** [A mi Jézus Krisztusunknak, Urunknak, Üdvözítőnknek és az ő legszentebb, legkedvesebb Anyjának Szűz Máriának nagyságos élete] című mű. A kiadvány első cseh változata 1698-ban jelent meg a szintén kapucinus Edelbert Nymburský fordításában.[78]

Weliký Žiwot
Pána a Spasitele nasseho
Krista Ježísse
a jeho nejswětějssí a nejmilejssí Matky
Marie Panny,
jehož i wssech jiných swatých pánì
Syna Božího.
Wydání: Sw. Anny a její matky, Sw. Cacrencianu, Sw. Josefa,
Sw. Joachyma, Sw. Jana Křtitele, Sw. Jana Evangelisty, Sw. Štěpána prwního mučedlníka,
Sw. Jakuba menšího, Sw. Mari-Magdalény a Sw. Marty.
Martina z Kochemu,
Tištěno w nádworu biskupa Josefa Stransky.

A ***Weliký žiwot Pána*** [Az Úr nagyságos élete] könyv címoldala

Jézus és Szűz Mária életét mutatja be a könyv. Martin von Kochem az evangéliumok mellett középkori hagyományokat, legendákat is felhasznált műve megírásakor, ezzel sok esetben kiváltotta az egyház rosszallását. Ennek ellenére a mű népszerűvé vált az alsóbb társadalmi rétegbe tartozó szlovákok körében is. Isaszegen két példány maradt meg belőle, mindkettő a szakolcai Skarnyicl-nyomda terméke.

Az egyik kiadványt *Tyichon János Wette 1894 be Aprilis 19 Kén* 5 forintért, a másikat *Farkas János 1898 évben* 6 forintért vásárolta.[79] Az isaszegi szlovákok még a 20. század közepén is használták ezt a 17. századi olvasmányt. Az egyik kiadványba feljegyezték, hogy mikor olvasták el a művet. Az utolsó bejegyzés szerint: *Özv. Szántai Jánosné Vojt Rozália háromszor elolvasta harmadikat 1951. Május 1-én.* Mindez azért is becsülendő, mert hatalmas méretű, 950 oldalas könyvről van szó. A lapok mindkét példányban foltosak és erősen kopottak, különösen a szélei szakadozottak, mindez a gyakori forgatással, lapozással magyarázható.

1892-ben jelent meg először Kmety Andrej ***Svatý Škapulár*** [Szent Skapuláré] című imádságos könyvecskéje.[80] Az isaszegi példány kiadási adatai nem ismertek, a benne szereplő bejegyzés későbbi: *Farkas Katalin Irta Isaszeg 1924.*[81] A skapuláré vállruhát viselők imakönyve azóta is számos kiadást megélt, így nem kizárt, hogy az isaszegi példány első világháború utáni.

Apró méretű kiadvány Kollár Martin ***Prosby na Boha*** [Kérések az Istenhez] című imakönyve, amely Nagyszombaton jelent meg 1906-ban.[82]

Négy példány maradt meg a 19. század végéről a ***Duchowné Jaderko*** [Lelki magvacska] című imakönyvből, ezek 1891-ben (*Grznár Jakab*), 1897-ben (*Nagy Mihály*) és 1903-ban (*Horváth Teréz*) jelentek meg. Mindegyikben feltüntetésre került a tulajdonos neve is. Egy az eredeti borítólapját elvesztő, újrakötött kiadványban található bejegyzés is erre a korszakra datálható: *Vasicza Máté tulajdona Isaszeg 1898.*[83] Ezeket a kiadásait az imakönyvnek Bleszkány Ferenc, terézvárosi pap dolgozta át.[84]

Duchowné Jaderko
Modliteb
rozličným tajemstwám Pána nassého
Jezissa Krista,
a k Welebnej Swätosti Oltárnej;
Modlitby pri
Omssi Swätej k Blahosl. Panne Marii
a k inym Swätym.
S piessami pri Sw. Omssi, w Adwente a na
Swiatky a rozličné príležitosti ročité.
Pre oboje pohlawie prepracował
Ferd. Bleßkány,
kňaz w Terezjowe w Budapešti.
W Budapešti, 1903.
Tlačou Kolomana Réja a jeho manželky (predtým A. Bučánšky)
Szentkirályská ulica č. 30.

A ***Duchowné Jaderko*** [Lelki magvacska] könyv címoldala

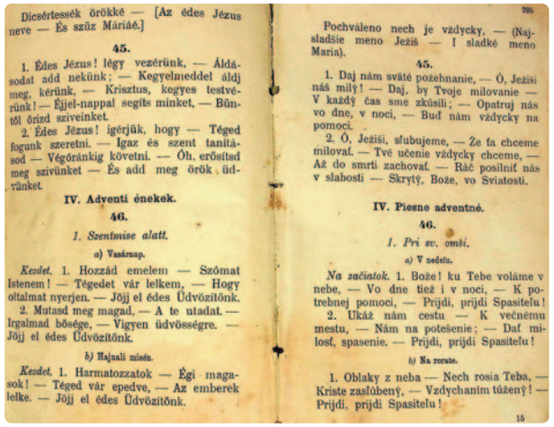
Grznár Jakab imakönyvéhez hozzákapcsoltak egy másik énekeskönyvet is, amelynek címe ***Welká fijalka lúbežnej wôňe*** [Kellemes illatú nagy ibolya]. A kiadvány Besztercebányán jelent meg 1886-ban. A többi imakönyvhöz képest eltérő összetételű, szinte kizárólag csak népénekeket tartalmaz, a végén néhány imával kiegészítve.

Bleszkány Ferencnek egy másik kiadványa a ***Štepná Záhradka*** [Nemesített kertecske] című imádságoskönyv, amely szintén egy átdolgozás. Az 1888-ban íródott előszó alapján Bleszkány célja az volt, hogy a szlovák nép értelmesebb könyvekből imádkozhasson. A művet, amelynek nyelvezetét igazította a Pest környéki szlovákok nyelvéhez, megtisztította az általa babonásnak vélt tartalmaktól. Az isaszegi példányok közül az egyik 1904-ben jelent meg,[85] a másik *Tichon János* tulajdona volt, a pontos megjelenési ideje nem ismert, de az első lapi bejegyzése szintén 20. század elejéről való: *Lehoczki Maria Zomrela Roku 1905 Julius 26tom* [Lehoczki Mária meghalt 1905. évben július 26-án], az egyházi év ünnepeit mutató táblázata 1894-es dátummal kezdődik.[86]

Különleges produktumai az isaszegi népi vallásosságnak a kétnyelvű, összekötött imakönyvek. Négy ilyen összeállítást találtam a községben, amelyekben egy magyar nyelvű imakönyv mögé egy szlovák nyelvűt kapcsoltak. Ez a gyakorlat arra utal, hogy már mindkét nyelvet használták a hívek a századforduló idején. Az egyik példányban található adat alapján, a könyvet Steiner Márk könyvkötő kötötte össze Budapesten a Kossuth Lajos utca 15. szám alatt.

Az összeállításban található szlovák nyelvű könyvek egyike a már említett ***Štepná Záhradka*** [Nemesített kertecske] 1904-ben megjelent példánya, míg a többi esetben a Pruzsinszky József által írt ***Sklad*** [Raktár] című imakönyv egy-egy darabja. Ez utóbbiak Budapesten jelentek meg, kettő 1890-ben és egy 1899-ben.[87] Mind a négy imakönyv elé Takácsy Lajos gyulai kántor szerkesztésében kiadott ***Orgonavirágok*** című ima- és énekeskönyvet kötötték. Csak az egyik példány kiadási adatai ismertek, amelyben bejegyzések nem találhatók: Gyulán jelent meg 1900-ban, ez volt a nyolcadik kiadás.[88] Egy másik példányban a kéziratos bejegyzés segít időben elhelyezni a kiadványt: *Bábinszki Verona Irta 1902-ben águsztus 15-én.*[89]

Két példányát találtam meg a 20. század elejéről származó ***Modliaca knižka a spevník / Imádságos és énekeskönyv***nek, amelyet Masztich József szerkesztett.[90] Az imakönyv különlegességét az adja, hogy ugyanazon imák és énekek a páros oldalakon szlovák nyelven, a páratlan számú oldalakon pedig magyar nyelven szerepelnek. Az imádkozó, ha kinyitja a könyvet, egyszerre látja maga előtt mindkét verziót. A két példány közül csak az egyiknek ismert a kiadása, *Kiszely Verona* egykori imakönyve 1906-ban jelent meg Budapesten.

Dicsértessék örökké — [Az édes Jézus neve — És szűz Máriáé.]

45.

1. Édes Jézus! légy vezérünk, — Áldásodat add nekünk; — Kegyelmeddel áldj meg, kérünk, — Krisztus, kegyes testvérünk! — Éjjel-nappal segíts minket, — Bűntől őrizd szíveinket.

2. Édes Jézus! igérjük, hogy — Téged fogunk szeretni. — Igaz és szent tanításod — Végóráinkig követni. — Óh, erősítsd meg szívünket — És add meg örök üdvünket.

IV. Adventi énekek.

46.

1. Szentmise alatt.

a) Vasárnap.

Kezdet. 1. Hozzád emelem — Szómat Istenem! — Tégedet vár lelkem, — Hogy oltalmat nyerjen. — Jöjj el édes Üdvözítőnk.

2. Mutasd meg magad, — A te utadat. — Irgalmad bősége, — Vigyen üdvösségre. — Jöjj el édes Üdvözítőnk.

b) Hajnali misén.

Kezdet. 1. Harmatozzatok — Égi magasok! — Téged vár epedve, — Az emberek lelke. — Jöjj el édes Üdvözítőnk.

Pochváleno nech je vždycky, — (Najsladšie meno Ježiš — I sladké meno Maria).

45.

1. Daj nám sväté požehnanie, — Ó, Ježiši nás milý! — Daj, by Tvoje milovanie — V každý čas sme zkúsili; — Opatruj nás vo dne, v noci, — Buď nám vždycky na pomoci.

2. Ó, Ježiši, sľubujeme, — Že ťa chceme milovať. — Tvé učenie vždycky chceme, — Až do smrti zachovať. — Rač posilniť nás v slabosti — Skrytý, Bože, vo Svätosti.

IV. Piesne adventné.

46.

1. Pri sv. omši.

a) V nedeľu.

Na začiatok. 1. Bože! ku Tebe voláme v nebe, — Vo dne tiež i v noci, — K potrebnej pomoci, — Príjdi, príjdi Spasitelu!

2. Ukáž nám cestu — K večnému mestu, — Nám na potešenie; — Daj milosť, spasenie. — Príjdi, príjdi Spasitelu!

b) Na roráte.

1. Oblaky z neba — Nech rosia Teba, — Kriste zaslúbený, — Vzdychaním túžený! — Príjdi, príjdi Spasitelu!

15

Énekek a ***Modliaca knižka a spevník / Imádságos és énekeskönyv*** lapjain

A historia domusban Sztrizs József plébános beszámolt arról, hogy 1909-ben hogyan került ez a kétnyelvű kiadvány bevezetésre Isaszegen:
Nagy gondjaim közé tartozik a templomi ének. Jó kántorom van, de az a hibája hogy nem szeret dolgozni. Inkább kocsmázott, ide-oda látogatott, amiből elég sok baj származott. De még nagyobb hiba volt az, hogy a hívek sokféle imakönyvet használtak. S nagyrészt morva, egy Szakolcai könyvkereskedő kiadásait, de azok sem voltak egyformák. Ilyen tanításhoz pedig csak egyforma szövegkönyv kell. Masztich József rákoskeresztúri kántortanító a Budapest környékén élő tót ajkú, régen idetelepitett hívek számára szerkesztett egy értékes magyar-tót ima és énekeskönyvet egyházmegyei jóváhagyással. Ezt a könyvet vezettem be, hogy egységes legyen az ének és a magyarosodást is elősegítse.[91]

A plébános által problémásnak vélt imakönyvhasználatra a kétnyelvű kötet bevezetése jelentette a megoldást. A másik probléma, a kántor életmódja azonban továbbra is megoldatlan maradt. Erről tanúskodik a plébános egy későbbi bejegyzése is:
A kántor kocsmázása és részegeskedése miatt rendetlen családi életet élt, felesége ezért ki nem állhatta. Ennek az volt a rossz következménye, hogy több házhoz látogatott, de különösen egy házhoz járt sokszor egy fiatal menyecskéhez. Mikor ez a sürű látogatás már köztudomásra vált és férj vasutas tarsai is kinevették őt 1925 május 10 én este, feleségénél megleste, rátört és a menekülő kántort vastag doronggal ütlegelni kezdte. A nagy jajgatásra összeszaladtak a szomszédok és kimentették őt, mert a férj agyonverte volna. Ezért fegyelmije volt, amelyen bűnösnek ítélte a fegyelmi bíróság, és 5.000.000 korona füzetetésre avval a figyelmeztetéssel, hogy mint katholikus kántor, erkölcsös életet éljen, de bizony ő megjavúlni már nem tudott.[92]

Az 1918 előtti magyar nyelvű imakönyvek közül két példány található meg a gyűjteményben az ***Új orgona virág*** című imádságos- és énekeskönyvből, amelyet a gödöllői kántor és főtanító, Svoboda Károly dolgozott át és bővített ki. A múzeum és a szlovák tájház állományában egyaránt találhatóak más magyar nyelvű imakönyvek is, de ezek már kívül esnek jelen kötetben vizsgált időhatáron.

Az imakönyvek korabeli használatát bizonyítják a bennük szereplő kézírásos feljegyzések. A kutatás során megvizsgált imádságos- és énekeskönyvek közül 14 példányban szerepel valamilyen bejegyzés. Ezek többnyire tartalmazzák a tulajdonosok neveit, lakhelyeit. Sok esetben a neveket többször is egymás után leírták, gyakorlás céljából. A bejegyzések között találhatók családtörténeti adatok: születés, házasság, haláleset; valamint a könyv vásárlásához, olvasásához köthető adatok. Bár ezek a kiadványok többnyire szlovák nyelvhasználók számára készültek, mégis csak 4 esetben található bennük szlovák nyelvű kézirat, akkor is fonetikusan, magyar helyesírás szerint. A többi bejegyzés magyar nyelven szerepel bennük.

Miłostiwý Obraz
Maryey z Besnyő.

Kegyhelytörténet – a cérnakönyv második része

A cérnakönyv második egysége egy olyan kiadvány, amely a ponyvanyomtatványok jellegzetességeit mutatja. Ezek a kisméretű nyomtatványok onnan kapták a nevüket, hogy a búcsújáróhelyeken, illetve vásárokban egy kiterített ponyván árusították őket a kereskedők.[93] Általában 4-8-12 oldal terjedelműek voltak, az isaszegi példány a megszokottnál hosszabb, összesen 56 sorszámozott oldallal rendelkezik.

A nyomtatvány a máriabesnyői búcsújáráshoz kapcsolódik. Címe: *Krátké Wyswetlenj milostiwého obrazu Maria Besnyő. s wážným poznamenánjm o Wzjwánj Swatých, uctenj gegich obrazúw a Reliquij aneb Ostatkúw gako y o Pútech* [Rövid magyarázatok a besnyői Mária kegyelmes képéhez, fontos megjegyzésekkel a szentek közbenjárásáról, képeik, ereklyéik, relikviáik tiszteletéről, valamint a zarándoklatokról]. A kiadási adatok: *W Budjně, 1848* [Budán, 1848], *Wytísstěné Literami Martina Bagó* [Nyomtatva Bagó Márton betűivel].

A kiadvány ismerteti a máriabesnyői kegyhely történetét, a búcsújáróhely kialakulását: *Wyprawka o nalezení obrazu blahoslawenej Panny Marie na Bessnyowe* [Leírás a boldogságos Szűz Mária képének megtalálásáról Besnyőn]. Megjegyzi a szerző, hogy az írást a kolostori adatok alapján szlovák nyelvre fordította (*na slowenský Jezik obrátená*).

A szöveg tartalma a máriabesnyői ferences háztörténetből is ismert beszámoló a kegyhely létrejöttéről.[94] Egy alkalommal Grassalkovich Antal feleségével, Klobussiczky Teréziával Hatvanból jöttek haza és arról elmélkedtek, milyen nagyszerű lenne a Lorettói Szűz Mária tiszteletére kápolnát építeni. Útközben megálltak a besnyői pusztán a pataknál, ahol megpillantottak egy ősi templomromot. Abban a pillanatban fogadalmat tettek, hogy azon a helyen felépítik a kápolnát. A munkálatokat rövid időn belül elkezdték. A történet további részében Isaszeg is szerepel:
stalo se: že istí Ján Fiedler starssí murarskí Towariš, Obiwatel Mestečka Gödöllowského, sstiricet Rokuw weku swého (kterížto w nočních Hodinách spočíwal blízo Zwernica Gödöllowského) istimu Izsaszeckému Delníku Martin Toth, noční swoj Sen tímato Slowi prednésel: Jestliže na tem Mistu, na kterém nékdo prwní Oltár stál, kopat budem, na nem nejlíbezného nagdem. Abi on teda swú žádost ríchle uspokogit mohel, namlúwal wisse menowaného Delnika, jemu usilowne, a bedliwe na Miste tem kopat pomáhal.

Történt pedig, hogy egy bizonyos idősebb Fiedler János kőművesmunkás, Gödöllő községnek negyvenéves lakója, az éjszakai órákban Gödöllő vaderdőjének közelében nyugodott. Egy bizonyos isaszegi napszámosnak, név szerint Tóth Mártonnak, elmesélte éjszakai álmát a következő szavakkal: „Ha azon a helyen, ahol régen az első oltár állt, ásni fogok, ott egy igen értékes dolgot találok." Rávette az említett napszámosát, hogy ezt a kérést gyorsan teljesítsék, aki szorgosan és lelkesen segített neki azon a helyen ásni.

1759. április 19-én a délutáni órákban Fiedler János ásás közben egy csontdarabot talált, amit a leírás szerint következő szavakkal adott az isaszegi Tóth Mártonnak: *Hle néčo sem nassel, ale newím čo!* [Íme találtam valamit, de nem tudom mi ez!]. A munkás megtisztította a csontot a földtől és homoktól, ekkor így kiáltott fel: *To je obraz blahoslawenej Panny Marie!* [Ez a boldogságos Szűz Mária képe!]

A ponyvanyomtatványon leírt történet így különösen értékes lehetett az isaszegi hívek számára, hiszen a csodákkal övezett máriabesnyői kegyszobrot egy isaszegi munkás ismerte fel elsőként. Személyéről más információ nem maradt meg, vélhetően ő az, aki 1765-ben egy bizonyos Livajna Máriával kötött házasságot.[95] A nyomtatvány megemlíti még az isaszegi plébánost, Alberthy Jakabot is, aki előtt esküt tettek a szobor megtalálói Gödöllőn – más papok jelenlétében – a történet igazságáról.

A nyomtatvány ezután a búcsúnyerés lehetőségeit sorolja fel: *Spomenutí plnomocních Odpustkúw, které Chrám Bessnyowskí od dwuch Rím. Pápežúw obdržel* [A teljes búcsúnyerések említései, amelyeket a besnyői templom két római pápától megkapott]. A szöveg alapján XIV. Kelemen (1769–1774) a Boldogságos Szűz Mária mennybevételének ünnepére (augusztus 15.) biztosított teljes búcsút, azaz az ideigtartó büntetések elengedését, a Besnyőre zarándokló hívek számára. VII. Piusz (1800–1823) ezt kiterjesztette a Szentlélek ünnepére (pünkösd), a szeplőtelenség ünnepére (december 8.), a fogantatás ünnepére (március 25.) és a Boldogságos Szűz Mária születésének ünnepére (szeptember 8.).

A ponyvanyomtatványon hat tanító jellegű elmélkedés található, amelyek tartalmuk és nyelvezetük alapján egyházi személy írásai lehetnek, erre utalnak a bennük szereplő bibliai idézetek az Ó- és Újszövetségből:

Krátké wyswetlení Nabožentswa.	**A vallásosság rövid magyarázata**
O nemsrtedlnosti Dusse	**A lélek halhatatlanságáról**
Dúwodi o uctení Swatích,	**Érvek a szentek tisztelete mellett**
a že za nás orodujú	és hogy értünk ők könyörögnek
O uctení Obrazúw Swatích.	**A szentek képeinek tiszteletéről**
O ucteňu Ostatkúw (Reliquií) Swatích	**A szentek maradványainak (relikviáinak) tiszteletéről**
O Pútuw	**A zarándoklatokról**

A tanító szövegek után a Lorettói litánia, majd imádságok következnek, amelyeket Szűz Mária kegyképe előtt ajánlott elmondani. A nyomtatvány a 39. oldaltól a 44. oldalig hiányzik, összesen három lapot téptek ki. Ezeken az oldalakon egy imádság vége és az I. számú búcsújáró ének szerepelt. A megmaradt rész további hat éneket tartalmaz, amelyek zarándoklatok során alkalmazható Mária-énekek. A búcsújáráson az énekeket diktálva alkalmazták, ennek lényege, hogy az előénekes (diktáló) előadott sorait mindig megismételte a közösséggel.[96]

Az I. számú ének eleje nem maradt meg, azonban refrénes énekként, visszatérő részlete a szöveg végén is olvasható. A diktálás során az ilyen szövegeknek más alkalmazási formája is lehetett. Az előénekes által énekelt versszakokra a zarándokserég mindig ugyanazzal a refrénnel válaszolt.[97] Az I. számú ének refrénje a következőképpen hangzik:

K tebe Matko pospicháme,	Anyánk, hozzád sietünk,
Horliwe k tebe zdicháme,	Buzgón hozzád sóhajtunk,
Horliwe zdicháme!	Buzgón felsóhajtunk!
Sina twého pros za nás!	Kérd érettünk a Te Fiadat!

A II., III., IV. és V. számú énekek Máriát dicsérik. Szűz Mária csodálatosságát, hatalmasságát jelzők és hasonlatok sokaságával írják le:

Zdrawás Maria Panna	Üdvözlégy Szűz Mária
Maria – nad Slunce jasnejssá!	Mária – a Napnál fényesebb!
Matko Kristowá, Královná Nebesúw!	Krisztus anyja, Mennyország királynéja
Královno Rajská	Menny királynéja

A kiadvány záróéneke a kegyhelyen éjszakázó búcsújárók esti éneke: *Zde mnohi Pútníci se zhormaždili* [Itt, ahol sok búcsújáró összegyülekezett]. A zarándoklat általában nem egy nap volt, az ünnep előestéjét a hívek már a zarándokhelyen töltötték.

Feltételezhető, hogy az isaszegi hívek nagyszámban vásároltak ponyvanyomtatványokat búcsújáróhelyeken. A cérnakönyvben található példányon kívül még egy töredék került elő a Szlovák Tájház gyűjteményéből *Legujabb énekek. Nagyasszony napjára. Besnyőre zarándokló bucsusok számára* címmel. A benne szereplő jászfényszarui természeti csapásról szóló híradás alapján a kiadvány 1912-ben jelenhetett meg.[98] A kutatás során ezekből az olcsó, gyengébb minőségű kiadványokból nem sikerült többet adatolni. A bemutatott, 1848-as példány a cérnakönyvben való állagmegóvásnak köszönheti fennmaradását.

Az isaszegiek búcsújáróhelyei

Ezeken az apró kiadványokon kívül 19. századi történeti források is tanúskodnak arról, hogy az Isaszegtől mintegy 10 kilométer távolságra lévő Máriabesnyő a község lakóinak legkedveltebb zarándokhelye volt.

Az 1838-as egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján a hívek Szűz Mária minden ünnepén nagy buzgósággal zarándokoltak *Besnyőre*. Nagyboldogasszony (augusztus 15.) és Kisboldogasszony (szeptember 8.) ünnepét az isaszegiek itt tartották meg.[99] Továbbá egyszer egy évben májusban vagy júniusban mindig elzarándokoltak ide, hogy Isten áldását kérjék a földjeikre. A körmenetben kereszteket és zászlókat vittek magukkal, de Szűz Mária ikonját ilyenkor soha nem vitték.[100] Ezt azért említi meg külön a forrás szerzője, mert Mária-ünnepek alkalmával minden bizonnyal ikont is vittek magukkal. Ez a 20. század első felében készült fotókon is látszik.

Búcsújáró isaszegi lányok Máriabesnyőn (1940)

A vizitációs jegyzőkönyv megemlíti, hogy a szentgyónásukat nagyon gyakran Besnyőn végezték el az isaszegi hívek.[101] Mindez feltétele volt a búcsúnyerésnek, másrészt idegen papnál jobban szerettek gyónni a hívek.

UDVARY ANTAL
plébános
1831. december 19. – 1907. június 18.

Egy szlovákok által lakott Nyitra vármegyei faluból, Nagybossányból (Veľké Bošany) származott. 1871-től Apostagon, 1874-től Kunszentmiklóson, 1877-től Isaszegen volt plébános. 1904-ben kérte nyugállományba való helyezését. A plébánia iratai között megmaradtak a *Posol božského srdca Pána Ježiša* [Az Úr Jézus isteni szívének küldöttei] című szlovák nyelvű vallásos folyóirat III., IV. és VI. évfolyamának lapszámai, amely feltehetően a plébánosnak járt Nagyszombatról. Több szlovák nyelvű prédikációs könyv került a Váci Egyházmegyei Könyvtárba is Isaszegről.[102]

A historia domusban feljegyeztek egy 1826-os máriabesnyői jubileumi zarándoklatot. Szintén ebben a dokumentumban szerepel egy 1874-es keltezésű adat, amelyet utólag Udvary Antal plébános tett. Eszerint Hrustyinszki Mihály isaszegi földműves saját költségén egy hordozható Szűz Mária-szobrot szerzett be a plébánia számára. Ezt a Boldogságos Szűz Mária születésének ünnepén (szeptember 8.) a plébános megáldotta, és *Besnyőre* küldte.[103] A hordozható Mária-szobor a zarándokló csoport ikonja volt.

A plébánián őrzött 19. századi dokumentumok más Mária-kegyhelyre irányuló isaszegi zarándoklatot nem említenek. Az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely gyűjteményében található tárgyak azonban tanúskodnak arról, hogy hosszabb zarándoklatok is indultak Isaszegről a Felvidékre.

Sasvár rendkívül kedvelt zarándokhely volt különösen a szlovákok körében. A Sasvári Szűz Anya képét a 20. század elejétől már *Patrona Slovaciae* néven említették.[104] Ünnepe (szeptember 15.) jelenleg nemzeti ünnep, munkaszüneti nap Szlovákiában. A búcsújáró helyen megforduló tömeg emléktárgyakat is vásárolt. A kegytemplom főoltárán álló pietà szobor fából faragott, népies változata kedvelt búcsúfiának számított,[105] amelyet Sedlmayr Krisztina a következőképpen jellemzett: *Sasvár emblematikus emléktárgyát faragóspecialisták készítették, kialakulásának idejét a 18. század második felére tehetjük. A különböző technikai tudással rendelkező faragók nagy mennyiségben állították elő a polikróm festésű reliefet, ezért azokat széria-munkának nevezhetjük. A „sasvári Pietàk" testtartása, elsősorban Krisztus mereven földig lógó karja az eredeti szobrot idézi. Színezésük azonban önálló hagyományt követ: a talapzat palackzöld, az anya ruhája vörös, köpenye a kék valamely árnyalata, a fiú teste törtfehér. Megfogalmazásuk is eltérő: míg a minta mozgalmas, részletgazdag, a kis szobrok statikusak, merevek, egyszerűek.*[106]

Isaszegen három példány maradt meg ebből a különleges néprajzi tárgytípusból. Az egyik különálló darabon ceruzaírás is olvasható. A szlovák nyelvű felirat a vásárló nevéről és a vásárlás évéről tanúskodik: *Szpisják Verona 1892 roku sastyini* [Szpisják Verona 1892. évben Sasváron].

A másik két isaszegi példány a használat során szekrénykét, ún. Mária-házat kapott. Az egyik példány mögött szentkép található,[107] mellette száraz levelek, alatta kis fiók, a szekrény hátulján felirat: *ISASZEG*. A szobron a következő írás szerepel, ami a tárgyat az 1960-as években a múzeumnak ajándékozó adatait tartalmazza: *özv. Ecseri Mihályné született Apágyi Veronika. Isaszeg Bajcsi Zsilinszki út 16.* A harmadik darab mellett a tulajdonos egy mennyasszonyi koszorút helyezett el, amelyet hasonlóan fontos relikviaként őrizett.

Sasvárra, ami mintegy 160 kilométerre található Isaszegtől, feltehetően a 19. század második felétől jártak a községből zarándokok, mivel a vizitációs irat 1838-ban még nem említi a kegyhelyet. A vasútvonal fejlődése miatt, nem kizárt, hogy az út bizonyos részeit vonattal tették meg. A régióban élő szlovákság körében nem egyedülálló a korszakban többnapos zarándoklatok szervezése a Felvidékre, ezeknek az első világháború vetett véget.[108] Ez a nagy út, jelentős alkalom volt egy-egy isaszegi lakos életében, így erre emlékezve megőrizték a sasvári Pietà szobrot, mint otthonuk egy díszét.

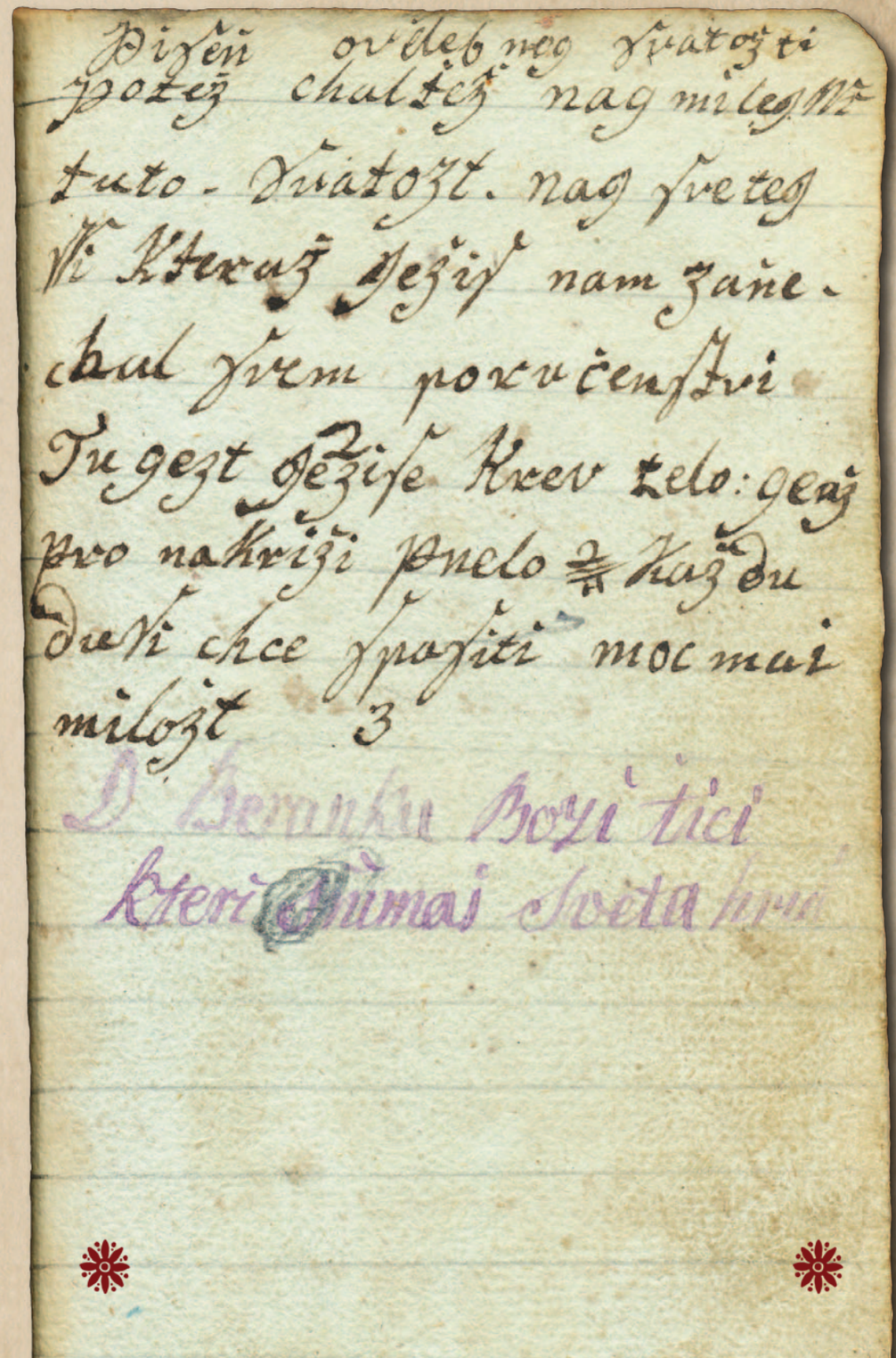

Dragonya Katalin 19. századi imakönyvében[109] találtam egy másik felvidéki zarándokhelyről származó szentképet *Modlitba k Panně Marii Thal* [Imádság a tháli Szűz Máriához] felirattal. A szétnyitható, két lapos szentkép a kegyhely német nevét használja, csakúgy, mint a korszak más szlovakizált cseh nyelvű nyomtatványai.[110] Nincs adat arról, hogy tulajdonosa egyenesen Máriavölgyből hozta, vagy más módon jutott hozzá.

Imádság a tháli Szűz Máriához
Ó, Isten Anyja, Szűz Mária, aki hittél az angyal
szavának és isteni Fiad véres keresztje alatt sem törtél meg!
Erősíts meg minket közbenjárásod által abban az elhatározásunkban,
hogy az igaz hitet hűségesen megőrizzük a szívünkben, bátran megvalljuk
azt a világ előtt, aszerint éljünk, és annak édes vigasztalásában
fejezhessük be életünket.
Ámen.

Kéziratok – a cérnakönyv harmadik része

A cérnakönyv utolsó része kéziratos népénekszövegeket és családtörténeti feljegyzéseket tartalmaz. Az iratköteg összesen 90 oldalt tartalmaz, de egy része üres.[111] A 70. és 71. oldal között körülbelül 15 lapot kivágtak.

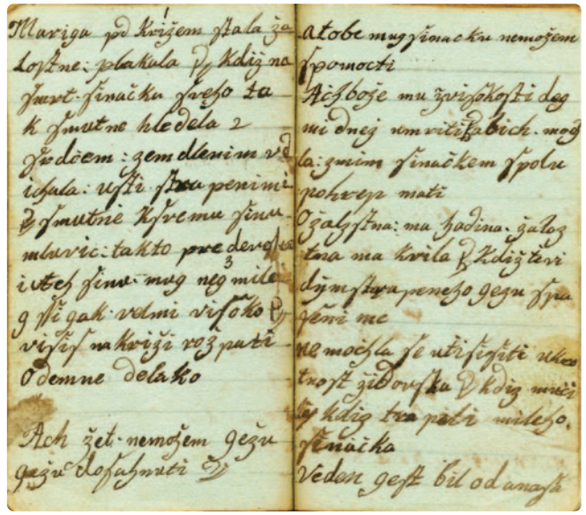
Az énekszövegeket másolással jegyezték le, ezért megőrizték a szlovakizált cseh nyelvi alapot. Az énekek későbbi variánsai megtalálhatók az Isaszegen fellelt énekeskönyvekben, azonban egyik esetben sem ezekből a kiadványokból történt a másolás, mivel a szövegek ott más változatokban szerepelnek. Ezeket a későbbi párhuzamokat jelen kiadványban nem vizsgálom.

A családtörténeti bejegyzések isaszegi nyelvjárásban íródtak. Két Mária-siralom erre a nyelvjárásra jellemző elemeket is tartalmaz. Nem következetesen használja ezeket a nyelvtani jellegzetességeket, csupán néhány szót alakít „isaszegiesen" (például: *zomrev* [zomrel – meghalt],[112] *velkge* [velké – nagy],[113] *delako* [ďaleko – messze]). Az énekek végén az *ameň* szót használja, amelynek lágy végződése (n helyett ň) szintén a közép-szlovák dialektusra jellemző.[114]

Néhány jellegzetesség a kézírás kapcsán: A versszakok elején általában nagy kezdőbetűt alkalmaz, a tulajdonneveknél azonban nem. Az énekek másolásakor többször előfordult, hogy kihagyott betűket, ez legtöbbször lejegyzési hiba lehet, de bizonyos esetekben a kiejtéssel is magyarázható. A szövegek átírását minden esetben szöveghűen végeztem.

Megtartottam a betűhasználatot. A korszak gót betűs nyomtatványaira jellemzően a lejegyző használja a j-t jelölő *g* betűt, az i-t jelölő *j* betűt, de nem használja a v-t jelölő *w* betűt, ahogy az *y* betűt sem, amely helyett mindig az *i* betűt alkalmazza. Mindez arra enged következtetni, hogy a kézirat lejegyzése során a másoló nem tartotta meg az eredeti forrás betűhasználatát, hanem a szöveget saját írási szokásaihoz is igazította. Nem egységes az *s, š, z, ž* betűk használata. Még ugyanazon szavaknál sem mindig azonos betűt használ, ami egyrészt kiejtésben való eltérésekkel, másrészt azzal magyarázható, hogy keverte ezeket a betűket, nem tudta pontosan használni őket.

A papírlapot a szövegíró bevonalazta, az énekek sorait a vonalakon vezette. Az új versszakok jelölésére több módszert alkalmazott. Használ számokat, szaggatott vonalat, előfordult, hogy versszakok végén több pontot rakott, vagy üres sort hagyott ki. Egy versszakot tekint egy egységnek, de az első vagy második sor végén néha használ egy különleges jelet, amellyel megfelezi a versszakokat, ez egy ismétlőjel lehet. A népének-szövegek átírása során a teljesen egybefolyó versszakokat strófikusan jegyeztem le, a vélhető, illetve ismert versformájuk szerint.

Kéziratos ének a cérnakönyvben

A sorok tagolása nem megfelelő, inkább helytakarékossági szempontokat követ. Ennek következtében előfordul, hogy a szavak tagolásakor egyetlen betű is átkerül a következő sorba. A versszerű tagolás során ezeket a sor elejére került betűket visszaillesztettem a hozzátartozó szóhoz. Ugyanakkor megtartottam azokat a szövegben előforduló tagolási jellegzetességeket, amikor a szövegíró nem köti össze a betűket, hanem egymástól távol ír bizonyos szótagokat.

A bejegyzések több különböző időpontban történtek, erre utal a kézírás és az íróeszköz változása. A kéziratok összehasonlítása során elkülöníthetőek a Hernyes családhoz, valamint a Ragács családhoz kapcsolódó feljegyzések, ugyanakkor ez az azonosítás nem mindig egyértelmű.

A Hernyes családhoz köthető kéziratok

A kézirat legterjedelmesebb része Hernyes Jánoshoz köthető. A lejegyző nem folytatólagosan írta le az énekeket, üres oldalakat hagyott. A kéziratípushoz összesen 10 népének kapcsolható.

A kézirat első két éneke az Oltáriszentséghez szól 1-től a 4. oldalig. Az első ének előtt címjelölés is szerepel: *Piseň o vělebneg svatožti* [Ének az Oltáriszentségről]. Két versszak került lejegyzésre, a harmadik versszakot sorszámmal jelölték, de szövege már hiányzik.

potež chaltež[115] *nag milegssi*	Örvendj, áldjad a legkedvesebbet,
tuto. Sviatozt. nag svetegssi	Ezt a szentséget a legszentebbet,
kteruž gežis nam zaňechal	Melyet Jézus nekünk hagyott,
svem poručenstvi	Gondviselésül.
2. Tu gest gežise krev telo:	Itt van Jézus teste és vére,
genž pro nakriži pnelo	Érettünk a kereszten szenvedett,
každu dusi chce spasiti	Minden lelket meg akar váltani,
moc mui miložt	Hatalma a kegyelmem.

A következő oldalon kezdődik a második szentségi ének. Ezt más kézírású bejegyzések követik.

O Svata hosti ge draha mano znebe	Ó, szentostya, te drága manna,
zgruntu srca nasho klaňamesa tebe	Teljes szívünkkel hódolunk előtted,
neb: siti pan kral nad krali	Hisz te vagy az úr, királyok királya,
chleb angelski požehnaňi	Áldott angyali kenyér,
budnam. milostivi	Légy hozzánk irgalmas!
2 Dag nam požehnaňi tegto nasej žemi	Add áldásodat a mi földünkre,
ag nasemu krali stasne pauvaní[116]	Adj királyunknak szerencsés uralkodást,
odvraťnasich nepritelov	Távoztasd el ellenségeinket,
morhlad sužovani vognu	A dögvészt, éhséget, szenvedést, háborút,
kriste boží sinu	Krisztus, Isten fia.
3 Gako si sa chraňil ižraelov obraňil	Ahogy védelmezted, megóvtad Izrael népét,
žcuzeg zeme si gich zmocu vislobodil	Hatalmaddal kiszabadítottad idegen földről,
ňepritelomgich pohubil:	Az ellenségeiket elpusztítottad,
zmanu si gich znebe krmil	Az égből őket mannával tápláltad,
sam si gich opatril.	Te magad vigyáztál rájuk.
4 Visli[117] *naz každi čas ukas lazku tvogu*	Hallgass minket mindenkor, mutasd meg szeretetedet,
nakrm nas tvim telem napog svatu krvi	Táplálj minket testeddel, itass szent véreddel,
gezu svatozti pritomni	E szentségben jelenlévő Jézus,
sinu cisteg marge panni	Tisztaságos Szűz Mária fia,
bud nám milostivi.	Légy hozzánk kegyelmes!
Ždravas bud oltármi svatost chlebe živí	Üdvözlégy Oltáriszentség, élő kenyér,
kteri si pitomni boch ag clovek pravi	Jelenlevő Isten és igaz ember,
ach prigdi knam nás gežissi	Ó, jöjj el hozzánk Jézusunk!
ti s spaseni nasich dusi	Te vagy lelkünk megváltója,
kriste nag milegsi	Legkedvesebb Jézus.
Pri stupte angele nebecki hu fovi	Jöjjetek, mennyei angyalok seregei,
kteri ste pritomni pritom božom tele	Akik az isteni test mellett vagytok,
gednim ohlasom spivagite.	Egy hanggal énekeljétek:
svati, svati. tak chalice[118]	Szent, szent! – így áldjátok,
boha velebice	Dicsőítve az Istent.

7 Pri srti[119] *chodime kdiž snás dusa vinde*
nedag zhubiti nas o svata hoztige
posilni naz krsite mili;
nakrm nas stvim telem krvi
Kriſte milostivi.

A halálhoz érünk, midőn a lélek kiszáll belőlünk,
Ne hagyj elveszni minket, ó drága ostya!
Erősíts meg minket, édes Jézus!
Táplálj minket testeddel, véreddel,
Irgalmas Krisztus!

8 Bud nam. milostivi hodinku posledni:
gežis mariga. svati gožef pri nás bud pritomni
vssecke duse opatrug te
a doneba priz pravug te
až naveku vekuv ameň

Légy hozzánk irgalmas az utolsó órán,
Jézus, Mária, Szent József, légy mellettünk!
Minden lelket őrizzetek,
És a mennybe vezessetek!
Mindörökkön örökké ámen.

A következő egységben böjti énekek találhatók a 41. oldaltól a 60. oldalig, amit az első ének előtt álló *Peseň posná* [Böjti ének] cím is jelez. Az első két szöveg a Mária-siralmak közé sorolható, amelyekben a kereszt alatt álló Szűz Mária szól fiához és a keresztény hívekhez. A szövegekkel számos gyermekét elvesztő anya tudott azonosulni a 19. században is. Ezek a siralmak különösen közel állhattak a hívekhez, ezzel is magyarázható, hogy ezek a népénekek tartalmaznak helyi nyelvjárási elemeket.[120]

Posliste kretaňe:[121] *ma smutne ne volani:*
panenki marige smutňe narikaňi:
beranek nevinni mog sin premileni
ch guž si ode vsseč na smrt odsudeni

Hallgassátok, keresztények, szomorú szózatom,
Szűz Mária szomorú siralmait!
Az ártatlan bárányt, az én kedves fiamat,
Jaj, már mindenki halálra ítélte!

2 Pochleťe hrisňici. nam ňu zarmucenu
a posliste guž mne. matku opustenu
neb guž mog sin mili nasmrt gevedení
nevinni berane guž mi ge zemdleni

Bűnösök, tekintsek rám a szomorúra,
Hallgassatok már meg egy elhagyott anyát!
Hisz kedves fiamat a halálra vezetik,
Az ártatlan bárány oly kimerült már.

2 Kdiž guž obratit me srce truchlive
ach sinu mog mili me srce premile
zledňi zhledni sinu na matku bolestnu
a neopustag mne vchodinku posledni

Hisz az én szívem már gyászba fordul,
Jaj, kedves fiam, szívem legkedvesebbje!
Nézz le, nézz le, fiam, fájdalmas anyádra,
Ne hagyj el engem az utolsó pillanatban!

Ach guž ge žemdlení krev pre svata teče
ach pilne že rožvas o chisni[122] *cloveče*
uznag ťe hrisnici me velke boezti
sina si guž viduu[123] *mrtveho ležici*

Ó, milyen gyötrött, folyik a szent vére,
Ó, ember, siess vétkeidet megfontolni!
Lássátok bűnösök nagy fájdalmamat,
Halva fekve látom a fiamat!

Ruce take nochi naskrže[124] *prebite*
ach guž zmňe žanehal me srce premile
a nge: pre ineho len preváž chrižnici
preca ne uznaťe tge velkge boležti

Kezei és lábai a keresztre szegezve,
Ó, már elhagyott, az én szerető szívem,
Nem másért, csak értetek bűnösök,
Mégsem veszitek észre e nagy kínokat.

Gako: náz vikupil gake muki trpel
na svatem kríži za nas vsseckich zomrev
ach krestane verni pozrite tgerani
gako kristuž trpi to velke trapeňi

Hogyan váltott meg, mily kínokat szenvedett,
A szent kereszten mindnyájunkért meghalt!
Ó, hívő keresztények, nézzétek e sebeket!
Krisztus ily nagy gyötrelmeket szenved.

guž beranek tichi vkrve gest proliti
len požri me na kríž gako ge prebiti
čobito zasrce tak tirunske bolo.
žebi ten cassveho krista ňeželelo.

A csendes bárány vére kiomlik,
Csak tekintsünk a keresztre, milyen sebzett,
Milyen kegyetlen szív lenne az,
Amely Krisztusát ne szánná így meg?

uz svima očima na kríži zavidíž
zanas smrt podstupila abinas vikupil
ruki pre bodene bok svati proklati
tonam dal žnameni žesme vikupeni
ameň

Emeled szemeidet a keresztre,
Értünk legyőzte a halált, hogy megváltson,
Kezei átszúrva, szent oldala átdöfve,
Számunkra ez a jel: megváltottak vagyunk.
Ámen

A következő Mária-siralom első ismert variánsa 1693-ben jelent meg Václav Karel Holan *Rovenský kancionáléjában.* A szöveg előfordult több barokk kori kéziratos énekeskönyvben. A történelmi Magyarországon ponyvanyomtatványokon is terjedt.[125] Magyar fordításai is ismertek 18. századi énekeskönyvekből.[126]

Mariga pod krížem stala
žalostne plakala
kdiž na smrt sináčka sveho
tak smutne hledela.

Mária a kereszt alatt állva,
Sírt Keservesen.
Midőn halálra ítélt fiacskáját,
Oly szomorúan szemlélte.

2 Srdcem: zemdlenim vdichala
usti strapenimí
smutňe k svemu sinu mluvic:
takto predevssemi

Megrémült szívével,
Szenvedő ajkaival sóhajtozott,
Szomorúan az ő fiához,
Mindenekelőtt így szólt:

3 Ach sinu mog negmilegssí
gak velmi visoko
visís nakríži rožpati
odomne delako.

,,Jaj, kedves fiam,
Milyen magasan vagy,
A kereszten szétfeszítve függsz,
Tőlem oly messze vagy.

Ach že ť nemožem gezu
gežu dosahnuti
a tobe mug sinacku
nemožem spomocti

Ó, hogy téged Jézus, Jézus,
Nem tudlak megérinteni,
És neked kis fiacskám
Nem tudok segíteni.

Ach bože mu ž visokosti
deg mi dnez umriti
abich mochla z mim sinačkem
spolu pohrep mati

Ó, magasságos Istenem,
Hagy haljak meg ma én is,
Hogy az én kis fiacskámmal,
Együtt eltemethessenek.

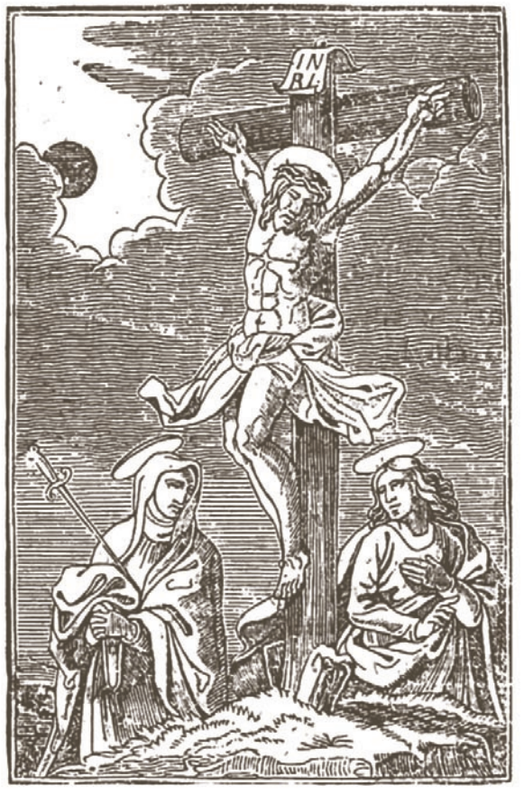
O žalostna: ma hodina.
žaloztna ma kvila
kdiž ťe vidĭm strapeneho
jezu spaseni me

Ó, milyen szerencsétlen óra,
Szerencsétlen pillanat,
Amikor téged szétfeszítve látlak,
Jézusom, megváltóm.

nemochla se uťisisiti
ukrtnost židovska
kdiž mučili kdiz trapili
mileho sináčka.

Nem tudott csillapodni,
A zsidók kegyetlensége,
Amikor kínozták, amikor gyötörték
Kedves fiacskámat.

Veden jest bil od anása	Elvezették Annástól
ku Kagfasovi	Kajafáshoz,
ubicovan: a upluvan	Megostorozva és leköpdösve,
odan pilatovi	Pilátusnak adták.
Pilat ho dal nevinneho	Pilátus átadta a bűntelent,
katum zlorečeným	A bűnös hóhérnak.
Beranka velkonocniho	A húsvéti bárányt,
gak vokom[127] *hltavim*	Mint egy ordas farkasnak.
Oči gak nerozumnemu	Szemeit, mint esztelennek,
zavazali žide,	Bekötözték a zsidók,
rkuce prorukug nam Kriste	Kiáltották: Jövendöld meg, Krisztus!
kdo te nini bige	Ki fog téged most megütni?
Koronovan kral nat	Koronázták a királyok királyát,
krali trnovu korunu	Tövis koronával,
na geho presvatu hlavu	Az ő szentséges fejére,
prehrozňe vtlačenu	Rányomták kegyetlenül.
Ach žaloztna ga tva matičko	Jaj, én szomorú anyácska,
čo mam učiňiti	Mit kéne tennem?
nemam žadneho ve sveťe	Nincsen senkim a világon,
kam se mam podeti	Hova kéne mennem?”
Litug te pana gezise	Sajnáljatok az Úrjézust,
spasitele sveho	Megváltótokat.
Litugte na hroznem […]	Sajnáljátok a szörnyű […],
tak rozťaženeho	A meggyötörtet.
ameň	Ámen.

Egy oldal kihagyása után folytatódnak a böjti énekek a 49. oldalon. A népének Jézus szenvedéstörténét írja le. A szöveg rövidebb variánsa az Isaszegen használt imakönyvekben is megtalálható nagypénteki énekként: *Na welký Piatok pri hrobe wečer* [A szent sír mellet nagypéntek estére].[128] A szenvedéstörténet népénekes változatait elsősorban a nagypénteki paraliturgikus szertartások során énekelték, leggyakrabban szabadtéri keresztutak alkalmával.[129] Ilyen 19. századi ájtatosságról Isaszegen a kánoni látogatás is beszámolt 1838-ban. A forrás szerint nagypénteken a hívek mindig közösen kivonultak a faluban található Kálvária-hegyre, amelyen három kőkereszt állt.[130]

Potež zloz nici pote hrisnici
samsin boži takto vola
poťe kemne gen ste žboha
vidte moge bolezti

„Jöjjetek gonosztevők, jöjjetek bűnösök!”
Maga az Isten fia szól így:
„Jöjjetek hozzám, ha Istentől valók vagytok,
Nézzétek az én fájdalmaim!”

Nazemi leži krvi se poti
horki kalich umuče ma
piťi pan gsuc nevinni
pre nase vikupeni

A földön fekszik, folyik a vére,
A szenvedés keserű kelyhét,
A bűntelen Jézusnak kell kiinnia,
A mi megváltásunkért.

Hle gudass zrace zložtnikum spravce
spolibenim ho zrazuge
vruce hrisnich sprovazuge
mistra sveho spravi

Íme, áruló Júdás, a gonosztevők vezetője,
Csókkal árulja el őt,
A bűnösök kezeibe vezeti,
Mesterét elárulja.

Ach guž zloznici gak: bezni.
vlci nazemhrozne; poranili
ruki nazpak: považali
kopaliho nohami

Ó, a bűnösök, mint veszett farkasok,
Szörnyen a földre verték,
Hátrakötötték a kezeit,
Lábaikkal rugdosták őt.

Povgazaneho: ach: boha meho
vedu nasdne nevinneho
beranku velkonočneho
predanasa zlosteho

Ó, az én megkötözött Istenemet,
Bíróság elé vezetik az ártatlant,
A húsvéti bárányt,
A gonosz Annás elé.

Počug: cloveče počug hrisnice
čo se dege s tvím gežisem
kteri stogi pret anassem
gaki sud stogi onem

Figyelj ember, figyelj bűnös,
Mi történik a te Jézusoddal,
Aki Annás előtt áll,
Milyen ítéletet hoz róla?

Nevinost svata guž gezt preklata
žižni anass geho krvi:
poslal ho: kukagfasovi
nevinneho beranka

A szent, a bűntelen, máris elítélve,
Annás szomjazza a vérét,
Elküldi Kajafáshoz őt,
Az ártatlan bárányt.

kagafassi: zlostni olter ukrutni
zadalo naboha sveho:
od vladara mezta: toho
odpilat ponsske

Gonosz Kajafás kegyetlen ítéletet,
Kíván Istenére,
A város vezetőjétől,
Poncius Pilátustól.

Pilat suc pohan: mluvi krizta pana
neňi hoden žadneg. smrti
nebožege: z nevinozti:
odevssech obzalovan

Pilátus, bár pogány, így szól:
„Nem méltó semmilyen halálra,
Isten ments, ártatlanul
Mindenért elítélni.”

Židga zlostnici: a zakonici
napilata každi volal
abi krizta na ssrt vidal
barge pritel Tisurki

A gonosztevő, törvénykező zsidók,
Mind Pilátushoz kiáltanak,
Hogy Krisztust adja ki halálra,
Ha a császár barátja.

Tak pre mileho sina božiho
kazal kstlpu privgazati
a ukrutňe bičuvati
nevinneho beranka

Így meghagyta, hogy Isten szeretett fiát,
Oszlophoz kötözzék,
És kegyetlenül ostorozzák,
Az ártatlan bárányt.

žbičovaneho až smrskaneho
židga: strnimi korunugu
ukrutne polickugu
gežiša: nevinneho

A összevertet és megostorozottat,
A zsidók tövissel koronázzák,
Kegyetlenül pofozgatják,
Az ártatlan Jézust.

Guž ortel svati nakríž pribiti
pilat krista zidum vidal
nevinost svu oplakaval
kdiž sveruce umival

A szent ítélet: keresztre szegezni!
Pilátus Krisztust a zsidóknak kiadta,
Bűntelenségét siratta,
Midőn a kezeit mosta.

Pozri: človeče pozri: chrisňice
gakim krikom vedu z mesta
židga na smrť pana krizta:
nevineho beranka

Nézz ide ember, nézz ide bűnös,
Milyen kiáltások közt vezetik ki a városból,
Úrkrisztust, a zsidók halálra.
Az ártatlan bárányt.

križ ťaski nese vssade: krev teče
zboleztneho zmrskaneho
zťela pana premileho:
ach považ to človeče

A nehéz keresztet hordozza,
Az úr fájdalmas, összetört,
Kedves testéből vér folyik.
Ó, fontold meg ezt ember!

Pitag senini pre gake vini
trpý kriztuz to trapeni
horkeg odsudeňi
ten beranek neviní

Kérdezd meg most: Milyen bűnökért
Szenvedi Krisztus ezt a kínt,
E borzalmas ítéletet
Ez az ártatlan bárány?

Acz sprovať krizta až i ven z mesta
až na horu Kalvarigi
apocuvag sentencigu
nevinneho beranka

Krisztust a városon kívülre vezették,
A Kálvária hegyéig.
Hallgasd meg,
Az ártatlan bárány ítéletét!

Pilat: list: vinni takto napsani
tento gezis nazarecki:
kteri suje kral židovski
nechge ukrižuvani

Pilátus ekképp írja bűnös levelét:
Ez a Názáreti Jézus,
Aki a zsidók királya.
Feszítsék keresztre!

Oči zdvihňite na kríž pozrite
uhledate zmrskaneho
guž nakríži visiceho:
krizta sinu božeho

Nyissátok ki szemetek, a keresztre nézzetek!
Vegyétek észre az összevertet,
A kereszten függőt,
Krisztust, Isten fiát.

Bidni cloveče podej m[131] *srce*
rozťažene drži ruce
že te lubi prevelice
len nechci hresiť vice

Nyomorult ember, add neki szívedet,
Szétfeszítve tartja kezeit,
Mert nagyon szeret téged.
Csak ne akarj többé vétkezni!

Ach guž umira guž se odbíra
hlavu svatu dolu sklonil
bite posledňe polibil:
chissna duse premila

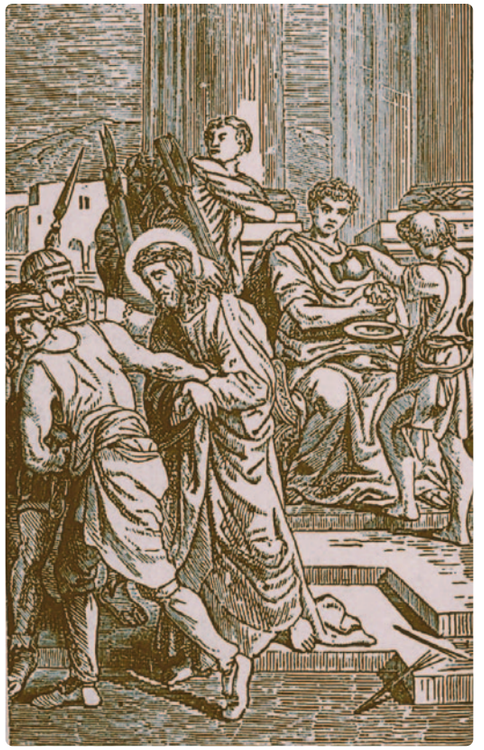
Ó, már meghal, már eltávozik,
Szent fejét lehajtotta,
Utoljára téged megcsókolna,
Kedves, bűnös lélek.

Hep pro: tve: zlozti take: uzkozti
trpel gežis: premileni
beranek boži nevinni
len abibol spaseni

Tán nem a te bűneidért szenvedett
Jézus gyötrelmeket?
A kedves, ártatlan, Isten bárányа,
Csak azért, hogy meg legyél váltva.

Oumučeňi kriste neviní
uznavam ga moge vini
žesi pro: mňe usmrceni
ňech budme milostivi
ameň

Szenvedő ártatlan Krisztus,
Én beismerem bűneimet,
Azt, hogy értem meghaltál.
Légy hozzám irgalmas!
Ámen

A következő passiótörténetre épülő nagyböjti népének legkorábbi ismert változata a 18. század első feléből származik cseh aprónyomtatványról.[132] Az isaszegi variánsból töredék, hat és fél versszak maradt meg, további strófái a cérnakönyvből kitépett oldalakon szerepelhettek.

Sem dcero sionska: pod dusse krestanska: kriztu: zemdlenemu do zahradi.
pohled: gak se poti krev zalgeva oci zemdlobi po tri krat nazem pada
kalich umučeni ma piť suc nevini:
smutna gezt duse ma: klidu mluvi

Hled: gakho gimagi provazi: stahugi: pestmi tvar nost pana perubigči
kstlpu privazugu nevažňe bicugu trnim svatu hlavu koronugu
volagu ukrižug odsse politug
eghle clovek pilat klidu mluvi

Od slupu[133] *až kzemi pada pan nevinni zmodrali sinali plnbolezťi*
vťele nema mista krev teče zrani Krista ukrutnost pronika až do kossťi
omdleva kríž nese lid zanim že ňese:
zted dusse spasitel kam se bere

Nan vssecek ztrapeni na ťele zedrani khore kalvarigi giž putuge
na kríž gssa rozpiati o gak svate uudy tiranska ukrutnost naťahuge
že celu zvnitrnost zkrž vssecki boleztine
žalostne divadlo pretstavuge

5 skrížem viždvižený zluci napogani uprostrt dvuh lotru postavenich
za sve križovniki velke ukrutniki modlise a vola takto kotci
oče odpusťiž vinni ňevedi čo čini
skrže me boleztive umučeni.

Hlavu svu na klonil k polibeni skloňil giž dokonana gest k vssem promluvil
matka zarmucena kdiž videla sina pod krizem boleztňe gest omdlela:
komu mňe poručiss kdiž se sve tem luciss
rozpukni se srce at umru spiss

Hle dusse spasitel sveta vikupitel nakriži umira vsich boleztich
giž oči zavira kotci se ubira pospess knemu prigiti vsvich ouzkostiach
tam žel križta [...]

Jöjj ide, Sion leánya, jöjj, keresztény lélek, az elbágyadt Krisztushoz e kertbe!
Nézd, hogy verítékezik, a vér elönti szemeit, háromszor elájul, a földre esik,
A szenvedés kelyhét meg kell innia a bűntelennek.
„Szomorú a lelkem” – így szól békésen.

Íme már elfogták őt, vonszolják, ökleikkel ütik az Úr arcát,
Oszlopokhoz kötözik, őrülten ostorozzák, szent fejét tövissel koronázzák,
Kiáltsák: feszítsd meg, bánj meg mindent!
„Íme az ember!” – szól Pilátus békésen.

Az oszloptól a földre esik a bűntelen Úr, elkékült, elsápadt, tele fájdalommal,
A testén nincs már hely, vér folyik Krisztus sebeiből, a kín átjárja a csontjait is,
Ájuldozik, viszi a keresztet, a nép utána megy:
Szégyelld magad, lélek, hová jut a Megváltó!

Minden szenvedést magán hordva, megsebezett testtel tart a Kálvária hegyére,
A keresztre feszítik szent tagjait és kínzó kegyetlenség sújt rá,
Hogy egész bensőjét átjárja a fájdalom.
Szomorú látnivaló tárul elő.

A kereszten szétfeszítve, epével itatva, két lator közé állítva,
Megfeszítőiért, a kegyetlenekért imádkozik, s Atyájához így kiállt:
„Atyám, az én fájdalmas szenvedésemre tekintettel, bocsásd meg bűneiket,
Nem tudják mit tesznek!”

A fejét lehajtja csókra, beteljesedett minden, amit jövendölt,
A szomorú anya a kereszt alatt, midőn fiát látta, fájdalmában elájult,
„Kire bízol engem, ha elbúcsúzol a világtól?
Szétszakad a szívem, hogy halva alszol.”

Íme, lélek, a világ Messiása, a Megváltó a kereszten meghalt fájdalmak közt,
Lehunyja már szemét, az Atyához visszatér, siess hozzá saját gyötrelmeidben,
Ott sajnáld Krisztust (…)

A 79. oldaltól a 83. oldalig Mária-antifónák népének változatai találhatók a kéziratban. Az első előtt szerepel cím is *Od Adventu až do Hromníc* [Adventtől egészen Gyertyaszentelőig], ami utal arra, hogy az adott antifónát milyen időszakban használták.

Vi kupitela mileho
obživujuca matko
tisi otvorena bra,[134]
zkterú sa vchazi lachko

A szeretett megváltónak
Életet adó anyja,
Te kinyílt kapu,
Amelyen könnyű belépni,

2 doradozti nebeckeg
arožkosse angelskeg
denica ti hveždo morska
vtebe gest milosť ag lazka Maria[135]

A mennyei boldogságba,
Az angyali vigasságba,
Hajnalcsillag, tengernek csillaga,
Benned a kegyelem és a szeretet. Mária.

tim pomahag lidem hrižnim
z ne pravozti povstati:
kterí teba hledagice
zbohom chcu sa zmeriti

Segíts hát a bűnös embereknek,
A gonoszságból felemelkedni,
Akik téged keresve,
Az Istennel akarnak megbékülni.

otca tveho svateho
stvoriťela mileho
ti kterási porodila
žesa natúra divila

Szent Atyádat,
A világ teremtőjét,
Te szülted meg,
Mellyen a természet álmélkodik.

Prvenež si porodila
pana ciztotna bola
tiz plodila splodila
panenstvim zachovala

Mielőtt szültél volna,
Tiszta szűz voltál,
Te így fogantattál,
Szüzességed megtartottad.

pre požđravení tveho
archangelu mileho
Gabriela nadhrisnimi
smilugse pano nadnami
amem

A te kedves Gábriel arkangyalod,
Köszöntése által,
Rajtunk bűnösökön,
Szűz, könyörülj!
Ámen

A nagyböjti Mária-antifóna verses formája a kéziratban:

Zdravas budkralovna nebecka	Üdvözlégy mennynek királynéja,
zdravaz bud opani andelzka	Üdvözlégy angyalok nagyasszonya!
vitag koren vitag brano	Üdvözöllek gyökér, üdvözöllek kapu,
zteru svetu dsvetlo dane	Amellyel a világnak fény adatik.
ti nag slavneg sa pannenka	Te legdicsőségesebb szűz,
raddug sa kralovna andelska	Örvendj, angyalok királynéja,
veselsa nep speknegsiho	Örvendezz, leszebb látványa
pozreni odevsseckeho stvoreni	Minden teremtménynek.
Zbohem zostavag nag krassnegsa	Az Úr veled leggyönyörűbb,
matka boži nag milegsa	Legkegyesebb anyja Istennek,
kristusa zanaz primluvag	Kérd érettünk Krisztust,
vseho dobreho nam popreg	Minden jót esdjél ki nekünk!
amen	Ámen

Az évközi időre szóló Mária-antifóna verses formája a kéziratban:

Vitag kralovna nebecka	Üdvözlégy mennynek királynéja,
nadegeho slatkost lidska	Reménysége, embernek édessége,
milosrdenstvi rodička	Irgalmas szülő,
vitag život nasa matka	Üdvözlégy élet, mi anyánk!
2 Ktebe mi evi sinove	Hozzád mi, Éva fiai,
vivrženci hri šnikove	Számkivetett bűnösök,
vslz doliňe tu plačici	A könnyek völgyében itt sírunk,
volame kŧebe kvilici	Hozzád jajszóval kiáltunk.
3 Obrat tehdi ti očitve	Fordítsd felénk szemeid,
milosrdne aglazkava	Irgalmasan, szeretettel,
pri mluvse onas vsech hrižnich	Könyörögj értünk, bünösökért,
chrichmi velmi obkliceni	Igen körülvettek bűneink.

4 Gežisa požehnaneho	Az áldott Jézust,
ovoce života tveho	Méhednek gyümölcsét,
potegto vivrženosti	E számkivetés után
ukáž sužeňim už dozti	Mutasd meg a sokat szenvedőknek!
Oti nag milostivegsa	Ó, te legkegyesebb,
nade vsech nag poboz negsa	Mindenek felett áldott,
preslatka mila panenka	Édes, kedves szüzecske,
Mariga zboži rodička.	Mária, Isten szülője.
amen	Ámen

A cérnakönyvben szereplő utolsó éneklejegyzés a 83-88. oldalon található, ez az egyház hálaadó imádsága, a Te Deum.

Tebe Boha chvalime
Te pana viznavame
Te večneho Otce
Vssecka zeme v poctivosti
Tebe vsseci angele
Tebe nebesa i veliake mocnosti
Tebe cherubini ta serafini
Ustavičnim hlasem volagu
Svati svati svat pan Buch zastupuie
Plne sa nebesa i zeme
Velebnozti slavi tve paňe
Tebe preslavni Aposstolski kur chvali
Take proroci chalitebni[136] *počet*
Te po okrssteku zemskem
Viznava svatu obec na cirkev
Otce nesmirneg velebnosti
Velebneho tveho praveho
ta jedineho sina svateho
take utessitele ducha
Ti si kral slavnosti Kriste
Ti otcov od večnosti sin večni si
Ti k vislobodeni mage
Prigiati človeka nezhrdal si
životem tvim panenskim
Ti kdiž premohol vsecku ostrost smrti
otevrel si kralovstvi nebecke
Ti na pravici Božeg sedís vslavnosti otcovej
Mi te verime že mass sudit prigiti
Protož prosime ťe spomož tvim služebňikom
kterich si tvu predrahu krvi vikupil
Rač gim večnu s tvimi svatimi slavu daruvati
spasis lidi tvug paňe a požehnag dedictveho mu spravuge
A poviss svich verni až na veki
po vssecke nasse dňe
dekugeme vzdi tebe
A chvalime gmeno tve až mu veki g take naveki vekuv
Račiž paňe vždi i v tento čas
bez poskrvni hrichu ostrihati
smilug se nad nami paňe
smilug se nad nami
Budiž milosrdenstvi nad nami paňe
Gak už gsme nadegi mali vftake vftebe
pane ufal gsem nebudem zahanbeni
už naveki ameň

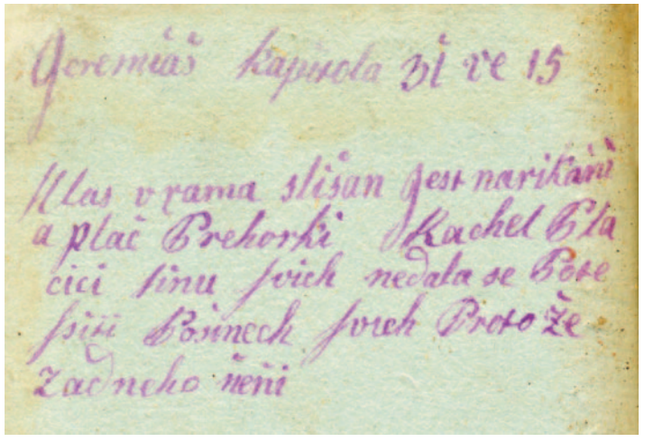
Téged Isten dicsérünk,
Téged Úrnak elismerünk,
Téged Örök Atya,
Minden föld álhatatosan.
Téged minden angyalok,
Téged a mennyek és nagy hatalmak,
Téged a kerubok és szerafinok,
Nem múló hanggal szólítanak:
Szent, szent, szent a seregek Ura, Istene,
Teljes az ég és a föld,
A te fölséges dicsőségeddel, Uram!
Téged dicsér a dicsőséges apostoli kar,
Ugyanígy a dicséretre méltó próféták sokasága.
Téged a föld minden határán,
Megvall a szent egyház népe,
Mint mérthetelen fölségű Atyát,
A te fönséges, igaz egyetlen Fiadat,
Úgymint a vigasztaló Lelket.
A dicsőség királya vagy te, Krisztus,
Te az örök Atyától örök Fiú.
Te magadra vetted az emberséget, annak megváltásáért,
Nem vetetted meg a szűzi méhet.
Te, amikor megtörted a halál minden erejét,
Megnyitottad a mennyei királyságot.
Te, aki az Atya jobbján ülsz,
Az Atya dicsőségében.
Mi hisszük, hogy el kell jönnöd ítélni.
Téged azért kérünk, segíts a te szolágidnak,
Akiket drágalátos véred által megváltottál!
Méltóztassál nekik örök dicsőséget adni te szentjeiddel!
Üdvözítsd népedet, Uram,
És áldd meg a te örökséged!
Irányíts és emelj fel minden hívőt mindörökké.
Minden napon át,
Hálát adunk mindig neked.
Dicsérjük nevedet mindörökké,
És mindörökkön örökké.
Méltóztassál, Uram mindekor és ez időben,
Megőrizni minket bűn szennyétől!
Könyörülj rajtunk, Uram!
Könyörülj rajtunk, Uram!
Legyen rajtunk a te irgalmad, Uram!
Benned volt reményünk,
Úgy benned reméltem, Uram,
Nem szégyenülök meg mindörökké. Ámen

A Ragács családhoz köthető kéziratok

A cérnakönyvben szerepelő későbbi bejegyzéseket, amelyek a Ragács családhoz köthetők, különböző íróeszközzel rögzítették, ekkor már következetesebben használtak helyesírási és szövegtagolási mintákat.

Az 1. oldalon egy lila árnyalatú tollal került bejegyzésre egy fohász: *O Beranku Boží tíci, kterí sňímaš sveta hrieh* [Ó, Isten Báránya, te vagy, aki elveszed a világ bűneit]. Ugyanezzel a tollal és kézírással a cérnakönyv 72. oldalán a következő bejegyzés szerepel*: Geremiáš kapitola 31 ve 15. Hlas v rama slišan gest narikaňí a plač Prehorki Rachel Placici sinu svich nedala se Potessiti Posmech svich Proto že zadneho ňeňi.* [Jeremiás 31. fejezet 15. Jajszó hallatszik Rámában, sírás és keserves jajgatás: Ráchel siratja fiait és nem akar vigasztalódni fiai miatt, hiszen már nincsenek többé.] A szöveg egy cseh nyelvű Bibliából került kimásolásra, az ószövetségi Jeremiás próféta könyvéből.

Miért kerülhetett lejegyzésre egyedül ez a bibliai vers? A benne szereplő Ráchel a zsidók egyik ősanyja. Ráma városa a zsidók babiloni fogságának tragikus helyszíne. Az idézet fő motívuma az anyák gyásza, akik elveszítik gyermekeiket, akár halál, akár száműzetés miatt. Ez az ószövetségi rész az Újszövetségben is megismétlődik Máté evangéliumában (Mt 2, 18), amikor Heródes lemészárolja a két évnél fiatalabb fiúgyermekeket az evangélista ugyanezt idézi Jeremiás könyvéből, utalva az anyák fájdalmára. A kézirat a családi bejegyzések alapján, valószínűleg Ragács Mihályné, Lehoczki Johannához köthető. Az anyakönyvi adatok alapján érthető, hogy ez a szlovák asszony miért választotta ki, miért tartotta fontosnak lejegyezni ezt a verset: kilenc gyermeke közül hetet el kellett temetnie. Történetének tragikuma, hogy két életben maradt gyermekét sem láthatta felnőni, a kilencedik gyermeke születése után 4 évvel, fiatalon elhunyt.

Jeremiás siralmai, bibliai vers a kéziratok között

Ugyanezzel a kézírással, de más tollal került lejegyzésre az 5–6. oldalakon a *Dies irae* kezdetű egyházi ének részlete, amely az utolsó ítéletről számol be. Ez az egyetlen ének, amely ebből a korszakból került a cérnakönyvbe. A forrásszöveg rendezett volt, számozott versszakokra és sorokra tagolták.

1 Deň hnevu ten straslivi den,	A harag napja ez a szörnyű nap,
Spali svet na prah su svetkem	Porrá égeti a világot, tanú erre
Sibila s svatim davidem	Szibilla és Szent Dávid.
2 Jake to bude traseni	Milyen rettenetes rendülés lesz,
ked sudce prinde ksudeni,	Amikor eljön a bíró ítélkezni,
vseho ostre rozvázeňi	Mindent szigorúan elrendezni.
3 Truba divnim zvukem zazňi	A kürt furcsa hangon zeng,
povsech hroboch kde kdo leži.	Minden sírhoz elér, az ott nyugvókat,
povola vsech pred trun bozi	Mindenkit Isten trónja elé szólít.
4 Smrti prirazne strnu	A halál, a természet megtorpan,
kdiž lide z mrtvich povstanu	Amikor az emberek feltámadnak,
v hroznem sudu pozustanu	És szörnyű ítélet elé állnak.
5 o jak bude žalostni den	Ó, milyen szomorú nap lesz az,
ked zprachu zase vstane ven	Mikor a porból újra felkel
človek hrišni bi bol suden	A bűnös ember, hogy megítéltessen.

6 Tu sudce knihi pochiti	Itt a bíró, könyveket vesz kézbe,
v nich bude pisane miti	Azokban lesz megírva,
z ceho ma svet sude biti	Hogyan kell a világot megítélni.
7 čo tedi bidni udelam	Mit tegyek hát én nyomorult?
Jakich primluvcov požadem	Oltalmazónak kit kérjek?
ked svoich strach obstoji sam	Mikor félelmeimmel egyedül állok.

Alatta következett volna egy újabb ének *Druhá* [Másik] felütéssel, azonban csak az első sor néhány betűje olvasható ki: *Jaj zalost* [Jaj bánat]. A lejegyző nem fejezte be a szöveget, de az feltehetően szintén egy gyászének volt.

A következő, 7. oldalon ugyanezzel a tollal a Lehoczki név olvasható ki. Alatta más kézírással a forrás egyetlen magyar nyelvű része található: *Mise ének A angyali.* Folytatása azonban nincs. A 61. oldalon egy értelmezhetetlen kottarajz szerepel, készítője feltehetően egy kottaképet próbált valahonnan lemásolni. Alatta latin nyelvű miseének-szöveg magyar helyesírás szerint olvasható: *Golria, Goloria, Golria golria in ekszelszisz Deó* [Dicsőség, dicsőség, dicsőség, dicsőség a magasságban Istennek].

A cérnakönyvben betűk, szótöredékek, számok, összeadások is előfordulnak rendszertelenül.

További isaszegi kéziratos népénekek a korszakból

Az általam megvizsgált 1918 előtti isaszegi imakönyvekben három kéziratos éneket találtam. Ezek közül az egyik a Te Deum egy szlovák nyelvű változata, amely Grznár Jakab imakönyvében található. Ez a változat nem egyezik meg a Hernyes család cérnakönyvi kéziratával. A szlovák énekszöveget magyar helyesírás szerint, fonetikusan jegyezték le. A ceruzával írt részek több helyen elmosódtak. Azokban az esetekben, ahol a betűk vagy szavak nem voltak kiolvashatók, a feltételezett szöveget pótoltam és kapcsos zárójelben jelöltem.

Te deum Laudamus
Tye boha hvályime,
Tye pána viznáváme,
Tye vecsneho otcze vsetka zeme pocztyivoszti ma
Tyebe vseczi andeli
Tyebe nyebesza i vsetki mocznoszti,
Tyebe kerubii szerafin usztavicsni[m] chlaszom volaju,
Szvati szvati szvatí pán Boh asztupov
Plne szu nyebesza izem
Welebnosztyi szlávi tvojej panye
Tyebe preszlávni chór Apostolszki chvalyi
Take proroczi Chvalyityebni pocsetyi
Tye pokrsteku zemszkem
Wiznáva svatá obeczna cirkev
Otcse Nyeszmernej velebnoszti
Velebneho tveho praveho
A jedneho szina Szvateho tak
Utyesityelya duvha
Tje s král slávnosztyi Krisztye
Ti otczov odvecsnoyszt szin vecsni szi,
Ti k viszlobodení naj prijati csloveku,
Nyezhr szi zsivotem tvím panensz[kem]
Ti kdis premohol vseczk[u osztro]szt szmrtyi,
Otevril s[zi veria]czim királyovsztv[o] nyebeszké
Ti napravici Bo[cha sze]dís Szlávnosztyi otcz[ov]szkej,
Mi tya verime zse [más] szudity prisztyi
Preto proszíme szpomózs tvím szluzsebnyikom,
Kterich szi szvu predrahú krvu vikúpil,
Rács jim vecsni tvími szvatimi Szlávu daruvatyi
Szpaszís lud tvój panye
A pozsehnaj dedicztvo tvému
Szpravej Apovis vsech vernich až naveki:
Povsetke nase dnyi,
Gyakujeme vzsdi tyebe
Chvalyime meno tve slavne ažnaveki
I také naveki vekov
Rácsis panye vzsdi i tento csasz
Bez poskvrni hrichov osztrihaty nász,
Szmiluj sza nadnami panye
Szmiluj sza nadnami panye
Budes miloszrdenszvi tvé nad nami panye
Jako zme nágyeji mli vtyebe,
Tyeba panye úfal szom
Nyebudem zahanbeni azs naveki. Amen 1896

Te Deum laudamus
Téged Isten dicsérünk,
Téged Úrnak elismerünk,
Téged Örök Atya, minden föld álhatatosan,
Téged minden angyal,
Téged az egek és minden hatalmasságok,
Téged a kerubok és szeráfok nem múló hanggal szólítanak:
Szent, szent, szent a seregek Ura,
Teljes az ég és a föld
Dicsőséged fenségével, Uram.
Téged dicsér a dicsőséges apostoli kar,
Ugyanígy a dicséretre méltó próféták sokasága.
Téged a föld minden határán,
Megvall az szent egyház népe,
A végtelen fenségű Atyát,
A te dicsőséges, igaz
És egyetlen Szent Fiadat,
Úgymint a vigasztaló Lelket.
Te vagy a dicsőség Királya, Krisztus,
Te vagy az örök Atyától való, örök Fiú,
Te magadra vetted az emberséget, annak megváltásáért,
Nem vetetted meg a szűzi méhet.
Te, amikor megtörted a halál minden erejét,
Megnyitottad a híveknek a mennyek országát.
Te Isten jobbján ülsz,
Az Atya dicsőségében.
Hisszük, hogy el kell jönnöd ítélni.
Ezért kérünk: segíts a te szolgáidon,
Akiket drágalátos véred által megváltottál.
Méltóztassál nekik örök dicsőséget adni te szentjeiddel,
Üdvözítsd népedet, Uram,
És áldd meg a te örökséged.
Irányíts és emelj fel minden hívőt mindörökké.
Minden napon át,
Hálát adunk mindig neked.
Dicsérjük nevedet mindörökké,
És mindörökkön örökké.
Méltóztassál, Uram, mindekor és ez időben,
Megőrizni minket a bűn szennyétől,
Könyörülj rajtunk, Uram,
Könyörülj rajtunk, Uram.
Legyen rajtunk a te irgalmad, Uram,
Benned volt reményünk.
Úgy benned reméltem, Uram,
Nem szégyenülök meg mindörökké. Ámen

A következő kéziratos ének Bábinszki Verona összekötött magyar-szlovák imakönyvében található. A magyar nyelvű szöveget már a 17. századi *Kájoni Kancionálé* is közölte. A műnek szlovák tükörfordításai is ismertek; a kéziratban az ének előtt a következő latin nyelvű bejegyzés olvasható: *Ave marija grácia pléna* [Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes].

üdvözlégy szent szüz teljes malaszttal
így köszönte angyal a szep szüz maria
ku krisztusnak választott anj anyja

és mondá tovad úr vagyon veled
ime fogansz fiut akin fogsz örülni
menny és föld álmélkodni

Kiszely Verona kétnyelvű imakönyvének végén a következő kéziratos ének található, amely 19. század végi énekeskönyvekben jelent meg először:

Lealázva, százszor megbűnhődve, kereslek föl nagy Istenség téged,
mert menekvést, gyötrő, kínaimnak vigasztalást csak nálad reméllek,
Irgalmadnak nem tudjuk határát, jóságod is ép oly végtelen.
Kegyes Isten, könyörülj hát rajtam, könyörülj a bűnös emberen!

Fogadj vissza atyai kebledre, amelyet oly könnyelműen elhagytam.
fülembe csörg bűneim [rab] bilincse, nincsen békém, nincsen nyugodalmam,
Hived leszek teneked, szolgálok, míg csak tart itt gyarló életem.
Kegyes Isten …

Megromlot szivem ön magával sír bennem a bűnnel terhelt lélek,
Habár tudok irgalmadban bízni, hatalmadtól uram mégis félek,
Igazságod szabjon büntetést rám, megadással békén viselem,
Kegyes Isten…

Ha belátja tette rosszaságát, ha szivében őszinte a bánat,
Bármily bűnös, bármi gonosz legyen, tőled mégis bocsánatot várhat,
malaszt erőt oltasz keblébe, Hogy igazá s jámborá legyen.
Kegyes Isten… Vége

További két népének-lejegyzés található az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely kézirattári gyűjteményében. Ezeket a szövegeket a *Pohrebné pisene v Išasegu* [Temetési énekek Isaszegen] című tanulmányomban mutattam be.[137]

A szövegek mellett Szathmáry Zoltán, egykori múzeumigazgató bejegyzése szerepel, amely szerint *Szlovák népdal töredék Isaszegen fonóestéken énekelték 1860tól 1914ig*. Ez az időintervallum kijelölés már önmagában szokatlan. A megállapítás valószínűleg téves, hiszen temetéseken használt búcsúztató énekeket tartalmaz a kézirat. (Mellette szerepel egy német nyelvű kéziratos füzet is, amihez Szathmáry szintén tényként írt le téves hipotéziseket.)[138]

A különböző betoldások arra utalnak, hogy a búcsúztatót éneklő személy a szöveget többször variálta, az elhunythoz igazította. A forrás kézírásos kottát is tartalmaz. Ez a két tény arra enged következtetni, hogy egy kántorhoz köthetők az énekek.

A KÁNTORTANÍTÓ MARCSÁNYI CSALÁD

A vizsgált korszakban Isaszegen a kántortanítói pozíció a Marcsányi családhoz köthető, akik révén több, a Felvidékről származó tanító is megfordult a településen. **Marcsányi István** *Bagottáról* (Bohatá) származott, és a 19. század második felében került Isaszegre kántortanítóként. Három lánya is tanítóval kötött házasságot: **Mária** 1873-ban ment férjhez Cseszko Zsigmond kántortanítóhoz, aki *Szántóról* származott, és 1898-ban Cserhátira magyarosította a nevét. **Aloyza** 1874-ben kötött házasságot Richter Gyulával, aki *Új-Stubnyáról* (Turčianske Teplice) származott, és később *Zsidón* (Vácegres) lett kántortanító. **Ilona** 1879-ben házasodott Róth Reinhald György tanítóval, aki *Szomolnok-hután* (Smolnícka Huta) született, és *Kubínból* (Dolný Kubín) érkezett Isaszegre. Marcsányi István 1892-es halála után fia, **ifj. Marcsányi István** vette át a kántori feladatokat. Ő azonban fiatalon, 35 éves korában *gégegümőkórban* elhunyt. Halála után, 1904-től a család harmadik generációja, Marcsányi Aloyza fia, **Richter József** lett Isaszeg kántortanítója.[139]

Szintén megkérdőjelezhető a szövegek isaszegi eredete, mivel meglepően nagy számban tartalmaznak kelet-szlovák nyelvjárási elemeket, amelyek idegenek az isaszegi közép-szlovák dialektusban. Ezeket a nyelvtani jellegzetességeket, a szövegek eredetének problematikáját, más isaszegi népdalokkal és imakönyvi énekekkel párhuzamba állítva az említett tanulmányomban részletesebben vizsgáltam. Véleményem szerint a népénekek máshonnan kerültek Isaszegre, esetleg egy kántor által. Az azonban bizonyos, hogy használatban voltak, mivel bekarikázások, áthúzások és javítások is találhatók bennük, illetve különálló szövegtöredékek is olvashatók: *jim pohrebe* [az ő temetésük] *neh vas Boh požehna* [áldjon meg titeket az Isten] *z ruku svoju v ňebi* [az ő mennyei kezéből], *nevesta* [mennyasszony].

Az első ének bármely temetésen elhangozhatott, a szöveg lejegyzője maga jelölte zárójelben a különböző módosításokat, amiket alkalmazhatott férfi vagy női halott esetén.

1. Ach, ach jak jest marni, život naš lidski,
Kdiž naňho tak streže hrozna smerc vždic[ky]
Ufnost si zakladaš že budeš žic,
Však na roskaz jeji švece zemric.

Jaj, jaj, mily hiábavaló a mi emberi életünk,
Hisz a rettenetes halál leselkedik rá mindig.
Abban bízol, hogy élni fogsz,
A világ paranácsára mégis meghalsz.

2. Ach ti švece zradni švece oklamni,
Všecke tvoje slubi ňehodni chvali,
Všecko ti slubiješ nič nedavaš.
Lem namesto medu jid podavaš.

Jaj, te áruló világ, te csalfa világ,
Minden ígéreted hitvány dicsekvés,
Mindent ígérsz, semmit sem adsz,
A méz helyett csak mérget kínálsz.

3. Ejhle moja mladosť zvadla jako kvet,
Ktera prekvitala za nekolko let,
Už na spočivaňe dolu spadla,
A do matki zeme jest upadla.

Íme ifjúságom elhervadt, mint a virág,
Ami néhány évig virágzott,
Már megnyugodva lehullott,
Az anyaföldbe esett.

4. A tak uš na večnost smutne odhazam,
Stebu svece zradni ja še rozlučam.
Uš me ňič ňesklame tva falešnost
Lebo uš odhazam včil na večnost.

Így már az öröklétbe búsan távozom,
Búcsút veszek tőled, te áruló világ,
Már semmivel sem csaphat be álnokságod,
Mert már épp az öröklétbe távozom.

5. Obracam še ktebe Manzelko/u moja (drahi)
Kteris'/a pri mej truňe bars žalostiva/vi,
Bôhu te poručam tovarisu/ka
Neh se opatruje matka Božska.

Hozzád fordulok feleségem/férjem (drága),
Aki oly szomorúan állsz az én trónomnál,
Az Istenre bízlak téged párom,
Isten Anyja vigyázzon rád.

6. Litost mám na vami, uprimne dzeci, (ceri)
Ktere sce zostali smutne širotki.
Neh vas opatruje Mat Boh najviši,
Kteri s neba hladi na širotki.

Sajnállak titeket, hű gyermekeim (lányaim),
Akik itt maradtok szomorú árvaként.
Vigyázzon rátok a magasságos Isten,
Aki az árvákat az égből óvja.

7. Bôhu vas poručam braca a sestri, (Jano mili)
Smerc uš roztr[hala] naše pracelstvi,
Ale nas spojuje s vazkom tuksim.
Ne vtim švece ale ver Nebeskim.

Istenre bízlak fivérem, nővérem (kedves Jani).
A halál szétszakította a mi barátságunkat,
De egy szorosabb kötelék összeköt minket,
Nem e világban, hanem a mennyben.

8. Vale vam povedam mile pracele,
Ktorih krev pratelska splodila v tebe,
Za lasku pratelsku vam dzekuje
A vam všecko dobre tu vinšujem.
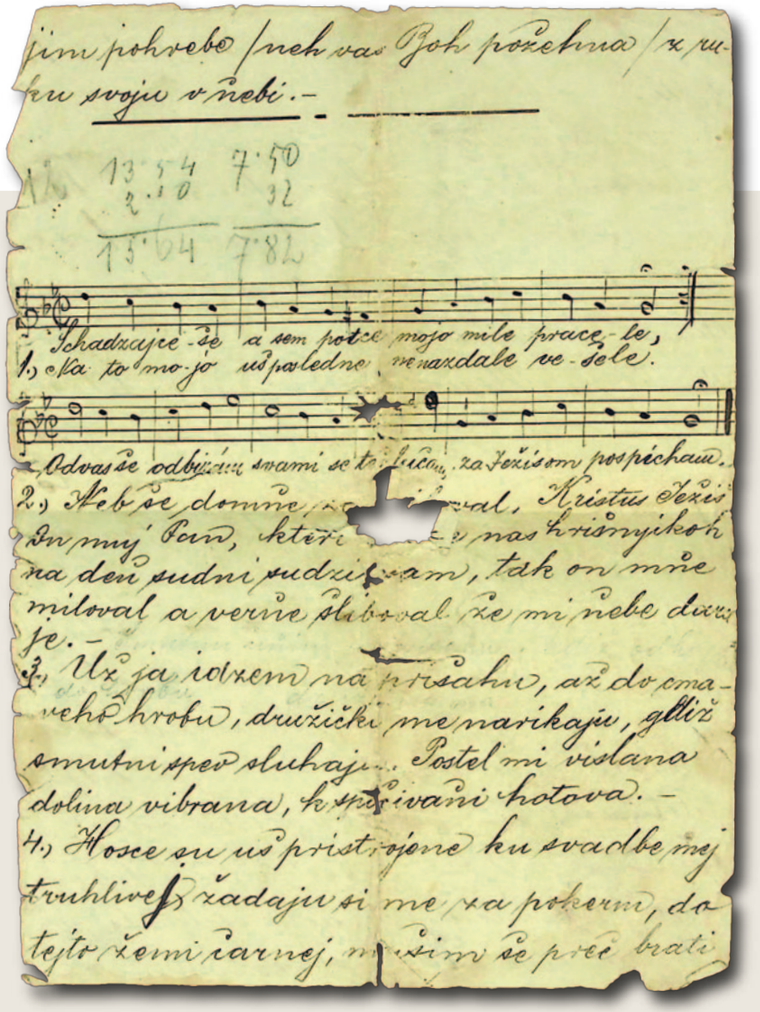
Búcsút mondok nektek kedves barátaim,
Akikkel összekötött a baráti vér.
Szerető barátságotokat köszönöm,
Minden jót kívánok nektek.

9. Na širotki mojo nezapomňice,
Pod ochranu vašu, vi ich prijmice,
Starosc o ňich majce bi zostali […]

Az én árváimról ne feledkezettek meg,
Oltalmatok alá fogadjátok őket,
Viseljétek gondjukat [...]

A másik ének fiatalon elhunyt lányok temetésére szól. A hozzárendelt dallam a 18. század második feléből származik. A szövegben előfordulnak lakodalmi motívumok is (*družički* [koszorúslányok], *družba* [vőfély], *parta* [párta], *želeni venec* [zöld koszorú]). Az esküvői szimbólumok temetésen való használatáról, és a hajadon fővel elhunyt leány mennyasszonyi ruhába való öltözeteséről Bánszkiné Varga Judit isaszegi néprajzi leírásai is beszámolnak.[140]

Schadzajce še a sem potce mojo mile pracele,
Na to mojo uš posledne nenazdale vešele,
Odvas še odbíram svami se tež lučam,
Za Ježišom pospicham.

2. Neb še domňe za[mi]loval, Kristus Ježis on muj Pan,
který [...] nas hrišnyikoch na deň sudni sudzil vam,
tak on mňe miloval a verňe sliboval
že mi ňebe daruje.

3. Už ja idzem na prišahu, až do cmaveho hrobu,
družički me narikaju, gdiž smutni spev sluhaju,
Postel mi vislana, dolina vibrana
k spočivani hotova.

4. Horce su uš pristrojene ku svadbe mej truhlivej,
žadaju si me za pokerm do tejto žemi čarnej,
muším še preč brati k hrobu pospichati,
mich hoscoch na [...]miti.

5. Tam ja zložím moju partu, i moj želeni venec,
zloží ho pak o mojej hlavi, družba zemski hrobaček,
A co v cej k tomu buzem v svojim domu
bivac k sudu večnemu.

6. Vi mladenci taki Panni, kteri še vinašace,
majce še v dobrim pozore neb šmerc kušit mušice,
bo kolvek dneška me, to zajtra vas budze,
kdiž s Boha roskaz prijdze.

7. Zdravi budce Otce mili (krisni), zdrava budte Matko (krisna) ma,
ňebo ste až do šmerci mej vždi opatrena bola,
neh budze Kristus Pán vám odplatitel sám,
to vinšuhem veslek vám. (s šerca)

8. Vam bratove a sestričke, dobru noc już vinšujem (bratranci sesternice)
ach zostaňte już tu zdravi s vami se rozlučujem.
(A tebe bratu muj milij všicko dobre vinsujem) […]

Gyűljetek ide, jöjjetek ide, kedves barátaim,
Az én utolsó nem várt ünnepségemre!
Elmegyek tőletek, búcsúzom tőletek,
Jézushoz igyekszem.

Hiszen belém szeretett az én Uram, Jézus Krisztus,
Aki minket bűnösöket megítél az ítélet napján.
Belém szeretett, hű ígéretet tett,
A mennyországot adja ajándékul nekem.

Eskütételre megyek már a sötét sírba,
Sirassatok engem koszorúsleányok, szomorú dalt szolgáljatok!
Az ágyam megvetve, a völgy kiválasztva,
Készen a nyugovásra.

Hegyhalmok már készen állnak a gyászos menyegzőmre,
Engem kérnek a fekete földnek eledelül,
El kell indulnom, sietnem kell a sír felé,
Vendégeimnek […]

Ott teszem le pártámat, az én zöld koszorúmat,
A fejemre felteszi a vőfélyem, a sírásóm,
Abban leszek az én házamban,
Ott lakok majd az örök ítéletig.

Ti, legények és leányok, akik visztek engem,
Legyetek figyelmesek, hisz meg kell halnotok!
Mert ami ma velem lett, az holnap már veletek lehet,
Midőn Isten ítélete eljön.

Üdvözlöm, kedves apám (keresztapám), üdvözlöm, anyám (keresztanyám),
Hiszen maguk halálomig, mindig oltalmaztak!
Legyen az Úr Krisztus a maguk ítélője,
Kívánok maguknak sok örömet (szívből)!

Nektek öcséim, húgaim, jó éjszakát kívánok (unokafivérek, nővérek),
Jaj, csak maradjatok itt egészségben, tőletek elbúcsúzom!
(És neked kedves fivérem minden jót kívánok). […]

Az énekek újratanulásáról

Az isaszegi cérnakönyv vizsgálata során arra törekedtem, hogy a forrás sajátosságaihoz illeszkedve a korszak népi vallásosságáról is árnyalt, hiteles képet kapjak. A kötethez kapcsolódó projekt egyik fontos vállalása volt a kéziratos énekek újraélesztése Isaszegen. A kiválasztott darabokat ismert szlovák és magyar nyelvű párhuzamok alapján dallamokhoz illesztettem. Ezáltal ezek az énekek ismét megszólaltathatóvá váltak, így hiteles formában élhetnek tovább mindazok számára, akik szeretnék megélni és bemutatni az isaszegi vallásos népi kultúra archaikus, de mai napig érvényes formáit. A kötet különálló mellékleteként készült el egy *21. századi ponyvanyomtatvány*, amiben a forrásanyag kiválasztott, legszebb énekei kaptak helyet fonetikusan lejegyezve.

Az énekek visszatanításához készült nyomtatvány

Jegyzetek

[1] Mikesy 2020. 53.
[2] Erdélyi 1998. 85.
[3] Žiláková 2016. 11.
[4] Erdélyi 1998. 88.
[5] Balogh 2003. 901.
[6] Chobot 1917. 675; HU-MNL PML IV.77.a. 17/1855.
[7] A latin szöveg a lingua Slavica kifejezést használja.
[8] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 97–98. 100.
[9] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 97.
[10] Historia Domus 1811–1986, 1837. évi bejegyzés.
[11] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 97.
[12] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 119.
[13] A jegyzőkönyv tartalmazza egy kétoldalú, szlovák nyelvű szerződés másolatát is, amelyet 1804-ben Materényi Imre plébánossal kötöttek a hívek. Ezt azért emelem ki, mert az egyetlen része a vizitációs iratnak, amely nem latinul íródott.
[14] Fényes 1837. II. 426. Örkényi Ferenczy 1844. 56. Fényes 1851. 142. Galgóczy 1877. 164. Borovszky 1910. 80.
[15] A magyarországi szlovákok nyelvjárási atlaszában Isaszeg gyűjtési pontként szerepel. Fügedi – Gregor – Király 1993.
[16] Asztalos [2001.] 47.
[17] Asztalos [2001.] 79–80.
[18] Historia Domus 1811–1986, 1904. évi bejegyzés.
[19] Kovátsné Németh 2004. 87–88.
[20] Dobszay – Fónagy 2003. 415.
[21] Chobot 1917. 937; Bánk 1970. 409; Bakó – Kovács 2019. 399.
[22] Historia Domus 1811–1986, 1904. évi bejegyzés.
[23] Acta Parochiarum 1910/604.
[24] Historia Domus 1811–1986, 1909. évi bejegyzés.
[25] Acta Parochiarum 1910/604.
[26] Acta Parochiarum 1910/912.
[27] Chobot 1917. 937; Bánk 1970. 409; Bakó – Kovács 2019. 399; A magyar társadalom lexikonja 1930. 566.
[28] Szabó 1965. 13.
[29] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1775–1823, 203. 1811. augusztus 23. Hernyes György és Buchtár Éva gyermeke.
[30] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1775–1823, 235. 1820. május 4. Prandovszky István és Tihony Mária gyermeke. A források a Prandovszky és a Prandovszki családnév alakot is használják.
[31] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1749–1845, 162.
[32] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 103.
[33] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyv 1824–1884, 81. 98. 1843. október 4.
[34] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 109.
[35] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 148.
[36] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyv 1824–1884, 112.
[37] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 168.
[38] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 161. 166–170. 174–175.
[39] Fónagy 2020.
[40] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1824–1884, 121. 1848. június 1.
[41] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 8.
[42] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1749–1845, 167. 1841. május 2.
[43] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 169. 1849. május 28.
[44] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1824–1884, 130.
[45] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 200. 1855. november 29.
[46] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 18.
[47] Chobot 1917. 788; Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 106. Bednár József: A váci egyházmegye plébániáinak története. 524. jpg.
[48] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 105.
[49] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 18.
[50] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 207.
[51] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1824–1884, 166.
[52] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1806–1862, 213–216.
[53] T. Kiss 2013. 12.
[54] Dányi 1964. 310.
[55] Erdélyi 1998. 89.
[56] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 36.
[57] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 46.
[58] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 107.
[59] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 44. 1869. július 8. Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 54. 1870. február 24.
[60] Prandovszky Gáspár (1818–1866) január 4-én született Prandovszky István és Tihony Mária gyermekeként. Ikerszülés volt, ikertestvére Menyhért. Mivel közvetlen vízkereszt előtt születtek ezért kaphatták a két napkeleti bölcs nevét. Húguk, a már bemutatott Johanna (1820–1849) Hernyes János első felesége. Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve anyakönyv 1775–1823, 227.
[61] Itt hunyt el 1866. július 14-én Mihalek Franciska első férje Prandovszky Gáspár. A porta 1869-ben fiához, Prandovszky Istvánhoz köthető. Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 25. Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyv 1846–1894, 52.
[62] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 90.
[63] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 105.
[64] Féltestvérek voltak. Mihalek Katalin 1805. április 17-én született Mihalek József és Ecseri Mária gyermekeként. Ecseri Mária azonban meghalt. Mihalek József 1813. május 10-én feleségül vette Dudás Annát, tőle született kisebbik lánya Mihalek Franciska 1822. március 16-án. Nővérével hét éves koráig élhetett együtt, Katalin 1829. november 18-án ment férjhez Ragács Mihályhoz. Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1775–1823, 166. 245; Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1749–1845, 123. 145. Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 42. Az azonosítást nehezíti, hogy az anyakönyvek következetlenül használják Ragács Mihály anyja esetében a Mihalek és a Skribek vezetéknevet.

[65] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyv 1863–1895, 104. 1877. január 27.
[66] Gyermekeik: Katalin (1869. 04. 03. – 1870. 11. 06.), Katalin (1871. 02. 06. – 1871. 11. 16.), Mária (1873. 09. 06. – 1878. 03. 02.), József (1876. 03. 15. – 1877. 03. 02.), Veronika (1878. 02. 01. – 1879. 05. 20.), Mária (1880. 03. 24. – 1881. 02. 20.), Mihály (1882. 08. 21. – házasságra lépett 1908. 11. 25.), János (1885. 06. 30. – 1889. 03. 05.), Vince (1888. 11. 28. – házasságra lépett 1909. 06. 08). Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1824–1884, 256. 272. 295. 318. 335. 358. 384; Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1885–1904, 6. 48.
[67] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyv 1863–1895, 201. 1892. november 12.
[68] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1895–1935. 21. 1903. november 4. Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyv 1899-1922, 92. 1906. május 20. Felesége Ecseri Verona.
[69] Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1895–1935, 42.
[70] Isaszeg Római Katolikus Plébánia kereszteltek anyakönyve 1824–1884, 71., házasultak anyakönyve 1846–1894, 23.
[71] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyv 1923–1947, 57-71.
[72] Žiláková 2016. 69.
[73] Käfer 2012. 59–60.
[74] Žiláková 2016. 63–64.
[75] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís 118.
[76] Pynsent 2004. 22.
[77] IMK 1408, 1410. SZT 0007
[78] Sládek 2007. 7.
[79] IMK 1390, SZT 0002
[80] www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=kmetandrej letöltve: 2025. 03.10.
[81] SZT 0003
[82] SZT 0005
[83] SZT 0006. IMK 1396, 1401, 1407
[84] Käfer 2013. 233–234.
[85] IMK 1400
[86] IMK 1409
[87] IMK 1399, 1402, SZT 0001
[88] IMK 1402
[89] IMK 1399
[90] IMK 1406, 1412
[91] Historia Domus 1811–1986, 1909. évi bejegyzés.
[92] Historia Domus 1811–1986, 1925. évi bejegyzés.
[93] Medgyesy 2024. 303.
[94] Varga 2024. 38. 41.
[95] Varga 2024. 41.
[96] Sápy 2009/2010. 433.
[97] Schram 1974. 376.
[98] SZT 0007 vö. Hetény 2011. 479–481.
[99] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 97. 119.
[100] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 94.
[101] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís, 97.
[102] Chobot 1917. 952. IMK 1996, 1196, 1197. Jusztin Péter levéltári munkatárs szíves közlése.
[103] Isaszegi Római Katolikus Plébánia iratai, Historia Domus 1811–1986, 1826. évi bejegyzés. 1874. évi bejegyzés
[104] Bálint – Barna 1994. 343.
[105] Bálint – Barna 1994. 279. 288.
[106] Sedlmayr 2017.
[107] Fra Bartolomeo reneszánsz festményét ábrázolja a szentkép: Szent Katalin eljegyzése.
[108] Volter 2021. 119.
[109] IMK 1408
[110] Volter 2021. 247–250.
[111] Az alábbi oldalak maradtak üresen: 8-9., 12-40., 48., 62-69., 76., 89.
[112] Fügedi–Gregor–Király 1993. Nr. 168
[113] Fügedi–Gregor–Király 1993. Nr. 150
[114] Ripka 1994. 64.
[115] chvalťež
[116] panuvani
[117] Visliš
[118] chvalice
[119] smrti
[120] Erdélyi 1979 55.
[121] krestaňe
[122] chrisni
[123] viduc
[124] na kríže
[125] Ruščin 2023. 68–70.
[126] Medgyesy 2019. 633–635.
[127] vlkom
[128] IMK 1409. 427.
[129] Medgyesy 2019. 453.
[130] Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís 96. 119.
[131] mu
[132] Ruščin 2023. 77.
[133] stlpu
[134] brana
[135] Más tollal lejegyezve [Maria].
[136] chvalitebni
[137] Volter 2023. 73–85.
[138] Isaszegi Múzeum Adattár 79.271.1.
[139] Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1863–1898, 201. Isaszeg Római Katolikus Plébánia házasultak anyakönyve 1846–1894, 64. 66. 90. Isaszeg Római Katolikus Plébánia halottak anyakönyve 1899-1922, 66. Historia Domus 1811–1986, 1904. évi bejegyzés.
[140] Bánszkiné Varga 2017. 21.

Mellékletek

I. sz. melléklet: A kutatás során vizsgált imakönyvek

I/1. Az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely (rövidítés: IMK) állományában lévő kiadványok (2117 Isaszeg, Madách Imre utca 15.)

IMK 1195 folyóirat: *Posol b. Srdca Ježišového. S povolením cirkev. vrchnosti vydávajú kňazi Spol. Ježišovej. Redaktor: Andrej Kubina, S. J. Ročník III. 1899. V Trnave. Tlačou kníhtlačiarne Sigmunda Wintera.*

IMK 1196 folyóirat: *Posol b. Srdca Ježišového. S povolením cirkev. vrchnosti vydávajú kňazi Spol. Ježišovej. Redaktor: Alois Daubner, S. J. Ročník IV. 1900. V Trnave. Tlačou kníhtlačiarne Sigmunda Wintera.*

IMK 1197 folyóirat: *Posol b. Srdca Ježišového. S povolením cirkev. vrchnosti vydávajú kňazi Spol. Ježišov. Ročník VI. 1902. V Trnave. (N. Szombat).*

IMK 1390 *Weliký žiwot Pána a Spasitele nasseho Ježísse Krista a jeho nejswětějssí a nejmilejssí Matky Marie Panny, jakož i wssech jiných krewních přátel Syna Božího; totížto: Sw. Anny a jejy matky, Sw. Emerenciány, Sw. Jozefa, Sw. Joachima, Sw. Jana Křtítele, Sw. Jana Ewandělisky, Sw. Štěpána prwního mučedlníka, Sw. Jakuba menssího, Sw. Maří-Magdaleny a Sw. Marty. Kdežto obsažené jsou wssecky nejpřednějssí wěci, které se od stworení swěta až do zkázy a wywráceni města Jeruzaléma zběhly, jakož také obssírná historie starého i nowého zákona se dotýkající. Nachází se též w této knize do pěti set rozličných a welmi pěkných modliteb o žiwotu a hořkém umučení a oslaweni Pána Ježísse Krista, jakož i k Marii Panně a k některým Swatým. S welikou pilností od welebného otce Martina Z Kochem, řádu kapucínského kazatele w německém jazyku sepsaný a od Edelberta Nymburského, téhož swatého kapucínského řádu kněze do česstiny přeložený. Wydáni ssesté. (Wlasnost nakladatele.) W Uh. Skalci, 1892. Tiskem a nákladem dědičů Jozefa Škarnicla.*

IMK 1394 *Praeorator azaz kézikönyv az előimádkozó lelkészek számára. Az Esztergomi-főegyházmegyei Főhatóság jóváhagyásával. Esztergom. Kiadja és nyomtatja Buzárovits Gusztáv 1900.* Egybekötve: *Praeorator čili priručná knižka pre kňazov premodlievajúcich sa. S odobrením cirkevnej vrchnosti. V Ostrihome. Vydal a tlačil Gustáv Buzárovits 1901.*

IMK 1396 borítólap nélkül a Duchowné Jaderko című imakönyv.

IMK 1399 borítólap nélkül az Orgona virágok című imakönyv. Egybekötve imakönyvvel: *Sklad nábožných Pesničkow i Modlitbow kterí k wätssej cti Bohu i Blahoslawenej Panny Marii pre pobožních a bohabojních katolíkow, jako aj pre jejich blahoslawenstwo. Spísal Jozef Pruzsinszky. Budapesst, 1899. Tlačou a nákladom Kolomanna Rózsa a manž., (predtým A. Bucsánszky)*

IMK 1400 borítólap nélkül az Orgona virágok című imakönyv. Töredék: 115–590. oldal Ugyanabban a kötésben: borítólap nélkül Štepná Záhradka című imakönyv. Hátsó borítón: *Budapesst, 1904. Tlačou a nákladom Kolomanna Rózsa a manž., (predtým A. Bucsánszky)*

IMK 1401 borítólap nélkül a Duchowné Jaderko című imakönyv. Hátsó borítón: *W Budapessti 1897. Tlačou a nákladom Kolomana Róža a manželky (predtým A. Bučánszky)*

IMK 1402 imakönyv: *Orgona virágok imák és énekek a római katholikus hivek használatára. Nyolczadik javított és bővített kiadás. Szerkesztette: Takácsy Lajos gyulai kántor. Gyula, 1900. Dobay János kiadása és tulajdona.* Egybekötve imakönyvvel: *Sklad nábožných Pesničkow i Modlitbow kterí k wätssej cti Bohu i Blahoslawenej Panny Marii pre pobožních a bohabojních katolíkow, jako aj pre jejich blahoslawenstwo. Spísal Jozef Pruzsinszky. Budapesst, 1890. Tlačou a nákladom Kolomanna Rózsa a manž., (predtým A. Bucsánszky)*

IMK 1406 imakönyv: *Modliaca knižka a spevník s najpotrebnejšími pobožnosťami opatrená k potrebe rimsko-katholických kresťanov. / Imádságos és énekeskönyv a legszükségesebbájtatosságokkal ellátva a római katolikus hívek használatára. Usporiadal Jósef Masztich učitel a orgonista na Rákoškeresztúre. / Szerkesztette: Masztich József rákoskeresztúri kántor-tanító. V Budapešti. 1906 / Budapest. 1906 Nákladom Svätoštefanskej spoločnosti. / Kiadja a Szent István társulat.*

IMK 1407 imakönyv: *Duchowné Jaderko sladkosti Modliteb k rožličným tajomstwám Pána nášsho Ježissa Krista a k Welebnej Swätosti Oltárnej. Modlitby pri Omssi Swätej k Blahosl. Panne Márii a k iným Swätým. S piesňami pri Sw. Omssi, w Adwente a na Swiatky a rozličné príležitosti ročité. W Budapessti. 1903. Tlačom Kolomanna Róža a jeho manželky (predtým A. Bučánszky).*

IMK 1408 imakönyv: *Prawý zlatý Nebe-klíč. Úplné modlitby křesťanského katolického náboženstwí. Schválením nejwyššího biskupského ordinariatu w Českých Budějowicích 237té původní wydáni. Oprawené a mnohými modlitbami a krásnou křížowou cestou rozmnožené dwacáte wydání. W Jindřichowě Hradci. Patisk se wyhražuje. Tisk z nejprwějssího českého skladu modlitebních kněh. A. Landfrasa syna.*

IMK 1409 borítólap nélkül a Štepná Záhradka című imakönyv.

IMK 1410 borítólap nélkül a Polowičnj Nebe-Kljč című imakönyv.

IMK 1411 Cérnakönyv. Borítólap nélkül azonosítatlan imakönyv. Egybevarrva ponyvanyomtatvánnyal: *Krátké Wyswetlenj milostiwého obrazu Maria Besnyő. s wážným poznamenánjm o Wzjwánj Swatých, uctenj gegich obrazúw a Reliquij aneb Ostatkúw gako y o Pútech. W Budjně, 1848. Wytísstěné Literami Martina Bagó.* Egybevarrva kéziratos füzettel.

IMK 1412 borítólap nélkül a Modlica knižka a spevník / Imádságos és énekeskönyv című imakönyv. Töredék: 18–808. oldal.

IMK 1414 imakönyv: *Uj orgona virág imádságos és énekeskönyv a Bold. Szűz Mária Magyar-ország védasszonyának tiszteletére. A róm. kath. hivek használatára. Meisermann Ignácz esztergomi főegyházmegyei áldozár és bátorkeszi plébános elébbi kiadásai után. Énekekkel bővítette: Svoboda Károly, gödöllői kántor és főtanító. Az esztergomi érseki hatóság jóváhagyásával. Budapest és New-York. Steinbrener Ker. János, katholikus könyvkereskedése.*

IMK 1424 borítólap nélkül az Uj orgona virág című imakönyv.

I./2 A Szlovák Tájház (rövidítés: SZT) állományában lévő kiadványok
(2117 Isaszeg, Templom u. 30.)

SZT 0001 borítólap nélkül az Orgona virágok című imakönyv. Egybekötve imakönyvvel: *Sklad nábožných Pesničkow i Modlitbow kterí k wätssej cti Bohu i Blahoslawenej Panny Marii pre pobožních a bohabojních katolíkow, jako aj pre jejich blahoslawenstwo. Spísal Jozef Pruzsinszky. Budapesst, 1890. Tlačou a nákladom Kolomanna Rózsa a manž., (predtým A. Bucsánszky)*

SZT 0002 borítólap nélkül a Weliký žiwot Pána című imakönyv.

SZT 0003 borítólap nélkül Svatý Škapulár című imakönyv.

SZT 0005 imakönyv: *Prosby na Boha. Katolícka modlitebná knižka i spevník. Sostavil Martin Kollár. V Trnave, 1906. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha) v Trnave.*

SZT 0006 imakönyv: *Duchowné Jaderko Modliteb k rožličným tajomstwám Pána nassého Ježissa Krista a k Welebnej Swätosti Oltárnej. Modlitby pri Omssi Swätej k Blahosl. Panne Márii a k iným Swätým. S piesňami pri Sw. Omssi, w Adwente a na Swiatky a rozličné príležitosti ročité. Pre oboje pohlawie prepracowal Frán Bleszkány kňaz w Tereziowe w Budapessti. W Budapessti 1891.* Egybekötve imakönyvvel: *Welká fijalka ľúbežnej wôňe, alebo Sbierka rozličných piesní; pri Omssi swätej, pred- a po kázní, piesne adwentné, po litániách, na čas Božieho Narodzenia na Nowý rok, o Wzkrísseniu, o zoslániu Ducha Swätého, o Sw Trojicí, o Welebnej swiatosti oltárnej a o presladkom Mene Ježíssa, a Panny Marie; za dážď a wyjasnenie, o Sw. Jozefowi, o Sw. Petrowí Aposstolowí, o Sw. Štefanowí Kráľowí, o Sw. Jánowí Nepomuckom, w čas wojny, o Sw. Anne a o íných Swätých, k wsseobecnému užíwaniu w sebe obsahujúca. – S dodatkom niektorých ranajssích, večernajssích a prí Sw. Omssí upotrebpjúcích modlitieb. B B. Bystrici, tiskom a nákladom Filipa Macholda. 1886.*

SZT 0007 ponyvanyomtatvány: *Legujabb énekek. Nagyasszony napjára. Besnyőre zarándokló bucsusok számára. Ára 8 fillér. Utánnyomás szigorúan tilos. Hoffmann M. L. – 128.*

SZT 0008 borítólap nélkül a Prawý zlatý Nebe-klíč című imakönyv. Töredék: 275–286. oldal

II. sz. melléklet: A kutatás során vizsgált imakönyvekben szereplő kéziratok

II/1. Az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely állományában lévő kiadványok
(2117 Isaszeg, Madách Imre utca 15.)

IMK 1390 *Tyichon János Klincsek Klári felesége Irta 1895 Majus 11én*
Szántai Jánosné elolvasta
Tyichon János Wette 1894 be Aprilis 19 Kén 5fr Tyichon József Irta
Turai Erzsébet Irta Tichon József
Özv. Szántai Jánosné Vojt Rozália háromszor elolvasta harmadikat 1951 Május 1-én

IMK 1396 *Vasicza Máté tulajdona Isaszeg 1898*

IMK 1399 *Bábinkszki Verona Irta 1902-ben águsztus 15-én*

Népének: *Ave marija grácia pléna…*

Csinger Mári Surman János Skribek Mária
Babinszki Werona Babinszki Veroná Babinszki Verona
Csinger Istvan Csinger Mári

IMK 1401 *Nagy Mihály született 1835-ben október 4-én*
Feldposzt karte Krako Galicija
Nagy Mihály Irta 1905 Palaga Veronika
Nagy Veronka Született 1908-an Deczember 20 napján Vasárnap délbe 12 orakkor köröszstelve vót 22én
Pis Kuk Rezerve Feldkanoszen regement Nagy Mihály Írta 1905-en Junius 29
Nagy Mihály és Palyaga Veronika Irta 1908-an Április 27-én
Rebarbara Szált
Nagy Mihály született 1885-be október 4én
Palaga Veronika született 1888. szeptember 8an
Nagy Veronika született 1908an Deczember 20án Déllelőt 11 óra 45 percz

IMK 1406 *Kiszely Verona Marcsányi út szám 901*
Rozsa füzer 1930. julius 6 án keztük meg
Édes anyánk meghalt 1931 julius 27 napján regel 3 orakor
ének Ének
Népének: *Lealázva százszor meggyötörve…*
1912
féri 77
l 54
megh. 94
szü. 14
ongy 1
házasság 34 pár

IMK 1407 *Horváth Teréz Született 1889 Majus 8 Lakik Isaszeg*
Dányi út 33
Horváth János Meghalt 1933 Decz 15

IMK 1408 *Dragonya Katalin*

IMK 1409 *Tichon János Isaszeg*
Lehoczki Maria Zomrela Roku 1905 Julius 26tom [Lehoczki Mária meghalt 1905. évben július 26-án] *Élt 67 évet*
Tihon János Meghalt 1930 év V. 18.
Dragonya Katalin Meghalt 1943. XII. 23.
Tihon Katalin Született 1889. II. 13
Ragács Mihály Született 1882 VIII. 21
Ragács Mihály 1957
V. oldalon: *verim, kerehov ja verim ti* [hiszek, akit én hiszek neked]

IMK 1410 *Lehoczki Maria Dala Robity tuto knyisku Roku 1875* [Lehoczki Mária 1875. évben csináltatta ezt a könyvecskét]
Drágonyá Kata
Lehoczky Mária Isaszeg
Lehoczky Mari 207 Bujeni Isaszeg 46x

IMK 1414 *Dobrovolni Erzsi*
Dobrovolni Pall
Farkas
Dobrovolni Erzsébet Apagyi Mihály Budapest 8 Júli 1914
Dobrovolni Erzsi született 1897 Február 20.
1893 farkas Mihály
Rozsafűzér

IMK 1424 *Barany Mihaly és Bazsik Teréz* a sz. házasság szentségét felvettük *Szeptember 1989n Udvardi* plébánián
isteni ajándék születet 1907 Marczijus …

II./2 A Szlovák Tájház állományában lévő kiadványok
(2117 Isaszeg, Templom u. 30.)

SZT 0002 *Farkas Janos 1898*
Farkas János 1898 évben 6 ft.

SZT 0003 *Farkas Katalin Irta Isaszeg 1924*
1924 Dec 27-én ISASZEG

SZT 0006 *Grznár Jakab 1894be Augusztus 15-én*

Népének: *Te deum Laudamus…*

Grznár Jakab Dudás Mária Szobás bov 1899 November 14-ho [esküvő 1899. november 14-én volt]
Grznár Fülöp Narogyiv sza 1901 April 21 popoludnya 5 [Grznár Fülöp 1901. április 24-én délután 5-kor született]

lelki vezér orgona hangok

Levéltári források

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Váci Püspöki Hivatal iratai, Libri visitationum
Liber IV. visitationum canonicarum, ab anno 1744 usque 1746, item accommodationes parochorum 1746-1762 inclusive.
Visitatio parochiarum distr. Gedellőensís An. 1838.

Isaszegi Római Katolikus Plébánia iratai
Historia Domus 1811–1986
Kereszteltek anyakönyve 1775–1823, 1824–1884, 1885–1904, 1904–1915
Házasultak anyakönyve 1749–1845, 1846–1894, 1895–1935
Halottak anyakönyve 1806–1862, 1863–1898, 1899–1922, 1923–1947
Acta Parochiarum, Isaszeg 1910
Acta Scholarum, Isaszeg 1898
Bednár József: A váci egyházmegye plébániáinak története. Kézirat.

Magyar Nemzeti Levéltár

HU-MNL PML IV.77.a. 17/1855
(forrás:https://mnl.gov.hu/mnl/pml/hirek/az_isaszegi_plebanos_vegrendelete_1855_marcius_23 Utolsó frissítés: 2023. 05. 18. Letöltve: 2025. 03. 09.)

Felhasznált irodalom

ASZTALOS István
[2001] Isaszeg. Szerk. Egey Tibor. h. n. (Száz magyar falu könyvesháza)

BAKÓ Zsuzsanna Ildikó – KOVÁCS Gergely
2019 Egy másik István a szomszédból. Sztrizs István (1874–1922) oltárépítő-mester munkásságának rövid áttekintése. Ars Hungarica 45. 3. sz. 399–406.

BÁLINT Sándor – BARNA Gábor
1994 Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Budapest

BALOGH Margit
2003 Nádasdy Ferenc. In: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002. Szerzők: Markó László, Burucs Kornélia, Balogh Margit, Hay Diana. Budapest

BÁNK József
1970 Váci egyházmegyei almanach. Szent István millénneum évében. Vác

BÁNSZKINÉ VARGA Judit
2017 Szülőföldem értékei. Néphagyományok és hagyományőrzés Isaszegen. Isaszeg

BÉKÉS István
1966 Magyar ponyva pitaval. A XVIII. század végétől a XX. század kezdetéig. Budapest

BOROVSZKY Samu
1910 Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 1. kötet. Budapest

CHOBOT Ferenc
1917 A Váczi Egyházmegye történeti névtára. Második rész: A papság életadatai. Vác

DÁNYI Dezső
1964 Az írás-olvasás elterjedése Magyarországon. Demográfia VII. 2. sz. 310–313.

DOBSZAY Tamás – FÓNAGY Zoltán
2003 Magyarország társadalma a 19. század második felében. In: Magyarország története a 19. században. Szerk. Gergely András. Budapest, 397–459.

ETO-PAPP Beáta – SZÉKELY András Bertalan
2023 Isaszegi képességek. Pillanatfelvételek a 20. század első feléből. Isaszeg (Isaszegi Helytörténeti Füzetek I.)

ERDÉLYI Zsuzsanna
1979 Siralmas az én életem. A Mária-siralmak költészete. Új Írás XIX. 6. sz. 55–72.
1998 Rábaközi kéziratos énekeskönyv a 19. század közepéről. In: Tárgy és jelentése. Rábaközi tanulmányok. Szerk. Szalontay Judit. Csorna, 79-122.

FÉNYES Elek
1837 Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben II. Pest
1851 Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betürendben körülményesen leiratik. Pest

FÓNAGY Zoltán
2020 "Égi pallos a döghalál képében" – Kolerajárvány és szabadságharc 1848-49-ben. In: A hétköznapi élet története. Blog bejegyzés: 2020. 03. 25. https://mindennapoktortenete.blog.hu/2020/03/25/kolerajarvany_magyarorszagon_1848 (letöltve: 2025. 03. 29.)

FÜGEDI, Erik – GREGOR, Ferenc – KIRÁLY, Péter
1993 Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn. Budapešť – Budapest

GALGÓCZY Károly
1877 Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megye monographiája. Harmadik rész. Budapest

HETÉNY János
2011 A magyarok Máriája. Mária tiszteletünk teológiája és néprajza. Budapest

KÄFER István
2012 Magyar szlovákságismeret. Budapest
2013 Lexikonok békességszolgálati lehetősége. Magyar–szlovák jegyzetek Beke Margit kézikönyvéhez kitekintéssel a szlovák katolikus lexikonra. Magyar Sion. Új folyam 7. / 49. 2. sz. 233–242.

KOSÁRY Domokos
1965 Pest megye a kuruckorban. In: Pest megye múltjából 1. Szerk. Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László. Budapest, 9–94.

KOVÁTSNÉ NÉMETH Mária
2004 A magyar nyelvnek, mint az állam nyelvének elsajátítása. Neveléstörténet 1. 3-4. sz. 85–95.

MEDGYESY S. Norbert
2019 Mária anya – Mária anyánk. Szűz Mária élete és alakja a magyar népi Mária-költészetben. Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése szerint. Budapest
2024 Szakrális témájú magyar ponyvanyomtatványok és művelődéstörténeti összefüggéseik. Javaslatok a feldolgozásukhoz. In: A magyar ponyva új tüköre. Tanulmányok a népszerű nyomtatványok kutatásáról. Szerk. Chikány Judit, Csörsz Rumen István. Budapest, 302–369.

MIKESY Gábor
2020 Földrajzi nevek a térképeken. Magyar mikrotoponimák vizsgálata térképi források alapján. Catastrum 7. 1. sz. 49–54.

ÖRKÉNYI FERENCZY József
1844 Tekintetes nemes Pest Pilis és Sólt törv. egyes vármegye valamint Kis Kúnságban is található szab. kir., szabados és más mező városoknak, s minden helységeknek vagy faluknak, és tovább minden pusztáknak eddig az ideig leghívebben, a tökéletességig iparkodva ki dolgozott névtára (repertóriuma). Buda

PYNSENT, Robert B.
2004 Liturgické otvory: k poetice Máchova Máje. In: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity V. 5–44.

POGÁNY Péter
1978 A magyar ponyva tüköre. Budapest

RIPKA, IVOR (szerk.)
1994 Slovník slovenských nárečí I. A-K. Bratislava

RIZMER, Ľudovít V.
1931 Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. S pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Diel druhý. G–K. Turčiansky Svätý Martin

RUŠČIN, Peter
2023 Letákové pôstne piesne a ich melódie v cirkevnej a ústnej tradícii. Musicologica Slovaca. 1. 55–92.

SÁPY Szilvia
2009/2010 Az énekdiktálás eredete. Magyar Egyházzene XVII. 433–454.

SCHRAM Ferenc
1974 A népénekek egy csoportjának kialakulása Magyarországon. Ethnographia LXXXV. 373–383.

SEDLMAYR Krisztina
2017 Sasvári Pietà a 19. század végéről. Néprajzi Múzeum – A hónap műtárgya, 2017. április. https://www.neprajz.hu/gyujtemenyek/a-honap-mutargya/2017_4_sasvari-pieta.html (letöltve 2025. 03. 15.)

SLÁDEK, Miloš
2007 Zapomenutý kapucín Edelbert Nymburský. A2: kulturní týdeník 5. 19. sz. 7.

SZABÓ István
1965 Jobbágyság – parasztság. Terminológia, fogalom, társadalomszerkezet. Ethnographia 76. 1. sz. 10–31.

T. KISS Tamás
2013 Az analfabetizmus. A dualizmus kori Magyarország kulturális/politikai problémája. In: Kultúrkapuk: tanulmányok a kultúr[politik]áról, az értékközvetítésről és a kulturális valóságról. Szerk. T. Kiss Tamás, Tibori Timea. Szeged, 11–42.

VARGA Kálmán
2024 Nagyboldogasszony Bazilika Máriabesnyő (1759–2000). h. n.

VOLTER Domonkos
2021 Ľudová religiozita v Pišpeku / Püspökhatvan népi vallásossága. Békéscsaba
2022 Szlovák múlt Isaszegen a helyi folklórszövegek tükrében. ELTE MÁSZ ANNALES: Az ELTE Márton Áron Szakkollégium évkönyve 4. 185–210.
2023 Pohrebné piesne v Išasegu. Národopis Slovákov v Maďarsku / A magyarországi szlovákok néprajza 26. 73–85.

ŽILÁKOVÁ, Mária / ZSILÁK Mária
2016 Poslyšte mile, co chci spívati… (Produkty jarmočnej tlače – zbierka púťových piesní ako rodinná relikvia) / Szeretettel hallgassátok, amit majd énekelek… (A cérnakönyv mint családi relikvia). Budapest

Szerkesztőbizottság - Magyar Társadalom Lexikonja Kiadóvállalat
1930 A magyar társadalom lexikonja. Budapest

Képjegyzék

Oldalszám

3 Képes levelezőlap az isaszegi Öregtemplomról (1920-as évek) – Könczöl Gábor gyűjteménye. In. Eto-Papp – Székely 2023. 38.
5 A cérnakönyv egy kéziratos oldala – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
7 A cérnakönyv külső borítója – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
9 Agler Ferenc sírköve – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Szabadtéri kiállítás.
13 Sztrizs József 1923-ban az isaszegi II. Rákóczi Ferenc Kör tagságát ábrázoló képen – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Fotótár 288.
14 Búzaszentelés Isaszegen. Bérci László fényképe (1934) – Kincses Károly gyűjteménye. In: Eto-Papp – Székely 2023. 179.
15 Hernyes János házasságainak lejegyzése a cérnakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
21 Anyakönyvi bejegyzés Hernyes Franciska haláláról – Váci Püspöki és Káptalani Levéltár. Isaszegi Római Katolikus Plébánia iratai. Halottak anyakönyve 1806–1862. 214.
25 20. századi bejegyzések a Štepná Záhradka imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1409.
27 A cérnakönyv első oldala – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
33 Illusztráció a Duchowné Jaderko imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1401.
37 A Weliký žiwot Pána könyv címoldala – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1390.
39 A Duchowné Jaderko imakönyv címoldala – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1407.
40 Adventi énekek a Modliaca knižka a spevník / Imádságos és énekeskönyv lapjain – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1406.
42 Illusztráció a Sklad imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1399.
43 Illusztráció a cérnakönyvben szereplő ponyvanyomtatványban – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
47 Magyar nyelvű ponyvanyomtatvány (1910-es évek) – Szlovák Tájház, Isaszeg.
48 Búcsújáró isaszegi lányok Máriabesnyőn (1940) – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Fotótár 229-4.
50,51 Sasvári Piéták Isaszegről – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Helytörténeti kiállítás.
52 Szentkép szlovák imádsággal – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1408.
53 Az isaszegi cérnakönyv első kéziratos oldala – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
55 Kéziratos ének a cérnakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
58 Illusztráció a Duchowné Jaderko imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1401.
60,63 Illusztrációk a Polowičnj Nebe-Kljč imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1410.
67 Illusztráció a Sklad imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1399.
70 Illusztráció a Štepná Záhradka imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1400.
73 Illusztráció a Sklad imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1399.
74 Illusztráció a Polowičnj Nebe-Kljč imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1410.
77 Bibliai vers a cérnakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
78,83 Illusztrációk a Sklad imakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1399.
86 Isaszegi asszony a temetőben. Bérci László fényképe (1935) – Kincses Károly gyűjteménye. In: Eto-Papp – Székely 2023. 138.
87 Kéziratos ének kottával – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Adattár 79.271.1.
91 Az Isaszegi Asszonykórus számára készült 21. századi ponyvanyomtatvány címoldala.
Belső borítók Isaszeg és környéke a II. Katonai felmérés térképén (XXXIII-50. és XXXIV-50., 1860-61. Méretarány: 1: 144 000) – HM Hadtörténti Intézet és Múzeum Térképtár és Kéziratos ének a cérnakönyvben – Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely, Könyvtár 1411.
Hátsó fül Templomba menet az Erdő utcában (é. n.) – Kurucz Andrea gyűjteménye. In: Eto-Papp – Székely 2023. 35. és Tasák Mária elsőáldozási fényképe (1937) – Ságodi Jánosné Káposztás Veronika családi fotóalbuma. In: Eto-Papp – Székely 2023. 118.

Slovenské rezumé

Išaseg (Isaszeg) je mestom v Peštianskej župe, približne 30 kilometrov od Budapešti, ležiace pri potoku Rákoš. Cirkevné pramene z 19. storočia ho uvádzajú ako slovenskú katolícku obec. Stredoveký kostol obce bol postavený na počesť svätého Martina. V roku 1838 patrilo k miestnej farnosti 1390 veriacich, z ktorých 1028 rozumelo iba po slovensky.

Začiatkom 20. storočia vďaka úsiliu cirkevných a svetských predstaviteľov došlo k postupnej maďarizácii obce. Počet obyvateľov sa na konci 19. storočia zdvojnásobil v dôsledku výstavby železničnej trate a blízkosti hlavného mesta; prisťahovalci ďalej posilnili rozšírenie maďarského jazyka. Po prvej svetovej vojne sa slovenský jazyk postupne vytrácal z náboženského života, hoci dnešná dospelá generácia si ešte pamätá, že ich starí rodičia sa po svätých omšiach rozprávali medzi sebou po slovensky. Dnes v Išasegu slovenčina ako komunikačný jazyk zanikla, ale ako kultúrne dedičstvo žije ďalej.

Jedným z dôležitých dokumentov tohto dedičstva je domáckym spôsobom zošitá knižka v slovenčine, ktorá sa nachádza v zbierke miestneho múzea. Obsahovo sa delí na tri časti: dve tlačené jednotky a jednu rukopisnú časť. Prvou časťou je fragment modlitebnej knihy z počiatku 19. storočia, ktorá obsahuje náboženské piesne a modlitby pre rôzne cirkevné sviatky a životné situácie. Významným prvkom je pieseň na vzývanie Ducha Svätého, ktorá je zmienená aj v kanonickej vizitácii z roku 1838. Počas výskumu som skúmal 23 ďalších modlitebných kníh z miestnych dedičstiev: tri boli v maďarskom jazyku, šesť dvojjazyčných a zvyšok v slovenčine (respektíve v slovakizovanej češtine).

Druhou jednotkou knihy je leták vydaný v roku 1848 v Budíne, ktorý spracúva dejiny pútnického miesta Bešňov (Máriabesnyő). Podľa textu zázračnú sošku Panny Márie našiel išasegský nádenník Martin Tóth. Spis obsahuje poučné náboženské texty a piesne. V 19. storočí bol Bešňov najobľúbenejším pútnickým miestom išasegských veriacich, putovali tam viackrát do roka, aby sa modlili za úrodu a počas sviatkov Narodenia a Nanebovzatia Panny Márie. Rodinné ľudové dedičstvá odkazujú aj na ďalšie pútnické miesta na Slovensku, ako Šaštín a Marianka, z ktorých sa taktiež zachovali náboženské pamiatky.

Tretia časť knihy pozostáva z rukopisných záznamov, ktoré obsahujú celkom 11 duchovných piesní a rodinné poznámky. Prvú časť rukopisov možno spojiť s Jánom Hernešom, želiarom z Išasegu, narodeným v roku 1811. Pravdepodobne on zapísal do knižky dôležité udalosti svojej rodiny od roku 1838 do 1858: tri sobáše, narodenie a úmrtie svojich detí. Údaje som porovnal s matričnými zápismi miestnej farnosti a na ich základe sa podarilo rekonštruovať príbeh tejto rodiny. Ján Herneš sa oženil päťkrát, no zomrel v roku 1875 bez potomkov.

Kniha sa neskôr dostala do vlastníctva rodiny Ragáčovcov. V rukopisných záznamoch sa nachádzajú rodinné poznámky pravdepodobne Johany Ragáčovej, rod. Lehoczkej, a jej nevesty Kataríny Ragáčovej, rod. Tihonovej. Zvlášť dojímavý je biblický citát z Plaču Jeremiášov, ktorý si zapísala Johana Ragáčová o materskom žiali nad stratou synov. Tento zápis poukazuje na osobnú tragédiu: z deviatich detí jej sedem zomrelo ako malé, a hoci dvaja synovia dosiahli dospelosť, ani ich už nemohla vidieť vyrásť, Johana zomrela vo veku 44 rokov.

Rukopisné piesne knižky som prepísal verne podľa pôvodného textu. K rodine Hernešovcov sa viažu dve piesne k Oltárnej sviatosti (*Poteš, chválteš najmilejší* a *O Svatá hostia, drahá mano z neba*) dve mariánske lamenty (*Poslyšte kresťane ma smutné volaní* a *Mária pod krížem stála*), jedna pašiová pieseň (*Poteš zločinci, pote hrišnici*) ďalšia pôstna pieseň (*Sem, dcero sionská, poď duše kresťanská*), tri mariánske antifóny (*Vykupiteľa milého, Zdravas buď kráľovná nebeská, Vitaj kráľovná nebeská*) a Te Deum (*Tebe Boha chválime*). K rodine Ragáčovcov patria predovšetkým prosby a slovenská verzia pohrebnej piesne začínajúcej sa Dies irae (*Deň hnevu ten strašlivý deň*).

Počas výskumu sa našli aj ďalšie rukopisné náboženské piesne v maďarčine a slovenčine z 19. storočia, vrátane jedného pohrebného rukopisu s notovým zápisom, ktorý nesie prvky východoslovenského nárečia, preto jeho použitie v Išasegu je sporné, mohol byť kantorským exemplárom. Cieľom tohto výskumu išasegskej knižky bol ponúknuť čo najvernejší obraz ľudovej religiozity tej doby, s rešpektom k špecifikám prameňa.

